

14.993
~~9/13~~

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VENEGAS MÁNUEL.

REGÉNY.

IRTA

ALARCÓN PÉTER ANTAL.

SPANYOLBÓL FORDITOTTA

HUSZÁR VILMOS.

ELSŐ KÖTET.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI R. T. KIADÁSA.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

14993/9/13

~~25475~~

M. N. MUSEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növedéknapló
1898. év 39. sz.

ELSŐ KÖNYV.

A hegység magaslatán.

I.

Szinfónia.

A régi püspöki székváros és a fővárosa között ama nevezetes tartománynak, ahol még nagyon sok kereszténynek öltözött mórral találkozhatni: e tájakat választófalként elkülönítő hegyhát emelkedik, amely a legmeredekebb és legszebb egész Spanyolországban.

A két várost egymástól elválasztó nagy hegyhát e sarkantyujának alapzata körülbelül tiz mérföld, közémagassága pedig hat-hétezer láb a tenger felszine fölött. E magaslatra meredek hegyoldalokon felmenni s aztán más, nem kevésbé meredek lejtőkön leszállni: ez teszi közös feladatát mindazoknak, kik egyik kerületből a másikba jönnek vagy mennek. És ezt az utat akkortájt, amikor e történet kezdődött, csak egy rossz gyalogúton át lehetett megtenni, amelyet rövid idő óta még százszor rosszabb kociúttá alakítottak át.

Most pedig, nyájas olvasók, el fogom mondani a romantikus és szigoruan történeti dráma első fejezetét, úgy amint az szemünk előtt lefolyt, az 1840-ik esztendőben. Színhelye e hegy csúcsa, ez út hossza, e kettős táj közötti átjáró, amely öt mértföldnyire van a székvárostól és öt mértföldnyire a fővárostól, és amelyen déltájban szoktak találkozni és egymásnak *Adjon Isten-t* mondani az utazók, a kik kora reggel indultak el a két helység valamelyikéből.

A táj zord és köves; nincs története, sem neve, sem ura, és óriás palák védik. A természet szüz és vad, a miként az Alkotó kezeiből kikerült; szegényesen és ennek következtében gond nélkül él, változatlan munkái kimért útján haladva. E tájék oly kietlen és kavicsos, hogy soha senkinek se jutott eszébe elragadni az erdei állatoktól a békés és örökös élvezetét azoknak a sovány füveknek vagy óriás bokroknak, amelyek sziklaít beszönyegezik. Még most is, amikor már minden teremtettt dolgot feldaraboltak és eladtak, bolygónk ez a parcellája a közvagyon telekkönyvében szerepel.

Mindazonáltal nem kell hinni, hogy a fennebb említett időtájban e felséges magánynak vad lakosai teljes biztonságban éltek. Azokon a kellemetlenségeken kívül, amelyeket koronként az emberi ösvény szomszédsága okozott nekik, nagyon gyakran még az is megesett, hogy majd egyes, majd csapatokban járó félelmetes trabucó-

val¹⁾ felfegyverkezett rablók e hegyszoroson áthaladó védtelen utasokat megtámadták. A hely olyanira alkalmas volt a társadalmi törvények elleni hadviselésre, hogy még az állami igazságszolgáltatással is szembeálltak.

Azon a napon, a melyről beszélünk (április 5-én, szombaton) már délutáni egy óra lehetett, és a félelmetes tájékon, amelyet a szomszédos hegységek kanyarulatai minden tekintet elől védenek, még egyetlen élő se tünt fel. Semmi sem zavarta az emlősök, madarak, hüllők és rovarok magányát és örömét. Mindnyájan elégedettek és vidámak voltak, hogy a szeretetreméltó és szép Tavasz arra méltatta őket, hogy felhágjon e zord magaslatokra és körükben néhány napot töltsön.

Igen, itt volt a csodás istenség és mindenütt hatott kegyének és nemeslelkűségének varázsa. Mindenütt virágok nyiltak: a napon, az árnyékban, a kövecsek és a sziklák vájadékai közt, még az emberi lábnyomok csinálta kigyózó uton is, sőt a keresztutakon és a rémes gyilkosságok emlékét felidéző kövek hasadékai közt is. — A levegő kellemes illattól volt terhes. A madárcák csicsergő, éles hangon vallottak egymásnak szerelmet s e hangok még mélyebbé, ünnepesebbé tették a teremtés nagy csöndjét. Koronkint néhány patakocskának halk zaját lehetett hallani, amelyek csak nagy nehezen

¹⁾ Lándzsaféle.

tudtak maguknak utat törni a köves talajon; de a zaj csakhamar elhallgatott, mikor a forrás kényelmesebb ágyat talált. Itt-ott színes lepkék röpködtek, amelyek ép oly fénylők és sokkal szabadabbak voltak, mint a virágok, a melyeknek nedve elkábítja őket; míg a félénk gyíkok és a madarak, amelyeket a vadászok üldözése folytonos rettegésben tart, néha-néha gondtalanul elkalandoztak az öszvérek gyűlöletes útjára. E perczben a mozgó légben s a föld felületén minden, minden csak békéről, szerelemről és örömről susogott. Még maga az ég is mosolygott, mint gyermekei boldogságában gyönyörködő atya. Úgy tetszett, mintha a világ született volna meg. A fáradhatatlan természet tizenöt éves hajadonhoz hasonlított.

Egyszerre csak a megijedt állatok repülni vagy futni kezdtek az útról, s egy a főváros felől kerekedő porfelleg sötétítette el az átlátszó atmoszférát.

Közelgett az *Ember*.

És minthogy az ember — mint mondtuk — erre menet rossz példát adott, és a vele való találkozást félelmissé tette felebarátainak: a teremtés urát semmikép sem lephette vagy sérthette meg, hogy ezek a jámbor és ész nélkül való lények oly gyorsan futamodtak királyi megjelenése előtt.

II.

Hösünk.

Ez a porfelhő büszke lovagot takart, akit egy gyalogló arriero¹⁾ és három podgyászt vivő öszvér követett.

A lovag, arcának, öltözetének és podgyászá-
nak tarka színe után itélve, vásári kereskedőhöz,
indushoz és kalózhoz is hasonlított. Könnyen lehe-
tett volna valamely elsőrangú rablóbanda kapitá-
nyának is tartani, aki egy szerencsés vállalat gaz-
dag zsákmányával tér vissza odujába.

Huszonhétéves lehetett. Karcsu és elegáns volt,
noha rövid ujjas volt rajta, amelyet azonban akkor-
tájt Andaluziában nagyon jelentékeny személyiségek
viseltek; büszke, izmos és oly szálas növésű, hogy
mintául szolgálhatott volna a híres *Birkózó gladiátor*
szerzőjének. Az ujjas, a mellény és a lovaglónadrág
sima kék és testhez álló szövetből volt. Czipőit,
melyek szürke zergebőrből készültek, kis, csiszolt
ezüsből való sarkantyuk ékesítették, amelyeket egy
táborszernagy sem vetett volna meg. Ujjasán ugyan-
csak ezüsből való vastag gombok fénylettek. Nyakra-
való gyanánt tengerész-módra kötött fekete crèpet
viselt; öve pedig ugyancsak fekete, gazdag khinai-
selyem szövetből volt, amely szépen simult karcsu
termetéhez. Pompás gyémántok ragyogtak ingén,

¹⁾ Öszvérhajtsár.

ujjain, de ezeknek fényét még elhomályosították a sugarai annak a kis gyűrűnek, amely balkezén tündöklött. Kalapja, amelyet épp abban a pillanatban vett le, finom kávébarna szalmából volt; széles karimájú, magas és majdnem hegyes; olyan, aminőt rendszeren Amerikában és Siciliában viselnek, és amelyet formája miatt Granadában a »czukorsütemény-kalap« festői nevével ruháztak föl.

A sajtószerű lény, akinek ez a félig exotikus, félig andaluziai bizarr öltözet ritka tökéletességgel illet, magára vonta a figyelmet nem csak azzal, amit róla már elmondtunk, mint inkább arcának férfias szépségével. Ez arcz valamikor vakító fehérségű lehetett; főleg a homlok felső része sejtette ezt, a melyet rendszeren a kalap védett. Arcza többi részét azonban a nap annyira megbarnította, hogy márvány-halványsága aranysárga-szint öltött, a melynek egyenletes és enyhe tónusa nem volt híjával a varázsnak.

Nagy, nyílt, sötétfekete afrikai szeme szenderegni látszott a széles szemöldökök alatt; de amidőn valamely hirtelen támadt eszme vagy gyors felindulás következtében felnyílt: annyi fény, annyi láng, oly életerő sugárzott belőle, hogy tekintete elviselhetetlenné vált. E tekintetben együtt volt benn az oroszlán szemének félelmetes felsége, a sasszem áthatósága, a gyermektelenséget ártatlansága. Mindazonáltal sokkal több szomorúság honolt benne, mint amennyit az ártatlan kor ismerni szokott, s

több szelidség, mint a mennyit a természet az erdők és a lég említett királyainak adott. Ugyancsak fekete és dus haja, amely hátul kurtára volt vágva, pompásan koszoruzta fejét.

Rendkívüli szépségét — inkább sziriai mint görög — tiszta tökélyü arczél, szoborszerű, klasszikus, napoleoni, merész és gondolkozásra valló száj és főként fekete és hullámszó szakáll egészítette ki, amely hüen emlékeztetett az arabokéra és a héberekére. Hogy egy vonással vázoljuk ezt az érdekes alakot, azt fogjuk mondani, hogy keleti típusa, pusztai melankóliája, atlétai termete, vonásainak férfias szépsége és tüzes tekintetében rejlő nagy erkölcsi ereje nagyon könnyen arra indíthattak volna valamely művészt, hogy hősünket — előzetesen megfosztva őt bizarr öltözetétől és kísérete profán járulékaitól — ahhoz a rettenetes Keresztelő szent Jánoshoz hasonlítsa, aki huszonkilenc éves korában újra kikelt a sivatag kietlen mélységeiből.

A fiatal ember pompás szénfekete cordóbai ménen ült. Spanyolosan használt nyergéhez szük bőrzsák volt csatolva. Nagyértékű mexikói köpenyege, amelyet a tengerentúl »zarape«-nak neveznek, a lóra volt vetve, tarka és élénk színeket tárt fel. Fegyver . . . ennek nyomát sem lehetett látni sem rajta, sem felszerelésében. Meg kell azonban említeni, hogy az előbb említett podgyász között négy kitűnő pisztoly is volt, s kettő közülök puskának

s megjárta volna — ennél több pedig nem kell egy derék lovagnak, ha bajba jut . . .

Az arriero könnyü szövetnadrágot viselt és rövid, fehér vászonujjasa huszárosan volt vállára vetve. Öve majdnem mindig felkapcsoltan libegett rajta. Hátravetett kalapja, a »calañes«¹⁾ és hamis, komédiás-arcza elárulták a malagai partvidéki lakó alacsony származását. Ez az ember, aki a tenger mellett a szabad levegőn született, s fődél nélkül, minden tüzhelyen kívül, a régi és romlott Földközi tenger legravaszabb kalózai közt nevelkedett, egyaránt képes volt minden rosszra és minden jóra . . . kivéve arra, hogy kétszer egymásután igazat mondjon és visszautasítson egy pohár pálinkát.

A három öszvér podgyásza kofferekből, bőrczacskókból, régi ládákból, különböző nagyságu, minőségü és formájú kosarakból állott. A podgyász rakásban sok erős bambusz-rúd is volt, s mindegyik csomó fölött nagyszerű, ékes tollak diszelegtek. A főcsomó legfőbb csucsán pedig nagy, levélből készült kalitkában, honvágytól emésztve egy papagály ült: a legtestesebb és legzöldebb, amely valaha átkelt az Atlanti-oczeánon. Világos, hogy ez az utazó, vagy az, akit utközben kifosztott — feltéve, hogy ez volt polgári foglalkozása — az imént érkezett meg Amerikából.

¹⁾ Ejtsd: kalanyesz. Kerek kalap, melyet a spanyol hegyi lakók nagyon kedvelnek.

E dolgról még semmi határozottat nem mondhatunk. Még — mint erre később meg is esküdött — maga a hajcsár sem tudott róluk semmi biztosat. Csupán annyit tudott, hogy a mult kedden egy malagai szálló vendége felszólította, hogy szállítsa terjedelmes podgyászát az imént említett városba, s hogy az indusnak, csalónak, rablókalóznak vagy utonállónak tartott személyiség akkoriban hat vagy nyolcz napon át magára vonta a malagaiak figyelmét, részint szép megjelenésével, részint bizarr és gazdag öltözetével.

A nagyszerü mént, amelyen útját tette, mindenki ismerte és irigyelte a városban, mint X. máрки tulajdonát, akitől az idegen bizonyára megvette. Utasunk a legjobb vendéglőben szállt meg, igen uriasan élt, de egy látogatót sem fogadott. A vendégkönyvbe nagy, olvasható betűkkel írta be nevét: »Venegas Manuel«. A vendéglős, a pinczerek Don Manuelnek szólították, de távolról egyre jeleket váltottak egymással, ekként fejezve ki csudálatukat azon, hogy ez a bizarr személyiség ilyen keresztény névre hallgat.

Az öszvérhajcsár azt is mondta, hogy azon a három és fél napon át, amely idő alatt egymás oldala mellett haladtak, senki sem látszott ismerni a titokzatos fiatal embert. Különben is oly szófukarnak, bizonyos kérdések elharításában oly gyorsnak mutatkozott, hogy arrierónk semmi felvilágosítást sem csálhatott ki belőle; kapott azonban tőle

a nap minden órájában kitünő szivarokat, a vendéglőkben sok rizszsel körített csirkét, a korcsmákban, csárdákban számos pohár bort, s mindezekért a malagai annyival inkább hálás volt nemes adakozójának, mert az maga sem nem szivarozott, sem nem ivott és alig evett valamit.

Egy megjegyzést kell tennünk. Minthogy a tartományi főváros és a püspöki város utazói — mint már mondtuk — csak akkor találkoztak, amikor mindannyian a Sierra főmagaslatait érték el: utasunk és kéme még egyetlen élő lényvel sem találkozott a fennebb jelzett szombaton, noha a távolból már-már meglehetett különböztetni egy-egy öszvér vagy szamar-karaván egyhangu csilingelését és az arrierok ama szónoki kifakadását, amelyeknek hallatára az állatok farkcsóválva gyors vágatásnak erednek.

III.

A kórus beszél.

Az öszvérek csapatja, melyet a zajos hangok előre jeleztek, nemsokára elő is tünt a szűk ut egyik kijárása mellett. Hátukon elvonultak az öszszes utazók, a kiket valamelyes ügy arra készítette, hogy e napon a püspöki székhelyről a fővárosba menjenek. Ezt a veszélyes útat ez időben mindig karavánokban volt szokás megtenni, mert

az utazók nagyon félték attól, hogy akár a sánta B., akár a laposorru X., akár a félkezű H. bandájának rablóival, vagy egyéb »istentől megbélyegzett« egyénekkal találkoznak — mert ilyenek voltak a leghiresebb és legfélelmetesebb rablófőnökök. És ez előzetes intézkedések ellenére is a találkozás eredménye a szövetséges utasok biztos veresége volt.

A mostani csapat élén két jaeni születésű olajbogyó-kereskedő állott. Utánok egy csomó teherhordó állat következett, amelyeknek hátán néhány tuczat már élettelen és alakatlan állat bőre feküdt. Kis távolságra, a csapattól különválva, négy számon két eléggé koros, középszerű arcú és rangú nő és két ugyanilyféle férfi ült. Ez utóbbiak közül az egyik sipkát viselt, amely a hadsereg szerény altiszti jelvényeivel volt díszítve; a másikon fekete vászonyharisnya volt és egész lénye a sekrestyésre vagy más effélére mutatott. Majd egy csomó fiatal ember következett — valószínűleg diákok, — akiket a husvéti szünidő vége térített vissza az egyetemhez.

Ezek csupa kedvtelésből gyalog utaztak, mert elég öszvér állott rendelkezésükre, hogy felszállhasanak. A csapatot az olajkereskedők főnöke zárta be. Duzzadt öve valószínűleg az árucikkei eladásából befolyt értékeket tartalmazta csengő pénzben, miért is nagyon élénk, szilaj kis öszvéren ült, amely a mások vagyonára vágyó barátok első megjelenésére is kész volt a nekiiramodásra és a vág-

tatásra. A két urhölgy, akik olimpusi komolyságuk miatt megérdemelték ezt a nevet, zárt nyeregben ült, a szokott vánkosokkal és a nélkülözhetetlen perkál lábtakaróval ellátva. A jól táplált altiszt, a nők módjára, szintén egy puha és széles nyeregben foglalt helyet, attól félve, hogy felszakad, ha úgy ül, mint lovagolni szokás. A sekrestyés pedig, akit soványsága korántsem védett hasonló félelemtől, nyeregtelenül ült szamarán, amelyről már egy párszor leesett.

Sietnünk kell kijelenteni, hogy e közönséges személyek egyike sem tartozik közvetlen drámánkhoz. Ha egy pillanatig szerepelnek is, szerepük nem lehet más, mint a görög tragédiákban játszott névtelen tömegé, és a mely még most is működik a modern operákban a kórus összefoglaló neve alatt. Legyen szives tehát az olvasó beszélni engedni kóristáinkat s ne tulajdonítson nagyobb jelentőséget csekély személyiségüknek.

— Itt, itt vannak! — kiáltá a sekrestyés ismét, még pedig ezuttal készakarva lecsuszva paripájáról, amint a messze távolból észrevette azt a porfelleget, amely protagoistánkat eltakarta.

— Ki az, ki jön, jó barátom? — kérde a katona.

— A rablók! Nem látja őket? Hisz jól tudja, hogy e helyütt a rablások klasszikus pontján vagyunk.

— Rablók, doña Paz! Mily szerencse! Meg-

mondtam előre, úgy-e? — kiáltá vidáman az egyik tanuló, a két nő közül a kevésbbé rut felé fordulva s tánczolni kezdve számara előtt.

— Rablók! Isten őrizzen! »Ave Maria purissima!« Ó áldott szent Antal! Mi lesz belőlem? És belőlem? Kapitány, ne hagyjon el bennünket — sipitá felváltva a két nő.

— Ne sirjatok! ó özvegyek! ó mezei istenségek! ó Didók, akiket két kegyetlen halott akkor hagyott el, amikor korotok virágában diszlett! — tréfálkozott az egyetem egy másik fia. Kérjete az istentől bármit, ti kik oly sokat koczkáztattok e harcban!

— Ami engem illet, én annyira szerencsétlen vagyok, hogy még a rablóknak sem lehet semmi befolyásuk a sorsomra.

Mindazonáltal az idegen utas gyorsan közelgett s csakhamar elég közel volt ahhoz, hogy a karaván emberei kényük-kedvük szerint megvizsgálhassák és hogy a szakáltalan és gonosz diákok új alkalmat nyerjenek a kérdezősködésre.

— Derék fiu! — szólt doña Paz doña Antoniához.

— Nagyon! — mormolá emez elsáppadva és szemét dörzsölve, mintha nem tudott volna hinni abban, amit látott.

— Mily szép ló! — kiáltott fel a maga részéről a katona.

— Ez a férfi ördög öltözetet és kalapot vi-

sel! azt hihetné az ember, hogy azok közül a cigányok¹⁾ közül való, akik üstöt foldozni járnak ide.

— Hallgasson, esztelen — viszonzá a katonára. — Nem látja, hogy meghallhatja, amit mond?

Valóban, az a derék fiatal ember már ott járt a karaván közepén; komoly arczczal, kalapját levéve üdvözölte az utasokat, de egy szótagot se szólt.

— Jó estét. Adjon Isten. Minden jót! — viszonzák gyorsan a városbeliek, akik boldogok voltak, hogy e találkozáson ily könnyü szerrel tullestek.

— Üdvözet uraim! A szent Szüz óvja önöket — felelé a malagai arriero, aki úgy látszik, szintén a félelem bizonyosnemü érzésétől szabadult meg.

Eközben sekrestyésünk megállította szamarát és szájtátva nézett a távolodó titokzatos lovag után. Végre keresztet vetett magára és a rémület látható jeleivel arczán, csatlakozott a karavánhoz.

— Doña Paz! doña Paz, — szólt aztán — nem ismerte meg ezt az embert?

— Én nem! De doña Antoniának tudnia kell, hogy kicsoda, mert majdem rosszul lett . . . Ki az?

— *A földgolyót tartó gyermek.*

— Jézusom! kiáltá doña Paz, mit mond?

— Azt, amit hallott.

¹⁾ Érdemes a megemlítésre, hogy a cigányt a spanyolok velünk, magyarokkal azonosítják. Czigány spanyolul a. m. hungaro = magyar.

— Igen . . . igen . . . igaza van. De mennyire megváltozott!

— *Ki ez a földgolyót tartó gyermek?* — kérde az altiszt. Valami bandita? . . .

— Nem, uram, valamivel rosszabb ennél: maga az ördög, noha templomban nevelkedett, ép abban a parókiában, amelynek sekrestyéje voltam.

— Magyarázza ki magát, édes barátom . . .

— És jól vigyázzon arra, amit mond — szólt közbe doña Paz; — doña Antónia figyel, és don Bernardino tudja, hogy ő nagynénje az érdekelt nőnek. De hisz ön ért engem uram . . . Én nekem nincs kedvem a más dolgaiba avatkozni.

— A földgolyós gyermek — folytatá a sekrestyés, — a legerősebb és a legfélelmetesebb ember, akit isten valaha teremtett. Vadállat, uram, vadállat a szó teljes értelmében.

— De az istenre! — kiáltott fel a katona, — micsoda vadállati dolgokat hajtott végre ez az ember? És főleg miként van az, hogy szabadon járhat-kelhet keresztül-kasul a világon?

— Mindjárt megmondom. Mindnyájan azt hittük, hogy meghalt. Nyolcz éve, hogy elment Indiába és ki tudja, honnan jön most! Visszatérése szép kis felfordulást fog előidézni a városban. Nagyon örvendek, hogy ott nem leszek abban az időben.

— De, tisztelendő atyám, vagy uram, már ahogy híjják magát, — viszonzá a katona — mondja végig, amit tud róla. Mi miatt tartották minded-

dig vadállatnak ezt az embert? Gyilkolt, rabolt? Felgyújtott valami várost?

— Nem, uram. Nem követett el semmi effélét, csupán azért, mert nem akarta. Olyan erős, mint Sámson. Tudjon meg csak annyit, hogy ő volt az, aki önkezével megölte azt a medvét, amely annyi kárt okozott az egész Sierrában, az abszolutisztikus király uralkodása idején!

— Nos, ha megölte azt a medvét, ezzel csak derék embernek bizonyult, — felelt a katona. — Miért hasonlítja hát az ördöghöz?

— Nem tagadom, hogy jó ember ne volna. Csak azt tagadom, hogy ember. Nem úgy van, doña Paz? És vegye kérem tekintetbe, hogy én jobban ismerem, mint bárki más. Sőt bizonyos szeretetet is éreztem iránta, mert ismétlem, sekrestyés voltam abban a parókiában, amelyben nevelkedett. De tudom, hogy oroszlán, tigris, vadállat. Különb, kérdezzék csak meg »Dolorosá«-tól vagy családjától! Szegény Soledad! Jó napok várnak rá most! A világ legszebb asszonya!

— Don Bernardino, hallgasson! a Krisztus szegeire kérem, — szólt ismét közbe az özvegy. — Doña Antónia nagynénje Soledadnak és félhalottan hallgatja, mit beszélünk! Jőjjön, segítsen megvigasztalni és szórakoztatni őt. Később, ha majd elhaladtunk a ventorillo ¹⁾ mellett, a melyen tul már

¹⁾ A. m. kis korcsma.

nem kell félnünk a rablóktól, kissé előre megyünk s kedvünkre fecsegetünk. Oh, akkor majd meglátja, hadnagy ur, hogy Don Bernardinonak igaza van! E szörnyeteg visszatérése rettenetes dolgokat idéz majd elő a városban. Sajnálom, hogy nem leszek ott, mert, képzeljék csak: ez a földgolyós gyermek, vagy Venegas Manuel — mert ez a valódi neve — és atyja, aki hires, bár nagyon különcz ember volt, — mint mondják, a mór fejedelmektől származnak. A rossz vér működik e fiuban is, minden jobb érzése mellett. Ez a Manuel, mint mondám, nőül akart venni, azaz halálosan belészeretett . . .

— Hallgasson, asszonyom az Istenre kérem, — szólalt most meg don Bernardino. — Donna Antónia folytonosan reánk néz, és a szegény szálnalmat ébreszt, ha az ember reátekint.

— Igaza van. Hozzácsatlakozom. Majd később elmondom mindezt, tiszt uram. Addig is jöjjön velem, don Bernardino, mert félek, felhasználja az alkalmat és egész másképp mondja el a történetemet. Várjon kissé, donna Antonia! Előre, Piñon!

Azt hisszük, a derék özvegy nyujtotta ékes-szólási minta után az olvasó korántsem fogja megkivánni, hogy tovább is az ő ajkairól hallgassa a földgolyót tartó gyermek első huszétének élettörténetét . . . Mi magunk fogjuk tehát elmondani azok után a tények után, amelyek köztudomásra jutot-

tak. Aztán tovább követjük majd hősünket, hogy elkísérjük e nap végéig a városba, amely bölcsője volt s amelyben élete örök drámája játszódott le.

Most hát mondjunk Isten hozzádot az altisztnek, a sekrestyésnek, a két özvegynek, a tanulóknak és az olaj-kereskedőknek, akikről már csak akkor fogunk megint hallani, amikor az utolsó ítélet napján, Jozafát hires völgyében találkozunk.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

MÁSODIK KÖNYV.

E l ő z m é n y e k.

I.

A légy és a pók.

Az emlékezetes 1808-iki esztendőben élt a püspöki városban egy mintegy huszonötéves nőtlen, árva, don Rodrigo Venegas nevü derék lovag, aki azzal dicsekedett, hogy attól a hires, keresztény vérrel vegyült mór fejedelemtől, Reduantól származott, aki tudvalevőleg abból a drámai házasságból eredt, amelyet a főuri Luque-család egy sarja Ceti-mérien herczegnővel, Mahomet próféta rendkívül szép unokájával kötött.

Bármiként történt a dolog, elég az hozzá, hogy don Rodrigo őseitől nagy birtokokat s egy régi, romladozó épületet örökölt, amelyet palotaként tiszteltek s a melynek homlokzatán e hirneves család büszke czimerei fennen hirdették azokat a hősteteket, amelyeknek a vitéz spanyol földön sem akadott utánzójuk... A jó nemes ur, akiben megleg szív dobogott, aki fenkölt eszméket vallott,

szomoruan emésztette magát ez aláhanyatlott városban, nem tudva: mit csináljon jövedelmeivel és életével, és égve a vágytól, hogy nemes és nagy czélokra használhassa őket.

Képzелhetni tehát azt a hatást, amelyet a függetlenségi háboru kitörésének hire reá tett. Noha nem megkeresztelt spanyoloktól származott, igaz spanyol módjára fegyvert fogott a francziák ellen. És mivel ő neki nem volt szokása megelégedni azzal, amit mások is megtettek, hazafiasságában odáig ment, hogy négy éven át a saját költségén szerelt és tartott fenn egész dandár lovas-katonát, akiknek élén sok dicsőséget aratott a különböző csatákban. E szép magaviseletének következménye volt, hogy mikor az arapilesi győzelem és a nemzeti csapatoknak Madridba való belépése után Don Rodrigo épen ötödik sebét jött szülővárosába gondoztatni, a kormánytól bárminemű jutalmat is visszautasítván, magtárait üresen, nyájait elhulltan, földjeit 1809 óta műveletlenül, szőlőit és olajültetvényeit a Sebastiani vad katonáitól levágva vagy kitépve találta. De nemcsak vagyona ment tönkre. Azonkívül négyezer duró¹⁾val tartozott a város leggazdagabb és legkapzsibb uzsorásának, akitől vitéz dandárának fentarthatására a távolból, Bailénből, Ocannából, Talaverából kölcsönt kellett kérnie. És az említett összeg kamatai és kamatai-

¹⁾ Egy duro = öt peseta = két forint.

nak kamatjai nem kevesebbre emelkedtek, mint más tizezer duróra a kamatos kamat számítás ismert szabályai szerint.

A nagylelkü don Rodrigo türelemmel, sőt némi büszke örömmel fogadta ezt a csapást, épp úgy, mint azt a két golyót és három kardvágást, amelyet hazája védelmében kapott. De néhány tekintélyes és a kölcsönzőtől is ismert barátja a maga jószántából közbevetette magát s kérték az uzsorást, hogy »tekintve azt a nemes czélt, amelyre a derék Venegas tőkét fordította«, engedjen el valamit az óriási módon felhalmozódott kamatokból.

De a hitelező egyike volt azoknak a szivnélküli embereknek, akiket bizonyos ismeretlen ösztön csakis nagy vagyon összeharácsolására kész. Semmiféle emberi erő sem volt képes őt arra bírni, hogy egy fillért is elengedjen ebből a kegyetlen uzoraszámlából, és minden érvelés, amelyet don Rodrigo érdemei szolgáltathattak, hidegen hagyta. Az uzorás, akit don Eliasnak, de népszerűen Kaifásnak hívtak, azt felelte, hogy semmi köze a haza dolgához, hogy ő csak a számokat ismeri s hogy egy ochavoval¹⁾ sem kért többet, mint amennyivel neki a pazarló lovag adós. Azt persze nem tartotta érdemesnek megjegyezni, hogy az okiratok aláírásakor adósa nem számította ki, késedelmezés esetén mennyire fognak rugni a lejárt kamatok kamatai.

¹⁾ Ochavo (ejtsd: ocsávó) a. m. fillér.

De hisz ez a kereskedelmi műveletek a, b, c-je volt. Az eredmény az volt, hogy don Rodrigónak tiz esztendőre meg kellett újítani a kezdetleges 4000 duró kölcsönt, és a tizezer durónyi költséget (összesen 14 ezer duró!), azonkívül még fel kellett vennie más hat-ezret, amelyet, don Eliast kivéve, senki sem mert rendelkezésre bocsátani, hogy a szőlőit és olajfáit újból beültesse, (összesen 20 ezer duró!), amelyhez ráadásul még ötezer járult az első év huszezer durója után járó kamatos kamat fejében (összesen 25 ezer!...) Kerek huszonötezer duróval tartozott, amikor a valóságban csak tizet kapott...

1813-tól 1823-ig a nemesünk sokat fáradozott, hogy ezt az adósságot letörleszsze, vagy legalább a kamatokat lefizesse, hogy a »bonyodalmas kamatos kamatok« kikerülje. És tényleg, néhány éven át sikerült is neki birtokaiból mintegy tiz vagy tizenkét ezer reált¹⁾ szerezni, amelyeket pontosan átadott az uzsorásnak, aki pedig soha sem kért tőle semmit. De némely esztendőben mukásai semmit sem vagy valami csekélységet fizethettek neki a rossz termés, jégeső, a sáskák vagy más, olykor csak hazudott csapás miatt; ugyannyira, hogy a helyett, hogy hitelezőjét kielégítette volna, don Rodrigo új összegeket volt kénytelen kérni tőle, azzal a kijelentéssel, hogy majd »mindent elintéz a jövő aratásig.« S mivel a kölcsönzési feltételek

¹⁾ Egy reál kb. = tiz krajczár.

mindig a kölcsön sürgősségével állottak arányban, annál inkább terhesebbek voltak, mennél sürgősebb és súlyosabb volt a szükség,

Az egyedüli, amire Venegas még álmában sem gondolt, az volt, hogy dolgozzék, kereskedjék, valami ipart teremtsen, gyárat alapítson, munkálkodjék, szóval, hogy maga is pénzt szerezzen... Jaj neki, jaj a nevének, becsületének, ha ehhez hasonló dologba fogna! Az efféle ügyleteket és üzérkedéseket mind napjainkig mindenki méltatlanoknak tartotta egy andaluziai lovaghoz. Ezek csak azért születtek, hogy sétalás közben őseik dicsőségéről és hadi tetteiről emlékezzenek és épp oly vigan, mint gyorsan elköltsék az atyáik szerzette vagyont, és aztán az ősi ház valamely szögletében éhen haljanak, agoniájuknak nem lévén más tanuja, mint egy antik és rozoga butordarab, aminőket ma az újfajta mágnások arannyal fizetnek, míg a csalódott uzorások akkor semmibe sem vették...

Ez, amit elmondtunk, nem vonatkozhatik egészen don Rodrigóra, aki nagyon sok nagy és nemes dolgot művelt életében. De még a közelmúltban is az összes Andaluziában letelepedett kereskedők és iparosok, a fővárosoktól kezdve egész az utolsó falucskákig, idegenek voltak a tartományban: Santanderből, Galicziából, Katalóniából vagy Riojából valók. Maga az öreg uzorás, akit polgártársai Kai-fásnak neveztek el — mintegy, hogy már előre értésére adják mindenkinek, aki háza küszöbét átlépi,

hogy kegyetlenül keresztre feszítik — maga don Eliás is Rioja városából jött ide, hogy eleintén a mások ezcarayi és pradoluengoi szöveteit adogassa el. Két év alatt olyannyira jól intézte dolgait, hogy már a saját számlájára nagy, mindenféle cikkekkal felszerelt áruházat nyithatott; ujjabb két év mulva pedig magának íteltette oda bizonyos nem fizető nemesek vagyonát. Két ujjabb év letelével várként elkülönített szép házat építtetett magának, és átadta üzletét egyik honfitársának, hogy teljesen az uzsoráskodásra adja magát. Husz év mulva ura volt ama földbirtokok felének, amelyeket a móroktól foglaltak el s a melyeket a katholikus királyok a város »első alapítói közt« osztottak szét.

Térjünk vissza don Rodrigóhoz, aki nem fog minket eltávolítani don Eliástól, mert hisz körmei közt maradt. Nemesünk azon tizévi időközben, amely azóta folyt le, a mióta a háboruból visszajött s az uzsorás hálójába került, megnősült. Inkább könyörületből mint szerelemből elvette egy régi nemesi család szegény árváját s e házasságból egy fia született. Nemsokára azonban özvegy lett, épp amikor könyörületessége szerelemmé változott át. Közben okos neje tanácsára a hajdani fényüzésről is leszoktatta magát: lassankint eladta lovait, ékszereit, gazdag butorait, elegáns ruháit, és egész ezüstkészletét, elbocsátotta szolgálit és annyira leszállította kiadásait, amennyire az csak rangja tisztele-

tével megfért. És anélkül, hogy bárkit sérteni akarnánk, ki kell jelentenünk, hogy egyre növekvő szegénysége mind nagyobb mértékben vivta ki az egész város becsülését és tiszteletét.

Viszont az az általános ellenszenv, amelynek don Elias mindig tárgya volt, (mint mindazok, akik a másik szerencsétlenségéből élnek), lázadássá és gyűlöletté fajult, amikor don Rodrigótól a tizezer durónyi önkényes adót merte követelni. 1823-ban már üldözésre került a dolog, mert mindenki sejtette, hogy a kérlelhetetlen adósság, amelylyel az uzsorás mint terjedő rákfenével fenyegette lovagunkat, csakhamar fel fogja emészteni, ha már addig is fel nem emésztette, a Venegasok gazdag családi birtokait. A fősvény ennél fogva gazdagságának foglyaként élt házában; még a misére sem mert elmenni, félve az emberek s különösen az alsóbb nép és a gyermekek sértegetéseitől. Így töltötte el egymás után a hónapokat, szidalmazva és megutálva régi és hűséges szolgálónőjét, akit nejévé tett, s becézgetve és drágaságokkal halmozva el gyönyörű nyolczéves leánygyermekét. Ez az öregsége első napjaiban született kis leánya volt minden öröme; imádta is mind az »öt érzékével és három lelki képességével« vagy ha úgy tetszik, azzal, amit a többi emberben egyszerüen léleknek nevezünk.

Igy álltak a dolgok, amikor az utolsó leszámolás mindenki előtt világossá tette, hogy don Rodrigo, pontosan megállapított számla szerint,

száznegyvenhétezer kétszázkilencz duróval — azaz körülbelül három millió reállal — tartozik rettentő hitelezőjének. A szerencsétlen nemes tudta, hogy a nyilvános árverésen az összes majorok, szőlők és olajfa-ligetek eladása után sem fog ez a tekintélyes összeg befolyjni. A bátor és merész lovag, noha negyvenéves volt, fia jövőjére való tekintettel már arra gondolt, hogy a függetlenségi háboruban tett szolgálatai fejében a szerény zászlótartói vállrojtot fogja kérni s tovább harczol majd a francziák ellen, akik ujból betörték az országba.

Egy szép napon tehát megesett, hogy az uzsorás háza mind a négy oldalán tüzet fogott.

Az öreg fősvény csak nagy nehezen tudott menekülni a lángok elől s kis leányát félholtan vitte ki karjai közt. Neje rémülten követte, anélkül, hogy akár a butort, a ruhákat, a drágaságokat, a készpénzt, vagy azokat a becses papirosokat is megmenthették volna, amelyek don Rodrigo és mások irányában való követeléseket igazolták. A dologban a legrosszabb az volt, hogy az égést nem lehetett a véletlennek tulajdonítani, hogy ezt mindenki tudta, s hogy az egész város nagy örömmel fogadta vagy legalább is jégközönyt tanúsított. Az asztalosok és ácsok testületei, akik az akkoriban még ismeretlen tűzoltók hivatását töltötték be: daczára a kapott parancsolatoknak, készakaratos lassúsággal igyekeztek a tüzet eloltani, míg a dühöngő don Elias a bíró házába menekülve torkaszakadtá-

ból kiáltozta, hogy »aljas adósai folyamodtak ehhez a módhoz, hogy elpusztítsák a kötelezvényeket és a nyugtatványokat s aztán letagadják adósságaikat«...

Ilyenek voltak azok a vádoló események és hírek, amelyek az illető nap reggelén csendes álmából felkeltették a nemes és vitéz Venegast. A nélkül, hogy időt szakított volna magának, hogy lelkét Istennek vagy az ördögnek ajánlja, a legnemesebb indulattól mozgatva kijelentette, hogy még az uzsoráskodás sem menti fel őt attól, hogy lerója háláját az iránt, aki kölcsöneivel lehetővé tette neki, hogy a betörő francia ellen harcoljon 1803—1813-ban.

Magához véve néhány munkást, az égő házhoz rohant, a lángok és a füst közé vetette magát, kézi lajtorján felkuszott az első emeletre és azoknak a munkásoknak tanácsa ellenére, akik segítettek neki az ajtót betörni: behatolt a legfenyegetettebb szobába, azaz don Elias kabinetjébe, ott megragadta azt a régi tárczát, a melyből tudta, hogy a uzsorás a nyugtatványokat, értékpapirokat tartja benne, s egy ablakon át az utcára dobta... Néhány percz múlva, a változékony lelkületű tömeg tapsai közt maga Venegas is kikelt a tüzengerből, arcán s kezén iszonyu égési sebekkel és füstölgő ruhával... Nem is engedte, hogy ápolás alá vegyék, hanem legott megvizsgálta az esés közben szétszakadt tárcza tartalmát, és összeszedve a benne levő okmányokat, oly gyorsan szaladt a bíró házába, hogy alig birt lélegzetet venni, mikor odaért.

»Itt van, vegye don Eliás ur, szólt utálatos hitelezőjéhez, aki Venegas közeledése miatt életéért kezdett remegni. — Itt van fogja! Megtalálja benne nemcsak az én kötelezvényeimet, amelyeket különben is siettem volna újra megírni, hogy lemosam magamról azt az aljas rágalmat, amely lopással és gyujtogatással vádolható volt, hanem megtalálja benne a többi adósét is. Most rendben vagyunk azokat a szolgálatokat illetőleg, amelyeket pénzzel nem lehet leróni . . . Én meghalok . . . Ami számláink anyagi rendezését illeti, vegye el mindazt, amim van, és bocsásson meg, hogy ha még hiányzik valmi adósságom teljes letörlesztésére . . .«

Ekként beszélt don Rodrigo, de alig ejtette ki ezeket a szavakat, amidőn annak az iszonyatos konvulzióknak következtében, amelyet tetanosnak neveznek, a földre bukott.

Néhány óra múlva már holttetem volt.

II.

Végleges leszámolás.

Nem szükséges számot adnunk arról a mély fájdalomról és lelkes csodálkozásról, amelyet a derék nemes halála a városban és környékén keltett. Rangtársai megtiszteltetésnek vették, hogy nagy-szerű temetést rendezhettek neki, de hála Istennek, nem igen volt sok költségük. A székesegyház zene-

kara csupa szivességből működött a temetésen, a gyertyaárus nem akart elfogadni fizetést a gyertyákért, és valamennyi parókia azon vetekedett, hogy dicső tetemének nyugvó helyet adhasson. A község láza oly fokra hágott, hogy a temetési szertartás alkalmával, amelyen egyedül az uzsorás nem vett részt, — senki sem kételkedett azon, hogy a kaifás, megjutalmazandó don Rodrigo nemes cselekedetét: nem fog többet követelni a tényleg kölcsönadott tiz vagy tizenkétezer durónál és a vele méltányosan járó kamatnál, az örökség többi részét a szerencsétlen árvának engedve át, aki tiz éves korában egyedül maradt a világon, teljesen a szánakozók könyörületére hagyva . . .

Ezek az illúziók csakhamar eloszlottak. Don Elias még azt sem várva be, hogy háza romjai megszünjenek füstölögni, mindjárt a temetés napján sietett a bíróság előtt a Venegas aláírásával ellátott irományokat és kötelezvényeket felmutatni és az egész adósságot követelte, amely ép kerek három millió reált tett ki. Megjegyzendő, hogy a tűz következtében csak háza értékét, hat vagy nyolczezer duró értékű holmit, leánya drágaságait és csekély készpénzt vesztett el!

Képzелhetni, a bíró mily undorral jelentette ki jogosnak ezt a követelést; de az uzsorás annyira hálójában tartotta adóságát, hogy kénytelen-kelletlen ki kellett tüzni a nyilvános árverést a nemes lovag minden birtokára. Nem hiányzottak most a javas-

latok, összejövetelek, beszédek, sőt népgyűlések sem, amelyekben a város nemes emberei és tekintélyesei egyhangulag elismerték annak szükségét, hogy az árverésen részt kell venniök s az elhalt birtokainak árát a lehető legmagasabbra felcsigázniok. Nem kevesebbről, mint arról volt szó, hogy közösen viseljék azt a kárt, amely az árverezők valamelyikére háramolhatik, hogy ekként tisztességes kenyeret biztosítsanak Venegas fiának. — De mindenki tudja, az ily tervek hogyan szoktak végződni. Annyi sokat beszéltek, hogy a prezumpatív jótévők utóvégre is összevesztek. Addig vitatkoztak azon, hogy kinek kell a legnagyobb áldozatot elviselnie, don Rodrigonak e zivataros időben vitt politikai szerepén és azon, hogy hasonló esetben mi történt, hogy sokan, akik maguk is nagy összeggel voltak adósai Kaiásznak, visszavonultak a tanácskozásoktól. Így multak a napok mindaddig, míg a bíróilag megállapított határidő el nem jött; és mivel mindezek a nagy urak nem tudtak megegyezésre jutni, senki sem ment el az árverésre. A szőlők, az olajültetvények, a majorok, a házak, a butorok, a ruhatár, sőt a nemes patriczius kardja is, a közönség nagy sajnálkozására, száz és néhány ezer durónyi kölcsön feljében az uzsorásnak ítéltettek oda.

— Egy milliót vesztek, mondá a rettenetes öreg, aláírva a jegyzőkönyvet. De mit tegyek!... E feneketlen zsák, e pazar Venegas birtokai egy fillérrel sem érnek többet...

— Nem csak hogy nem veszit, — felelé szigoruan a birák egyike, — hanem közel két milliót nyer! Viszonzásul azt kell hinni, és az egész világ úgy tartja, hogy megfelelő összeget ád majd az ártatlan árvának, vagy legalább is gondoskodni fog jövőjéről.

— Én, én gondoskodjam? . . . Mit akar ezzel? Elég dolgot ád nekem a leányom felnevelése. Ami pedig a megfelelő összegek adását illeti, majd adják az elhalt hős bámulói az »ítélet napján«. Könnyü nemeslelkűnek lenni a más pénzével!

— De gondolja meg, hogy a szegény gyermek egészen a koldulásra van utalva.

— Én is koldultam az ő korában — felelt az uzsorás, hátat fordítva.

E részletek elterjedése tetőpontjára vitte az általános méltatlankodást. Ha a ravasz riojai azon ürügy alatt, hogy háza porig égett, továbbra is nem a biró házában tartózkodott volna, igen rossz napokat ért volna. De mivel nincs oly bátorság, amely a törvény oltalmazta uzsoráséhoz hasonlítható, és mivel a Kaifás máskülönben sem volt gyáva, elhatározta, hogy azonnal a Venegasok ősi kastélyába megy lakni. Hogy kincseit kellőleg megtalmazza és előreláthatólag kellemesen gyarapítsa is: néhány javítást tétetett a régi kastélyon, aztán tőle telhetőleg megerősítette és bőven ellátta záarakkal, lakatokkal.

Ez alkalommal a munkások egymás közt abban

állapodtak meg, hogy az uzorásnak nem dolgoznak. De, ezt tudva, don Elias kijelentette, hogy tekintettel a kenyér drágaságára, valamivel emelni fogja a napszám árát. Ez az egyszerű mód elég volt ahhoz, hogy a kelleténél is több munkást találjon. Aztán élt az alkalommal s egy éjszaka, amikor a sűrűn hulló zápor néptelenekké tette az utcákat, nejével és leányával bevonult új lakásába.

Mikor aztán a jól bezárt lakatok mögött a régi várkastélyban volt, megelégedetten lélegzett föl, mint aki négy vagy öt évig nem szándékszik az utcára lépni.

— Holnap reggel — szólt az uzorás nejéhez — irok fővárosi bankáromnak, hogy küldjön a kicsinek ötezer durónyi holmit, drágaságokat és játékszereket. Mi ketten majd csak elrendezkedünk valahogy.

Aztán vagy tizenkétszer megcsókolta leányát és lefeküdt abba az ágyba, amelynek betétein még don Rodrigo tetemének nyomai voltak láthatók. A fősvény neje nem akarta elfoglalni azt a kétszeresen gyászos alvóhelyet, a mely egykor a nemes lovag boldog és szeretett nejéé volt. Valami sürgős munkát hozott fel okul és az egész éjet egy szék karfájára támaszkodva töltötte el.

Végül Soledad,¹⁾ a kaifás elkényeztetett és imádott gyermeke abban az ágyban hált, amelyet

¹⁾ A. m. magány.

a földél nélküli gyermektől, a Venegasok számüzött sarjától vettek el!

De mi lett ebből a szegény árvából, akit már tiz éves korában fosztottak ki minden örökségéből, mialatt a nyolcz tavaszt ért miliomosleány az ő egykori bölcsőjében az ígért csecsebecséről álmodozott?

Csak itt kezdődik igazában a mi történetünk.

III.

Miképp szünt meg a gyermek gyermek lenni.

Mánuel, mert ez volt az árva neve, a legkedvesebb kis fiuk egyike volt; friss és mosolygó, mint a tavaszi reggel, vidám és élénk, mint egy gondtalan kis vad. Szegényke csendesen szendergett, amikor atyja, don Rodrigo a Kaifás égő házába rohant. Don Rodrigo a legnagyobb gonddal nevelte, de inkább azon igyekezett, hogy testi tulajdonságait fejleszse, semmint hogy írásra, olvasásra tanítsa, vagy az irodalom iránti hajlamot ébreszse benne. A legkeményebb erő- és mozgásgyakorlatokhoz szoktatta, lovaglási és uszóleckéket adott neki, és kényszerítette, hogy napokon át kövesse megszakíthatlan vadászkirándulásain. Utközben megmagyarázta neki a hegység miszteriumait, a hegylakók növénytanát, a majosok orvostudományát, a pásztorok csillagászatát, megismertette vele valamennyi állat szokását, leküz-

désük és megölésük módját, megtanította arra, hogy kell őket élve megfogni vagy tehetetlenekké tenni és a mezei és pásztori élet más ezer meg ezer titkára. Az eredmény az lett, hogy atya és gyermek sohse hagyták el egymást, és hogy kölcsönösen testvérként, bajtársként, egyeranguakként bántak egymással.

Ebből láthatni, hogy don Rodrigo, sejtve a jövőt, előre hozzászoktatta fiát a szegénységhez. Mindazáltal a kedves kis fiu semmit sem tudott házaromlásáról és az ennek következtében atyjára nehezédő aggályokról. E tudatlanság leple alatt első éveit nyugodtan, boldogan, csöndesen teltek el, anynyira, amennyire ez egy anyátlan gyermeknél lehetséges, midőn egyszerre minden emberi szerencsétlenség hegyként omlott reá.

Egy nap alatt, néhány óra alatt, a bálványt, mesterét, társát, élete egyedüli barátját félig megégve és eszméletlenül hozták vissza neki . . . Jelen volt ennél a rettenetes halálnál, anélkül, hogy egy pillantást nyert volna a mozdulatlan szemektől, egy tanácsot vagy egy csókot az összerángatódzott szájából . . . Tudomást szerzett a Kaifás létezéséről és az égés rettenetes katasztrófájáról és okairól; megtudta, hogy a mezitláb kolduló koldusok nem szegényebbek nálánál . . . Megértette, hogy utolsó istenhozódot kell mondania e családi falaknak és mindannak, amit körülzárnak, még azoknak a tárgyaknak is, amelyek imádott atyja emlékét idézik föl.

Mintegy álomban látta, hogy a város összes lakói házába vonultak és őrizték don Rodrigo holttestét, mintha az övék volna; aztán vállukra vették és elvitték, ezerszer csókdosva őt és mondva neki dolgokat, amelyekből nem értett semmit. Végre egyedül maradt, s elhagyatva, hallgatagon, bámészkodva ült a halottas kamara egy szegletében, nem remélhetve és nem is remélve senkitől semmit...

Aztán jött az éj, az árvaság éjszakája. A hangok megszűntek kongani; a gyászének és a temetési zene távoli visszhangjai elnémultak; még a sötétség is sötétebb lett, hogy magánosabbá tegye létét a földön. Magáról is azt kezdte hinni, hogy halott és el van temetve, amikor egy rekedt és száraz hangot hallott, amely egy pohos, rút paptól jött, aki gyászos hangon ezt mondá:

— Hol vagy, fiam? — Miért maradsz vilá-gosság nélkül? Jőjj velem. — Én magamhoz veszek, a többi Isten dolga. Gyer velem, házamba.

Mánuel követte a papot mint automata, vagy inkább mint szegény kutya, mely gazda nélkül maradt.

IV.

Egy egyszerű pap.

Sietünk valamit elmondani arról a papról, aki ekként történetünk hősének gyámja lett. Don Trinidad Muley egyike volt azoknak a régi szabásu

spanyol papoknak, akiket nemcsak parókiájához tartozók, hanem mindazok, akik vele beszéltek, szerettek és becsültek, párt- és vallás-különbség nélkül. E papok, a különböző társadalmi forradalmak dacára is, szeretetre és tiszteletre tarthattak számot. Sem az 1808-ki nemzeti felkelés, sem az 1814-ki abszolutisztikus reakció, sem az 1820-ki forradalmi düh, sem Angoulême herczeg megérkezése, sem a granjai felkelés és az utána következő balesemények, amelyek sok vizályt idéztek az Egyház és az Állam között, nem voltak képesek megcsorbítani azt a becsülést, amelyben részesültek. Ez a valóban bennszülött papság szerette hazáját, mint bármely más polgár, anélkül, hogy kozmopoliták, európaiasak, sőt ultramontánok lettek volna. E papok a régi fajta katolikusok osztályába tartoztak; nem sokat avatkoztak a politikába és a filozófiába, senkitől sem követeltek tulságosan finom teológiai felfogást, sem változtathatatlan iskolai formulákat a társadalomról és kormányáról, hanem egyszerűen csak az összes keresztény erények tényleges és valóságos gyakorlatát prédikálták.

Az, akinek a példája előttünk van, oly egyszerű, őszinte, nyájas és bátor volt, oly nyiltlelkű és jószívű, hogy lényegileg, személyileg és hatalmiilag a »lelkek igazi atyjának« lehetett nevezni. Noha parókiabeli ítélkezési joga nem terjedt tovább a Santa-Maria de la Cabeza területénél, jószívűsége kegygyel árasztott el minden helyet, amely segítség-

géhez folyamodott. Nem volt tudós páp, de annál jobb szivü.

Különben nem is a jámbor plébános akaratán mult, hogy a bibliai szövegeket és a szent atyákat jobban nem ismerte és gyorsabban nem fordította, ha nagy ünnepélyesen prédikálni kezdett. Emlékező tehetsége ugyanis oly rossz volt, hogy senki sem birta felfogni, miként tudott latinul megtanulni annyit, amennyi a szemináriumba léphetéshez és a pappá szenteltetéshez szükséges. Mindenki csodálta azt a régóta elhunyt mestert, aki rendkívüli türelmével, kétségkívül véső és furó segítségével képes volt ezt a kemény fejet kinyitni és a musa, musae stbt belevinni. De ez volt don Trinidad egyedüli hibája.

A derék Muleynek (mór név, amely még divatos az andaluziai vidékeken) nem volt párja a városban és száz mértföldnyire a környéken. Nálánál szivesebben senki sem engedte át vacsoráját vagy ágyát egy gyámoltalan koldusnak, senki sem gyógyította szivesebben a betegeket járvány idején, és senki nagyobb buzgósággal nem folytatott vidám társalgást a rabokkal, üdvös tanácsokat osztogatva nekik. Látni kellett, amint zimankós időben utolsó fillérét is elköltötte, hogy lábbelit vegyen a kis meztlábásoknak, vagy amint karonfogva a napra vezette a nyomorult aggastyánokat, akik már-már megmerevedtek sötét kunyhóikban. Senki sem tudta nálánál jobban rábirni az elégedetlen házasfeleket,

hogy kibékülve csókolják meg egymást; könnyek és ökölcsapások által odavinni a dolgot, hogy két ellenfél, akik már *navaja*-jokat akartak egymásra hajítani, kezet nyujtson egymásnak; közel hozni egymáshoz a gazdagokat és szegényeket, amikor a kenyér nagyon drága lett és a szél erősen fujt... Ő mindenkit ki tudott békíteni a maga sorsával: a szomorukat szomoruságukkal, a betegeket bajukkal, az elítéltet büntetésével, a haldoklót a halállal... Don Trinidad nemcsak általános tisztelet, hanem valóságos kultusz tárgya lett, noha nagyokkal és kicsinyekkel egyaránt őszinte és vidáman tréfálkozó volt, ha semmi sem készítette a komolyságra. Tudatlanságát, mint az ártatlanság formáját tisztelték, ahogy csodálni és szeretni szokás a termékeny és a műveletlen hegységeket, amelyekben minden természetes, spontán; amelyekben minden Istentől származik és nem az ember spekulációjától és fáradalmaiktól.

A püspök tehát helyesen választott, amikor papunkat a Santa-Maria de la Cabeza parókiálra nevezte ki, amely a vidék legharcziasabb része és a munkásosztály központja. Így lesz érthetővé az a mély becsülés is, amelyet don Rodrigo és a derék don Trinidad egymás iránt éreztek, noha nem igen gyakran találkoztak. Így magyarázódik meg végül az az elhatározás is, amelynek következtében a pap, anélkül, hogy ez iránt bárkivel értekezett volna, magához vette a patriczius fiát. S így nekünk is később vissza kell térnünk

ehhez az érdemes alakhoz, elmondhatunk majd egyetmást házáról, szónoklatairól, szokásairól, sőt jóságos gazdasszonyáról is.

De most Mánuel Venegas vonja magára figyelmünket, az, akit nemsokára *Földgolyós gyermeknek* fognak elnevezni.

V.

Az uzsorás hitelezője.

A szegény gyermeket a sors e hirtelen és barbár csapásai mintegy jéggé fagyasztották; halálos sáppadtság fogta el arczát, amely egész életén át ott honolt. Eleinte, az első percz aggodalmában, senki sem vette észre, hogy az árva egyetlen panaszt sem hallatott, egyetlen szót sem mondott, egyetlen könyvet sem ejtett. Mikor végre hozzá közeledtek, a fájdalomtól merevnek, megkövültnek találták, noha járt-kelt, hallott, látott s egyre csókolgatta sebesült és haldokló atyját. De sirni nem sirt a rettentő agónia tartama alatt, sem akkor, mikor az utolsó csókot lehelte rá a haláltól hideggé vált arczra, sem akkor, amikor örökre elvitték imádott atyját. Nem volt meghatva akkor sem, midőn elhagyta szülőházát és könyörületességből egy másik ember fedele alá került. Némelyek dicsérték bátorságáért, mások érzéketlenséggel vádolták; a családayák nagyon sajnálták, ösztönszerűleg meg-

sejtvén azt a tragédiát, amely az árva gyermek lelkében lejátszódott. Hisz senkije, egyetlen résztvevő sziv sem volt, amely mellette és vele együtt sirt volna . . .

Mánuel nemcsak atyja holtteste előtt maradt hallgatag, hanem azokra a gyöngéd kérdésekre sem felelt semmit, amelyeket don Trinidad intézett hozzá, midőn a paplak felé vezette. Az első három év folyamán, amelyeket e szent lakban töltött, szavát egyszer sem hallotta senki. Már mindenki azt hitte, hogy egész életén át néma marad, midőn egyszer a pártfogója-vezette templomban, a sekrestyés észrevette, amint megállott a földgolyóval játszó gyermekisten nagyszerü képe előtt s melankólikusan kérdezte:

— Gyermek Jézus, honnan van az, hogy te sem beszélsz?

Mánuel meg volt mentve! A hajótörött felütötte fejét a keserűség tengerének habjaiból. Élete többé nem forgott veszélyben, — legalább ez volt az egész parókia véleménye.

E naptól kezdve az árva néhány szót ejtett, hogy a plébánosnak és gazdasszonyának szeretetét, háláját és engedelmességét kifejezze. De egyetlen célzást sem tett feledhetetlen csapásaira, amit don Trinidad Muley, a sekrestyések és a karbeli fiuk jó jelnek vettek.

Ami esze állapotát illette, azzal senki sem foglalkozott az önkényes vagy önkéntelen némaság

e három éve alatt. Csak a gazdasszony mondta kezdettől fogva és ezt folyton ismételte, hogy Mánuelben megvan a bolondságnak egy porczikája, csak nagyon kis porczikája, mert nem tudott sirni atyja halálakor. Mi nem mernők ezt állítani, mivel erre vonatkozólag egyetlen irat sincs azok közt az okmányok közt, amelyek elbeszélésünknek alapul szolgálnak. Különben is annak a megítélése, hogy e szegény világban valaki bölcs-e, vagy bolond, sokkal több nehézséggel jár, mint azt valaki gondolná. Ítéljen maga az olvasó azok után a tények után, amelyeket majd elmondunk.

Az idegenekkel szemben, akik sohasem beszéltek vele anélkül, hogy szánakozó szeretetüknek tanujelét ne adják: a gyermek tovább is jéghideg maradt. Rendesen egy stereotip kifogási formulával élt, amely állandóan ajkain lebegett: »Hagyjon most«, szokta volt mondani kérő és fájdalmas hangon. Aztán haladt a maga útján, babonás hatást gyakorolva a meglepett érdeklődőkre.

Amaz egészséges válság különben semmiféle hatást nem gyakorolt mély szomorúságára és korai zordságára, valamint arra a sajátságos makacsságra sem, amelylyel bizonyos szokásoknak hódolt. Sohasem mulasztotta el például, hogy a papot a templomba ne kísérje és a mezőkön friss virágokat ne szedjen, amelyekkel aztán a gyermek Jézus oltárát diszítette fel. Mindennapi virág aratása elvégzésére felkuszott a szomszédos hegy csucsaira is, ha a tél

vagy a nyár szigorúsága a sikságot fagyasztotta vagy égette.

Aztán órákon át az eksztázis bizonyos nemébe merülve maradt a szent kép előtt. Ez az ájtatosság kétségkívül megegyezett azokkal a vallásos elvekkel, amelyeket Mánuel atyjától kapott, de valami olyan természetfölötti, rendkívüli jellege volt, amelylyel a legtisztább miszticizmus is alig ért föl. Nemcsak kultusz, tisztelet, ájtatosság, fanatikus rajongás volt az, amivel a földgolyót tartó Krisztus képének adózott. A testvér és az alattvaló közti szeretet volt, aminőt atyja iránt is tanusított. A bizalom, pártfogás és bálványozás vegyüléke, hasonló ahhoz az érzéshez, amelyet egy zseniális ember anyja dicső fia iránt, vagy a védő tisztelethez, melyet a bátor katona még kiskorú fejedelme iránt érez... Talán ez a kép a saját tragikus sorsát idézte szemei elé: nemes származását, korai magára hagyottságát, szegénységét, szenvedéseit, az emberek igazságtalanságát, a magányt, amely e földön környékezte, s tán jövődó mártiromságának sejtelmét is.

A szerencsétlen mindebből semmit sem tudott, pedig ilyenén eszmék zajlottak le e gyermeki, állandó, abszolút s kizárólagos ájtatosság mélyén. Ránézve nem voltak sem Isten, sem Szűz, sem szentek, sem angyalok; nem volt semmi ezen az isteni gyermekén kívül, akit minden miszticizmus látható és érezhető formájában imádott, művészies arczá-

val, aranyszövetü ruhájával, hamis drágakövekkel ékített koronájával és szőke hajával együtt. Minden hite ebben a gyöngéd arczonásu atlétai gyermekben összpontosult, aki kezében tartotta a ropant azur glóbust, amely fölött a megváltás jelül aranykereszt fénylett.

Innen az a különös név, amelyet eleinte csak a parókiába járatosak, utóbb a városbeli gyermekek és végül a legkomolyabb emberek is Venegas-Mánuelnek kezdtek tulajdonítani. Különben nehéz volna megmondani, vajjon azért adták-e neki a Földtekét tartó gyermek nevét, mert csodálatos bálványozását helyeselték és közvetetlenül Isten fia pártfogása alá helyezték, avagy azért, mert a gúnyolást antifrázisban akarták kifejezni. Ezt a szótlamot itt ugyanis a legnagyobb boldogság kifejezésére használták. Lehetséges, hogy bizonyos jóslásféle is foglaltatott benne arra a bátorságra és erőre nézve, amelyet a Venegasok sarja később hivatva volt kifejtetni, mivel a környék leghasználtabb hiperbolája valaki erejének és bátorságának dicséretére ez volt: »még a földgolyós gyermektől sem fél!«

A nemes árvát már széltében ezen a néven nevezték, amikor ismét beszélni kezdett. Ekkor tizenhárom éves volt. Ez időtájt vett föl egy más, épp annyira változatlan és állandó szokást, mint a többi volt. Titokzatos ájtatosságával e szokása következtében kissé alábbhagyott, de viszont a józan-

eszü közönség komoly és gyászos következmények előjelét látta benne.

A gyermek ugyanis minden áldott nap ugyanazon órában eljárt ahhoz a kuthoz, amely a don Elias lakta, egykori Venegas-palotával szemközt feküdt. Az étkezés után, amely két óra körül végződött, egészen az éj beálltaig ott maradt, egyedül, hallgatagon, szemét makacsul az épület nagy erkélyeire, vagy a főbejárás fölötti czimerre szegezve. A kíváncsiak, akik az elhagyott hely mellett csupán azért mentek el, hogy lássák, miként áll őrt, egy cseppet sem zavarták; a korabeli gyermekek pedig, akiket erős öklei féken tartottak, nem igen mertek erre felé járni, és az okos don Trinidad Muley kérései is, hogy hagyjon fel ezzel a veszélyes mániával, ezuttal hiábavalóknak mutatkoztak.

A hires palota erkélyre nyiló ablakai állandóan be voltak zárva. Csupán csak egy ablakon voltak kis fehér függönyök láthatók. Ez atyja szobájának ablakán volt, de ezeket a függönyöket sem huzzák fel soha, és így nem is lehetett rajtuk semmit sem észrevenni.

Soha ez időtájt élő lény nem lépett be a kapun, amely szintén be volt zárva, mintha az egész ház lakatlan volna.

Végre egy este kis, szegényesen öltözött öreg embert látott a palotából kijönni s csakhamar visszamenni; erre az öregre emlékezni vélt, mint

aki egykor nagyobb pénzösszegeket olvasott le atyja szobájában. Bizonyára a don Elias szolgája vagy megbizottja volt.

Úgy látszik, az öreg is ismerte a gyermeket, vagy legalább beszélni hallhatott róla, mert hosszú mellékutat tett, hogy elkerülje. Az iszonyat bizonyos nemével pislogott feléje s több ízben hátránézett, mintha meg akarna győződni, vajjon nem kíséri-e, akárcsak a babonások, ha kísérteteket vélnék látni.

A következő estén az árva észrevette, hogy a függönyök mögött árnyék mozog. Láttá, hogy a muszlint kissé félrehuzták s az üveg mögött egymás öreg ember szigoru arcza tünt föl, aki törként szuró szemmel tekintett reá.

— Ez hóhérom! — mondá Mánuel, vadként felugorva és az épület ez oldala felé tartva.

De a függöny legördült és a látomás eltűnt.

A gyermek visszatért helyére és dühe ép oly gyorsan lecsillapodott, mint amily hirtelen kitört. Később látni fogjuk, hogy benne minden a gyorsaságnak és erőnek ezt a jellegét vette föl, amely az oroszánok sajátságának tekinthető: a harag ép úgy mint a nyugalom, a fájdalom ép úgy, mint a lemondás, a gyűlölet ép úgy, mint a bocsánat.

A riojai házi nyugalomát s tán lelkiismeretét erősen megzavarhatta ez a gyermek-hitelező, aki ősei háza előtt ütötte fel tanyáját. Úgy látszott, mintha don Rodrigo vagyónát, tüzhelyét, életét és

őseinek czimerét jött volna számon kérni. A ház asszonyai megijedtek, amikor óraszámra ott látták ülni a kut kávéjában, hallgatag perlőként, élő vádlóként, örökös tiltakozóként s a kikerülhetetlen bosszu előfutójaként. Így történt aztán, hogy két-három nappal azután, hogy az uzsorás és áldozata a határtalan gyűlölet első pillantását váltották egymással, egy nő ment ki a házból. Ötvenéves lehetett, szép volt, de látszott, hogy a bánat nagyon megviselte; viselkedése nem volt urias, de magatartása méltóságos, ruházata is nem annyira uriasszonyhoz, mint egy jómódu munkásnőhöz illett volna. Ez Mária Josefa, az uzsorás hajdani szolgálója s jelenleg neje volt.

Mánuel ezt mindjárt kitalálta, noha soha sem látta. Nem mondhatjuk meg: az ösztönszerű gyöngédség érzése volt-e, avagy az emlékezés arra a jóra, amit három év óta e nőről mondani hallott, hogy sem ellenséges indulattal, sem utálattal nem nézett rá.

De midőn Mánuel észrevette, hogy a don Elias élettársa, előbb meggyőződven, hogy senki sincs az ablaknál sem az utcán, határozottsággal feléje közeledik és melléje akar ülni, kimondhatatlan aggodalom vett erőt rajta s távozni készült.

— Ne menj el, Mánuel, szólott hozzá az asszony, visszatartva őt. Nem akarok rosszat neked, én javadat akarom. Mondd meg, mit keressz itt? Szükséged van valamire? Miért viselsz ilyen ruhát,

amely nem való rangodhoz? Akarod, hogy pénzt adjak?

A gyermek tényleg olyan ruhát viselt, mint a nép fiai, de ő maga akarta így. Mert amikor gyermekkori ruhájából kinőtt, don Trinidad újból ugyanolyan finom ruhákat akart neki csináltatni, de Mánuel a legnagyobb energiával állott e terv kivitele ellen.

— Nem, plébános ur, — mondá, — nem fizethetem a nemesembert megillető ruhákat; adjon olyat, amelyet a szegény emberek viselnek.

Attól különben tartózkodott, hogy Mária Josefának is megadja ezt a magyarázatot, vagy bármi másfélét. A helyett, hogy felelt vagy melléje ült volna, lába hegyével betüket kezdett a homokba rajzolni, amelyeket nagy figyelemmel nézegetett.

Az asszony rövid idő múlva folytatta:

— Nem akarom ezzel azt mondani, hogy a chaqueta rosszul áll neked. Neked minden jól áll, mert szép fiu vagy, két napként ragyogó szemmel, és mivel a plébános ur (Isten fizesse meg neki!) kellőkép és tisztességesen ellát. De én valamivel többet akarnék tenni érted, szeretnék mindenféle dolgot venni számodra és pályát biztosítani neked a fővárosban. Én ugyan már beszéltem erről don Trinidaddal, és ő azt felelte, hogy ezeket az ügyeket egymás közt kell elintéznünk, mégis beszélj veled is, hogy meggyőződhes, mikép nem csallak, és ha rászánod magad, hogy barátom légy, meglátod,

mindannyian jobban járunk. Nem felelsz, Mánuel? Mire gondolsz?

A fiu azonban nem felelt erre a beszédre, csak tovább irt lába hegyével a talajba, ahol atyja neve már olvasható volt: »Rodrigo«.

— Mit irsz? itt — kérdé rövid szünet után don Elias neje. — Én nem tudok olvasni, de nagy örömmel hallottam, hogy végre megszólaltál. Felelj tehát. Ha te minden délután erre felé jársz, bizonyára akarsz valamit! Mondd meg őszintén, mit. Vagy ha már nem akarsz megmondani, hát ime, fogd ezt . . . Költsd el arra, amire szükséged van.

És egy vörös selyemzsinórba kötött pénztárczát adott át neki, amelynek hasadékain át sok arany fénylett. Lehetett benne legalább hatezer réal.

Mánuel eltörülte lábával az elhunyt lovag nevét és aztán anyja nevét kezdte felírni, akit nem ismert: »Manuela«. A tárczára pedig még szemét sem tartotta érdemesnek rávetni. Sőt, hogy jelezze, mikép semmit sem akar elfogadni, kezét nadrágja zsebeibe dugta.

— Nagyon haragos vagy büszke vagy, Mánuel — szólt keserűséggel Mária Josefa. — Úgy látom, azt hiszed, hogy én és házambelieim ellenségeid vagyunk, pedig nagyon tévedsz! — Képzeld csak: van egy leánykám, a kit ép úgy imádok, amint atyád imádott téged, és aki ebéd után ma is ezt mondta férjemnek:

— Nézd atyám, meg kell bocsátanod annak a szép kis fiúnak, aki minden délután szemben velünk leül és igent kell mondanod arra, amit kérni fog tőled. Én nagyon sajnálom. Mondják, hogy azelőtt még gazdagabb volt, mint mi és hogy az ágy, amelyben alszom, az övé volt. Hát látod, fiam, látod, még az én Soledadom is érdeklődik irántad.

Mánuel felemelte fejét és felhagyott a betűrovással.

— Mondja, asszonyom — kérde nyugodtan — hány éves ez a leány?

— Nemsokára tizenkét éves lesz — felelt az anya páratlan nyájassággal.

Mánuel ismét szórakozott lett, de lábával ezuttal ezt róttta a talajba: »Soledad«.

— Azt hiszem, meggyőződteél, hogy elveheted ezt a csekélységet — szólt az asszony, feléje nyujtva a pénzt.

Mánuel egy lépést tett hátra, aztán hidegen és szomoruan így szólt:

— Asszonyom, eleget beszéltünk.

És sarkon fordulva távozott s eltűnt az utmentén.

Az uzsorás neje lecsüggesztette kezét, amelyben a hiábavaló aranyat tartotta és gondolataiba mélyedt. Aztán felkelt, felsóhajtott és elment arra a helyre, amelyet, nem tudjuk, mert-e a maga házának nevezni.

A mi a gyermeket illeti: öt percz múlva már

ismét ott ült a kut mellett, szemét az uzsorás erkélyeire szegezve.

VI.

Soledad.

Az előbbi jelenet után két nap mulva Mánuel megváltoztatta szokásos látogatásának óráit a Venegasok háza előtt, és délután helyett reggel kilencz órakor jelent meg a hely színén, amikor templomból kijött.

Miért történt e változás? Azt hitte-e a gyermek, hogy ez órában többen járnak a kaifás házába s így bővebb anyaga lesz a vizsgálódásra? Azt gondolta-e, hogy így könnyebben megismerkedhetik majd azzal a leánynyal, a kiről az uzsorás neje beszélt neki, azzal a tizenkétéves védőnőjével, aki annyira sajnálkozott fölötte, azzal a feledhetetlen Soledaddal, aki őt szépnek találta?

Ezt semmikép sem tudjuk. De azon a reggelen, midőn először megjelent, sokszor látta be- és kijárni az uzsorás szolgáját és megbizottját, olykor a jegyző és a város más kisebb-nagyobb személyisége társaságában. Látta, hogy tizenkét óra tájban ugyanaz a szolga ismét kiment a házból s sok járás-kelés után egy leánynevelő intézetbe ment, amely az említett térség ellentétes oldalán feküdt, körülbelül száz lépésnyire a palota kapujától és a kut határától, amelynél az ostromló táborát felütötte.

Az árva szívében bizonyos felindulást érzett, s vadász-ösztöne és a sierrában szerzett régi eligazodó képessége sejtették vele, hogy az uzsorás leányát fogja maga előtt látni.

Valóban így is történt. Néhány percz mulva a ravasz szolga kijött a kollégiumból, kezén nagyon elegáns leánykát vezetve, akinek élénk járása, kellemes mozdulatai, vidám nevetése és ezüsthangjának zengése menten elkábították Venegas fiát.

— Miért nem szomoru ez a leány? — látszott kérdeni önmagától a szegény gyermek — mikor én az vagyok?

A kis leány hirtelen elhallgatott, mivel kétségkívül vagy a szolga figyelmeztette, vagy ő maga jött rá Mánuel jelenlétére. A téren oly mély csend honolt, hogy az árva a halál csendjéhez hasonlította. Soledad pedig egyre közelebb jött hozzá, nevetés, szó nélkül, komoly arczczal és tartással, még nagyobb szomorúságot okozva annak, aki szomorúságának okozója volt.

Aztán az elszomorított gyermek észrevette, — s ez örömet okozott szívének — hogy a Kaifás leánya futólag rápillantott és hogy a leányka és öreg vezetője közt bizonyos küzdelem fejlődött ki. Ez kezénél fogva igyekezett őt a palota közelébe vonni, a leány pedig az ellenkező oldal felé huzott, hogy a titokzatos személyhez mennél közelebb menjen el.

A fiu merően nézett reá, bátran és szilárdan,

a vérontástól fáradt oroszlán nyájasságával, amely barlangja előtt félénk kis gazellát lát elvonulni. De azonkívül sok más dolog is tükröződött Mánuel szemében és szívében, noha tudata nem is adhattott számot valamennyiről. Csodálat fogta el az ártatlan kis leány rendkívüli szépsége láttára; büszke volt, hogy ez a bájos leány sajnálkozott rajta és dicséretetek között védelmébe vette; bántotta, hogy miatta hagyott fel a nevetéssel és a beszéddel, s szívét a gyöngédség bizonyos neme szállotta meg, amely szintén ebből a nemes érzésből fakadt. Szóval arra vágyott, hogy mennél kevésbé mutasson iránta ellenséges érzületet, és féltékeny volt azokra, akik nem voltak megakadályozva, mint ő, hogy vidámságát és bizalmát élvezzék. A koraérettség csodájánál fogva, amelynek többi közt lord Byron is tanujelét adta (aki tizéves korában sirt szerelmében, melyet családjá ellenségének leánya iránt érzett), ez árva szívében is — attól a percztől fogva, amióta először látta családjá hóhérának leányát — a szülők gyűlölködésének átváltozásakép a végzetes és kikerülhetetlen szerelem ama hatalmas csirái fogamzottak meg, amelyek már annyi költemény tárgyául szolgáltak . . . a Romeo és Julia, az Edgard és Lucia szerelme volt ez is, amely makacsul a lehetetlenség sziklájában ver gyökeret, s a folytonos balsors orkánjával kell küzdenie.

Ismételjük, hogy tizenhárom éves ifjunk ez emóciók egyikéről sem tudott; csak bámulta a bá-

jos leányt, akinek fekete és kifejező szeme, gesztenyeszinü haja, gyönyörű szájacskája, rózsás arcza és karcsu termete rendkívüli szép nőt ígért. Azonkívül ruházatának korát meg nem illettő pompája, a drágakövek, amelyek fülén és kezén csillogtak, finom czipói, sőt az a szines táska is, amelyben kézimunkáját és könyveit tartotta, hozzájárultak ahhoz, hogy elvakítsák ezt az éretlen fél-vadat, aki a hegyen és a templomban nevelkedett, ezt a féligvadászt, félig-akolitát, aki úgyszólván soha sem beszélt fiukkal, még kevésbbé leányokkal, s aki csupán egyedül energikus apja és a Santa Maria de la Cabeza-parokia plébánosa szigorú társaságához volt szokva.

De Mánuel valóban megértett valamit abból, amit érzett, amikor a tizenkét éves Éva elérte célját és egész közel ment el mellette . . . A leány a női kíváncsiság meghatározhatatlan kedves pillantását vetette rá, amely teljesen megigézte; aztán határozott lépésekkel háza felé fordult, a kaczérság oly biztos és korai mozdulatával, hogy teljesen elkábította volna Mánuelet, ha ez már előbb is nem lett volna bolond az imádattól és a rémülettől . . .

— Mintha fel akarta volna falni! — mondta donna Paz, amikor ezt az ördögi epizódot az altisztnek elbeszélte.

De Soledad oly merész volt, hogy nem állapodott meg ez első pillantásnál . . . Amint a térség egyik oldaláról a másikra ment át, legalább is két-

szer hátrafordult, hogy ismét az árvára tekintsen, akinek szépségét, úgy látszik, nem találta kisebbnek, mint a minőnek háza ablakredőnyei mellől látta. Mikor aztán hazaért, mielőtt eltűnt volna a kapuban (amely már néhány percz óta felnyilt számára), egy utolsó, hosszas pillantást vetett rá, a köszönés minden tiszteletével . . .

Mánuel úgyszólván el volt gázolva és butítva zavaros eszméi súlya alatt, s nem vette le szemét a földről, míg a székes egyház órája eszébe nem juttatta, hogy don Trinidad várj. Felkelt, ép oly bosszusággal, mint előtte való este az uzsorás neje kelt fel erről a helyről, s ingadozó léptekkel a plébános háza felé vette utját, mintha ittas vagy holdkóros lett volna.

Samson megismerte Dalilát.

VII.

Don Trinidad Muley különböző nézetei.

A Venegasok utódjának mindazonáltal volt oly erős akarata, hogy hosszú időn át nem ment az említett hely felé, bár ez az elhatározás nem volt egészen tudatos.

Don Trinidad, látván, hogy a fiu az említett napon sem enni nem akart, sem azon éjszakán nem aludt és reggel lázzal ébredt, s megtudván a történeteket, e szavakat mondá neki:

— Egyenesen vesztedbe rohansz. Ezt már akkor jeleztem, mikor helytelenítettem, hogy amaz átkozott kut mellé járj ülni; de nem akartál hallgatni reám s most látod a következményeket. Korán kezdenek a kigyó barátnői tetszeni neked! Mindazonáltal nem szólnék semmit, (mert hisz, ha mindenki az én példámat követné, véget érne a világ), ha nem épen annak a leányáról volna szó, aki atyáddal oly kegyetlenül bánt. De róla lévén szó, felfogom, hogy midőn reá néztél s ő tetszésedet megnyerte: a lelkifurdalás elvette álmodat és egészségedet, mint azoktól, akik halálos vétekben leledzenek. Ennélfogva don Rodrigo Venegas, (akit az ur békében nyugasztaljon) sőt Isten nevében kérlek, ne menj ama ház tája felé, ha nem akarod elveszteni szeretetemet, a nép becsülését és azonfelül a saját lelkedet!

Ehhez nagyon hasonlót már a szive is mondott Mánuelnek és most szeretett párfogójának határozott magatartását és könyeit látván, ünnepiesen fogadta és szavát adta, hogy nem megy többé a Venegasok háza felé, amig don Trinidad másképp nem intézkedik.

Ekként nem kevesebb, mint három év mult el anélkül, hogy Mánuel viszontlátta volna Soledadot.

E három év alatt a különös gyermek úgyszólván folytonosan a Santa Mária-templomban zárkózott el, teljesen a földgolyót tartó gyermek képevel való régi barátságának szentelvén magát.

Sokszor adózott neki ajándékokkal, gyakran csókolt, sőt a fülébe is sugott valamit, mintha szerencsétlenségeit közölte volna vele. De egyet soha sem tett, még a legnagyobb ömlengés perczeiben sem: soha sem sirt! A sirás ajándéka meg volt tagadva ettől a szerencsétlen teremtestől.

Ekként elérte a tizennegyedik esztendő, s az éber Trinidad, aki már semmit sem kérdezett tőle, azt hitte, hogy gyermeki szenvedélyét rég elfelejtette: amikor Mánuel hirtelen megváltoztatta életmódját s nagy kirándulásokat tett a hegységekbe. Némelykor nyolcz napig is odamaradt s feltűnő volt, hogy bár ott senkit sem ismert és soha sem ment oda, ahol emberek laktak, mégis soha sem élelmi szereket, sem fegyvert nem vitt magával.

— Fiam, szólt hozzá egy napon a plébános, honnan szerzed az ennivalót?

— Plébános ur — felelt a gyermek — a hegyen van minden!

— Igen, tudom, van gyümölcs, vad növény és sok kis és nagy vadállat. De hogyan vadászol fegyver nélkül?

— Ezzel! — felelt Mánuel — egy kenderből való parittyára mutatva, amelyet övéhez kötve viselt. A faágakkal, karommal és fogaimmal, ha szükséges!

— Ördög vagy, fiam — végze beszédét a pap, akinek különben jobban tetszett a hegyi, mint a civilizált élet s aki maga sem volt gyáva.

Tiszteletben is tartotta gyámoltjának ez újabb mániáját, sőt majdnem igazoltnak látta, hogy a szegény árva anyát keres a magányban, szövetségest a természetben, amint testvért keresett a gyermek Jézusban.

— Mit tegyünk — szokta volt mondani gazdasszonyához, — ha ez a kóbor élet nem is tanítja valami jóra, legalább rosszra sem tanítja. Ha pedig soha sem tud megtanulni latinul, majd valami mesterségre oktatjuk, és a többi isten dolga. Szent József ácsmester volt. Mit mondok? . . . Még az sem bizonyos, vajjon mester volt-e!

— Ez a gyermek bolond — felelte mindig Polonia.

Mánuel kirándulásai mindinkább hosszabbak lettek és mindinkább hallgatagabban és szomoruban tért róluk vissza. Réműlet volt ránézni, midőn olykor több hónapi távollét után megérkezett, nap-sütötte és esőverte arczczal, az elérhetetlen sziklákön való mászkálás következtében összevérzett kézzel és lábbal, testén a farkas, vaddisznó vagy más vadállatok karmainak nyomaival, és folyton ellenségei bőreibe öltözködve — az egyedüli disz, amelyet a kis Nimród annyi egyenetlen küzdelem után magával hozott.

De mik voltak mindezek a hőstettek azokhoz képest, amelyeket egy makacs, korához nem illő érzés (Polonia szerint: ujnemü örültség) támasztott ennek a szerencsétlennek beteg lelkében! Mik voltak ezek a fáradoalmak annak, aki csak gyógyirt,

enyhülést keresett bennök bensőbb és halálosabb gyötrelmek ellen?

Mert meg kell mondanunk: az, amivel azokon a kietlen tájakon az árva valóban harczolt, anélkül, hogy győzelemhez juthatott volna, az Soledad iránt érzett önkéntelen és megsemmisíthetetlen szerelme volt, amely ellen hasztalanul küzdött a templomban is, a földgolyót tartó gyermek pártfogása alatt. A fiu már tizenöt éves volt, arab vér csörgött ereiben s heves, forrongó képzeletében most még ragyogóbban, büvölőbben fénylett a féltett gyermek, a lehetetlen boldogság e képe, mialatt mardosó lelkiismerete mindinkább nagyobb undort érzett e bünös, bectelen szerelem, ez istenkáromlás (így nevezte) iránt, amely a megtorlás és igazságszolgáltatás valamennyi tervét megsemmisítette, amelyeket az árva három éves gondolkozása és némasága alatt egyre érlelt. Úgy vélte, hogy atyja még az égből is átkozza ezt a szerelmet, amelyet az ördög talált fel, hogy bosszulatlanná tegye a legjobb lovag romlását és halálát... Hallatlan erőfeszítéseket tett tehát, hogy kitépje lelkéből a Soledad nevét, hogy ne lássa szemének gyöngéd fényét, ne hallja zengzetes szavának visszhangját, ne kívánja meg mosolyának báját, szóval, hogy megölje azt az örült vágyát, mely arra készítet, hogy örök barátja legyen, azt az örült vágyát, amely tán az elérhetés lehetetlenségénél fogva született meg kevély szívében!

Nem tudjuk: vajjon Mánuel tényleg odajutott volna, hogy teljesen bőrökbe öltözködjék és mint a vadállatok, négykézláb járjon, amint azt a plébános gazdasszonya jósolta, ha ez az asszony utóvégre is meg nem győzte volna don Trinidadot, hogy az állítólagos Nabukodonozor szerelmesebb, mint bármikor az uzorás leányába, hogy ez az oka rendetlen életmódjának és hogy fékezhetetlen és visszatartóztatott szerelme csakhamar meg fogja fosztani attól a kis észől, ami még a szerencsétlennek megmaradt, és hogy ebben az esetben remeghetnek don Elias, neje, leánya, egész háza népe, ha valami akadályt gördítenek eléje!

Mikor don Trinidadot az asszony okai meggyőzték, azon igyekezett, hogy az erkölcs, az igazság örök elveivel összeegyeztesse Mánuelnek Soledad iránti szerelmét, amely olyannyira utálatosnak tünt fel előtte három évvel azelőtt. Hosszas gondolkozás és álmatlan éjszakák után s miután több ízben hosszasan tárgyalt gazdasszonyával, ennek egy titoktartó nővérével és magával az uzorás nejjével is, (aki többször is értekezett a jóságos lelki atyával, amikor Mánuel a hegyek közt kóborolt): a plébános egy vasárnapi prédikáció-félében állapodott meg, amelynek főbb elvei ezek voltak:

1. Hogy don Elias Pérez y Sánchez, alias »Kaifás« noha természeténél fogva fösvény és kegyetlen, mindig az irott törvény értelmében járt el D. Rodrigo de Venegas y Carrillo de Albornozsal

való ügyleteiben. Soha sem készttette vagy csábította a pénz-kölcsönzésre, és soha más összeget és hasznót nem kért tőle, mint amelyben mindketten ünnepiesen megállapodtak.

2. Hogy a francziák ellen a saját költségén fenntartott csapat don Rodrigo Venegasnak legnagyobb dicsősége volt, amelyet még növelt az a körülmény, hogy legfőbb romlásának oka ebben rejtett; s így, ha don Elias Pérez, az indiszkrét közbenjárókra hallgatva, elengedte volna az adósság egy részét, csak csökkentette volna a jeles lovag hazafias szolgálatainak értékét és nevének fényét a történelem lapjain.

3. Hogy nem az uzsorás volt az, aki a házát felgyújtotta, hanem épen ismert hitelezői, akik közt első sorban don Rodrigo Venegas szerepelt, és ha ez meg is halt hitelezője értékpapírjainak megmentése közben, meg is szabadult a gyujtogatás gyalázatos vádjától, amely a többiekre nehezedett. Nemes jelleme vesztett volna abban a pillanatban, amidőn don Elias Pérez y Sánchez valami ajándékot vagy engedményt tett volna don Rodrigo Venegasnak vagy a szegény árvának, mert akkor a hőstett a rágalmazók szemében vakmerő módnak tűnhetett volna fel a pénzszerzésre vagy a fiu vagyonának biztosítására — oly dolog, amelyet a nemes lovag úgy ezen, mint a más világon erélyesen visszautasított volna.

4. és utolsó. Hogy ez előzmények következté-

ben és a trienti zsinat idevágó határozatai értelmében, nagyobb bajok kikerülése végett és az érdekeltek beleegyezése mellett, nem forgott fönn erkölcsi lehetetlenség és egyházi akadály arra nézve, hogy don Elias leánya barátnőjévé, sőt, ha a dolgok komolyabbra fordulnának, nejévé ne lehessen Rodrigo Venegas fiának, mondjon bármit is a lelketlen publikum, amely mindig szeret a mások dolgaival és bajaival törődni, amelyekben a néző vagy a szánakozó kényelmes szerepét ingyen játszhatja.

Don Trinidad meg lévén elégedve beszédével, amelynek készítése több idejébe került, mint mindazok, amelyeket valaha csinált, magához hivatta az elkeseredett árvát, aki ép akkor töltötte be tizenhatodik évét, s egy hosszú prédikáció után kérészetlen, világos szavakban elmondta neki a fennebb említett érveket, aztán megölelte és sirni kezdett, ami a nagy alkalmakkor egyik főargumentuma volt.

A beszéd után pedig, melyet »hivatalosnak« nevezhetnénk, a lelki atya felkelt arról a børszék-ről, amely katedrájául szolgált, s köznapi stílusban, mint családtaghoz szólt tanítványához, mert arra gondolt, hátha előbbi ékesszólása zavarba hozta a fiatal embert.

— Láthatod tehát, hogy semmi sem áll utjában annak, hogy barátnője légy Soledadnak és családjának, sem annak, hogy néhány év múlva, ha abban a korban lesztek, hogy az efféle ostobaságokra gondolhattok: férj és feleség legyetek, feltéve, hogy

az a baba tovább is úgy fog szeretni, mint a »hogymost szeret« . . . mint ezt anyja ép mondta. Miért meresztesz ilyen csodálkozó szemeket? Azt hiszed, hogy én alszom, amikor még legkisebb szeszélyeidről is van szó? . . . Nos, igen, Mária Josefa, aki igen derék asszony, sejti, hogy leánya szeret téged, és lelkéből örvendene, ha a don Elias és atyád közti dolgokat idő múltán egyházi áldással lehetne elsimítani, amelyet én szívesen adnék reátok. Ennek a szegény asszonynak, aki nem igen találta volna fel a puskaport, némelykor aggályai vannak az iránt, vajjon a 25°/_o kamat nem tulságosan nagy-e, vajjon az, amit »kamatos kamat«-nak neveznek, megtűrhető-e a keresztény emberek között! — Utóvégre is mindezek alantas dolgok, pénzügyek, amelyeknek semmi közük sincs istenhez és lelkünk üdvösségéhez, és atyád soha semmibe sem vette őket. — Ennélfogva most jónak kell lenned, úgy öltözködnöd, mint a többi ember és nem követned el ostobaságokat! Nézd, Polonia egész uj öltönyt készített számodra, születésed napja alkalmából. Már felnőtt ember vagy! Don Elias eleinte makacskodni fog, mert keményfejű ember s mert valójában atyád és te okoztátok, hogy oly rosszakarát környékezi s hogy négy fal közt kell élnie, mint valami lép-fenesnek. Te is nagyon rosszul cselekedtél — már előre megmondtam, hogy tiszteletlenség volt — amikor minden délután az ő erkélyével szemben ültél le, ami, mint Maria Josefa elmondta, roppant fel-

dühösítette, még pedig teljes joggal; de majd lecsillapítjuk, ha husz-huszonöt éves léssz. Hisz még gyermek vagy! A földolog, hogy tovább is tessél annak a kis fehérchselédnek; majd ő rábirja apját, hogy áment mondjon, így szokott ez lenni, hisz nő . . . ez elég . . . az ég óvjon tőlük . . . Azért hát menj, vedd fel uj ruhádat, hadd lássalak ragyogni. Polonia majd segít megfésülni ezt a medve-hajat. Oh Istenem, mily nehéz egy embert felnevelni!

Képzeljük el, mily hatással volt Mánuelre ez az ékes beszéd. Soledad szerette! Anyja pártolta ezt a szerelmet s arról álmodozott, hogy egy napon összeházasítsa őket. A plébános ur, a föld legbecsületesebb embere, semmi kifogásolni valót nem talált e házasságban! Volt egész uj ruhája, amelyet csak fel kellett vennie s rögtön az ősi ház előtti térre mehetett, hogy Soledadot, a hosszú válás után, viszontláthassa . . . Soledadot, aki már több lesz, mint tizennégy éves, aki már majdnem fejlett nő s aki őt szépnek találta, amikor kis fiu volt s amikor bizonyára nem volt olyan szép, mint most.

Ekként válaszolhatott don Mánuel önzése és hiusága don Trinidad szónoklatára, és meg kell vallanunk, hogy ezek a hízegő remények sokkal jobban meggyőzték don Rodrigo fiát, mint a beszéd erkölcsi érvei. Meg volt győződve, hogy ok nélkül gyötörte magát, hogy minden szenvedésének véget vethet és hogy egyebet sem kell tennie, mint az uj ruhát menten fölvenni és békés hadjáratot

indítani a Soledad kezének a megkérésére... öt év multán, vagy előbb is, ha lehetséges!

Tizenegy órát ütött, amikor a fiu kiment pártfogója szobájából, s tizenkettőfélre már ékesen felcziczomázva ott járt a nevéről nevezett téren. Ezuttal azonban nem ült le ama kut mellé, amely annyi keserűsége emlékeztette, hanem lassacskán fel s alá sétált a leánynevelő intézet kapuja előtt, remélve, hogy Soledad majd megint feléje jó. Századoknak tüntek fel előtte a perczek, amelyek a tizenkettőhöz hiányzottak.

Amint a szakálltalan szerelmes maga is észrevelte: szépsége, amely hiressé tette már gyermekkorában, rendkívüli módon növekedett a serdülés válságában. A hegyek közt folytatott zord élet fáradalmi daczára is, sőt tán ép azért oly növése és ereje volt, mint egy meglett embernek; rajta volt már a bélyege annak a férfias erőnek és fenségnek, amelyek tizenegy évvel utóbb oly nagy csodálkozást keltettek azok körében, akik a fővárosba menet lovagolni látták. Tizenhat évének természetes bája arczát nyájassá és szügies frissességüvé tette, amelynek szépségét az alig pelyhedző szakáll félárnyéka még csak növelte. Egyszerre volt gyermek és férfi, olyan yira, hogy egy tizenötödfél éves leányka, mint pl. Soledad, épp úgy tarthatta volna magához valónak, mint ahogy bármilyen fölserdült leány, sőt asszony is érdekelt szemmel nézhetett volna reája.

Mint mondám, a szép ifju a leány-kollegium

kapuja előtt sétált; nagyon meg volt elégedve arczával, azurkék, ragyogó ruhájával, ujdonatuj kalapjával s avval az indiai karmazsinkendőcskével, amelyet Polonia erősített nyakához azzal a drágaköves tűvel, amelyet a plébános ajándékozott neki, mikor egyszer a misén énekelt. Meg kell még említenünk, hogy ez a gazdasszony, mielőtt a plébános háza vezetését átvette volna, dajkája volt don Trinidadnak, s ezért, mikor egyedül voltak, így szólt hozzá: »nézd, fiacskám« . . .

Mikor a székesegyház órája tizenkettőt ütött, megnyilt az intézet kapuja, hogy a növendékek, köztük Soledad, kimehessenek, és ugyanakkor felnyilt a Venegasok háza kapuja is, hogy kijöjjön az a kis öreg ember, akit már ismerünk.

A többi leány titokzatos arczczal távolodott el, amint Soledad felé látták közeledni ifjunkat, akit bizonyára felismertek; a szolgál, aki szintén felismerte, némán és mozdulatlanul állott meg a palota kapujában, bizonyára valami katasztrófától félve; Soledad pedig, akiről nem is kell mondanunk, hogy bárkinél előbb észrevette mindezt, piros lett mint a granátalma, és igyekezett utját folytatni.

— Hallgass reám, leányka — szólt hozzá szokatlan nyájassággal a rettegett Mánuel, miközben tiszteletteljesen utjába állott, — kérésem van atyádhoz.

Soledad megállott és meglepetéséből nyomban magához térve, nagy és nyájas szemét don Rod-

rigo Venegas fiának szemére szegezte, a félelem legkisebb kifejezése nélkül. A leány is eléggé nőtt, s fejlődő bájai Shakespeare Oféliájára emlékeztettek. Még rövid ruhában járatták, ami nem volt helyes dolog anyjától; továbbá az sem, hogy még mindig az iskolába küldték, mert kitették annak, hogy valamely szivtelen ficzkó bók alakjában azt mondja neki, hogy jobban illik nevelőnőnek, mint növendéknek . . . Mindezt azért mondjuk, mert alig lehetett volna valami vonzóbbat és titokzatosabbat elképzelni, mint a poetikus arczát ennek a hajadonnak, akinek mély és tartózkodó intelligenciája élénk kíváncsiságot és őrült vágyat ébresztett a lelke mélyébe hatolhatni.

Mánuel elkábult és szótlán maradt, midőn szeme megakadt azokon a bájakon, amelyek elragadóva tették azt a kedves teremtet, akit lelke már gyermekkorában eljegyzett, és egy pillanatra lesütötte szemét, mintha ennyi szépség elvakította volna . . .

Ez épp fordítottja volt annak a hires jelenetnek, amikor Faust találkozott Margittal: itt a leány volt a csábító és a férfi az ártatlanság.

— Soledad — folytató a félvad ifju oly hangon, amely a legkegyetlenebb zsarnokot is megindította volna — mondd meg atyádnak, hogy rajtad, csakis rajtad áll, hogy én és ő barátok legyünk. Mondd meg neki, hogy jobban szeretlek életemnél és hajlandó vagyok megbocsátani neki, ha beléegye-

zik házasságunkba . . . annak idején; ez által sok régi viszály egyenlítődik ki és sok kellemetlenség hárul el! Mondd meg neki, hogy addig is tanulni és dolgozni fogok, hogy hasznos emberré legyek, és végül mondd meg neki, hogy anyád és don Trinidad Muley beléegyeznek ebbe a békés kiegyenlítésbe.

— »És én«? — kérdezhette volna a leány?
De nagyon tartózkodott ettől a kérdéstől.

Nem is felelt semmit. Azonban könnyű volt észrevenni, hogy amikor az árva szerelmét oly megindító szavakban kifejezte és elmondta az anya és a pap beleegyezését: a leány lesütötte szempilláit és ajkait harapdálta, mintegy, hogy emócióit titkolja.

Mikor Mánuel bevégezte rövid mondókáját, Soledad tovább akart haladni; de az ifju visszafordult, és a legkecsesebb gyöngédséggel fentartóztatva őt, ezt mondá neki:

— Holnap ugyanezen a helyen várni foglak, hogy megtudjam atyád válaszát.

Ezt mondva, udvariasan köszönt és kalaplevéve engedte, hogy a leány szabadon folytassa útját.

Most aztán Soledad állott meg, hogy hosszú, szeretettel teljes kérő pillantást vessen Mánuelre. Majd gyöngéden ajkait mozgatta, mintha mondani akart volna valamit, csakhamar azonban megbánta ezt és bizonyos késői szerénységgel lesütötte szemét. Aztán mosolyogni kezdett, mintha önmagát akarta volna kinevetni, és futni kezdett a palota felé,

sokkal könnyedebben, sebesebben, mint az serdülő leányvoltához illett volna.

De már ideje is volt, mert éppen abban a pillanatban rémes hang kezdett mennydörögni a palotában. Mária Josefa sietve jött ki leánya keresésére és észre lehetett venni, hogy az öreg szolgálomentegeti magát az előtt a láthatatlan személy előtt, aki a ház belsejében ordította.

Mánuel, annak a kimondhatatlan elragadtatásnak közepette, amelybe a fiatal leány meghatározhatatlan tekintete sodorta, kebelében most a harag felvihározását érezte, s már-már ő is a palota felé készült futni. De csakhamar hirtelen megfékezte magát, és vállat vonva, méltóságos lassusággal az ellenkező utra tért; egyszer se tekintett hátra, hogy lássa, mi történik a téren, amelyről akkor távozott el, a mikor a hangok elnémultak és a palota kapui bezárultak...

— Majd meglátjuk holnap — mondogatta magában az erő és az igazság nyugalmával.

VIII.

Sorsfordulat.

Másnap reggel tizenegy órakor Mánuel már a kollegium ajtaja előtt volt, várva don Elias feleletét.

Várta az órát, hogy az imádott leány kijöj-

jön a szentélyből, ahol a legközönségesebb leányokat és az esetlen tanítónőket is az a dicsőség érte, — így szoktak okoskodni a szerelmesek — hogy láthatták őt varrni és hallhatták, amikor leczkéit felmondta, mintha ő is halandó teremtség volna. A szegény fiatal ember lehetőleg távol a palotától fel s alá járt, némán forgatta eszében a tegnapi nap eseményeit, gondolkozva a merész és hallgatag leány pirulása, tekintete, haragja lecsillapodása, féltelme, mosolya és futása jelentőségéről . . .

Abban nem kételkedhetett, hogy Soledad szerette, nemcsak azért, mert don Trinidad elmondta neki az anyja beszédét, hanem mert ezt sugta neki természetes ösztöne is akkor, amikor ez a nővé serdült leány pillantásával — ez édes és titokzatos érzések sejtetőjével — őt, a gyermeket férfivá változtatta át.

Arra nézve is teljes nyugodt volt, amit don Elias kérésére válaszolhat.

— Miféle más módja van a Kaifásnak — mondogatá örömmel, büszkeséggel és bizalommal, — a velem való kibékülésre, a dühömtől való szabadulásra, mint ez? Mikép békülhet ki másként barátságosan atyám szellemével, a közönséggel és Istennel?

— Semmikép, semmikép! Soledad az enyim! Szenvedéseim véget érnek! Holnaptól kezdve dolgozni fogok s négy vagy öt év múlva elég gazdag leszek, hogy kedvesemet nőül vehessem.

Közben már elütötte a tizenkettőt, anélkül, hogy az uzsorás megbizottja a leányért a nevelő-intézetbe ment volna... Nem ment volna az nap a kollegiumba? — A perczek századoknak tetszetek a dühöngő Venegasnak, és e pillanattól kezdve kételkedni kezdett reményei épületének szilárdságában.

Végre elhangzott a tizenkettő a város valamennyi tornyában, és a leányok kezdtek kijönni a kollegiumból, eleinte csoportokban, majd elszórtan... Csupán Soledad nem jött ki, és a szolga sem ment érte.

Mánuel nem tudta tovább tartóztatni magát, és egy hátra maradt kis öt-hat éves növendékhez közeledett, s tettetett közönyösséggel kérdezte tőle:

— Mondd meg leánykám: Soledad nem jött ma az intézetbe?

— Nem, uram — válaszolt a kis leány. — Elvitték, mert rossz volt.

— Ah! vén gazember! — kiáltá Mánuel, ökölbeszorított kézzel mutatva az uzsorás házára, mintha azzal fenyegetődött volna, hogy lerombolja ama falakat s romjaik alá temeti don Eliast.

E pillanatban épp szemközt találta magát don Trinidad Muley-jel, aki most felingerelt tanítványa és az uzsorás közé lépett.

— Igazad van, gazember az! Azért is jöttem érted — szólt a pap, megfogva Mánuel egyik kezét.

— Plébános ur! — kiáltott ez fel kétségbe-

esetten, — miért nem engedte, hogy meghaljak
aznap, amikor atyámat temették!

— Fiu, mit mondasz? Hisz ez istenkáromlás!
— felelt don Trinidad zavartan. — Gyere, men-
jünk innen. Beszélni valónk van. — Az idő kelle-
mes, menjünk napos helyre, a fás-utra. Most senki
sincs ott.

Mánuel lecsüggesztette fejét és mélyen elme-
rült gondolataiba.

— Menjünk, menjünk, kövess — folytató a
pap. — Ne csüggedj el annyira. Mindenre akad
gyógyír ezen a világon, főképp ha az embernek
keresztény érzelmei vannak. Majd megmondom, mit
kell tenni ez esetben. Jőjj tehát, mert itt nagyon
hideg van.

Mánuel követte pártfogóját, anélkül, hogy fel-
emelné fejét, kétségkívül többet gondolva azokra a
merész tervekre, amelyeket az nap kovácsolt, mint
arra, amit majd a pap mondandó lesz neki.

Mikor a fás utra tértek, don Trinidad Muley,
aki harminczhét éves korához képest már tulságo-
san kövér volt, megállott mint a hajó, amely zá-
tonyra jut; levette széles kalapját, nagy vászon
zsebkendővel letörülte arczáról az izzadtságot, két-
szer-háromszor fellélezett s aztán így szólt:

— Hát kedves barátom, miért csürni-csavarni
a dolgot? El kell felejtened Soledadot! Atyja min-
den érzékével utál téged, és sohasem fogja hozzád
adni. »Ne említsd előttem. Inkább holtan akarlak

látni!« — ezt mondta tegnap leányának, kérésedre válaszolólag.

Aztán nyomban elküldött az intézetbe, elhozatta a leány székét és egyéb eszközeit, azt izen-vén a tanítónőnek, hogy »Soledad már nagyon is nagy ahhoz, hogy ostobaságokat tanuljon...« Mindezt épp az imént sirva mondta el Mária Josefa asszony, egy titkos találkozón egyik paptársam házában... Ez az asszony szent!

— Tehát, amint mondtam, becsületszavadat kell adnod, sőt meg kell esküdnöd, hogy többet nem gondolsz Soledaddal!

— Mondja kérem: és Soledad mit felelt atyjának?

— Ez aztán kérdés!... Semmit!... Mit is felelhetett volna neki?

— De nem adott érzelmeinek valamiben kifejezést?.. Nem sirt?

— Soledad olyan mint te. Soledad nem sir!

— És honnan tudja, hogy ez alkalommal nem sirt?

— Nézd csak! Azért, mert én is megkérdeztem az anyját. Azt hiszed, hogy azért, mert reverendát viselek, hát én nem értek az efféle dologhoz?

Mánuel tovább folytatta kérdezősködéseit:

— És mit mond Mária Josefa asszony? Még mindig azt hiszi, hogy leánya szeret? Hiszi, hogy aláveti magát atyja akaratának?

— Kedves fiam, — felelt a pap ingerülten, —

nem azért jöttünk ide, hogy Soledadról, hanem, hogy rólad beszéljünk! Tehát ne izetlenkedj velem!

— Szóval nem akarja megmondani az anyja véleményét, — szólta a fiatal ember bánatos hangon.

— Nem, barátom, semmikép sem.

— Jól van! Mit tehetek? Kegyed második atyám, és így nincs más hátra, mint tünni. — Majd meglátom, mikép intézem el ezt a dolgot.

— Nem jól van, Mánuel, nem jól van! Te nem szeretsz. Már megint daczoskodol! Ez a makacs dacz fogja veszteted okozni!

— Téved, plébános ur. Én szeretem kegyedet, mint a gyermek apját; de ez nem ok arra, hogy Soledadot is lelkemből ne szeressem!

— De kell, hogy ne szeressed, bármi történjék is! El kell felejtened teljesen! Én parancsolom!...

— Lehetetlen, don Trinidad, lehetetlen — felelt Mánuel oly nyugodtsággal és nyájassággal, amely szavainak sokkal nagyobb súlyt adott, mint ha a lelkesedés hevében mondta volna őket. Azt tanácsolni nekem, hogy szakítsak Soledaddal, annyi, mint ereim minden vérét kérni tőlem.

És feltéve, hogy kionthatnám és mást teremthetnék magamnak, akkor is, az új vér övé volna, mihelyt szivembe jutna. — Atyám, az én vérem Soledadé, mint a kő a talajé; ez is, bármilyen magasra és messzire dobják is, mindig rá esik vissza. — Három kegyetlen esztendő tölthettem a Sierrán, hogy

kitépjem szivemből ezt a szerelmet, amelynek gyökerei testemen és lelkemen átágaznak . . . a hegy-magaslatokon kitettem ezt a szerelmet a zajongó orkánok dühének, hogy szakítsák ki szivemből, és a küzdelem hevében csak mindjobban megerősíteték. Mondja már most, mit tegyek . . . Haljak meg? Öljem meg magam? . . . Ezt nem akarom, mert ez eltávolítana Soledadtól!

— Fiam, te az ördög vagy! — felelt a pap. — Te úgy beszélsz, mint azok a tiltott könyvek, amelyeket regényeknek neveznek és amelyek, hála Istennek, mind ezideig még nem jutottak kezedbe! Legrosszabb a dologban, hogy nem tudom, mit válaszoljak neked. Ennélfogva mondd el a magad tervét, mert bizonyára van valamilyen.

— Nekem? — felelt Mánuel fanatikus nyugalommal. — Én nem tudom, mi történik holnap, sem azt, hol fog megszakadni a láncz, amely lebilincselve tart . . . Abban bizonyos vagyok, hogy Soledad az enyém lesz!

— De hátha nem szeret?

— Az anyja mondta kegyednek?

— Eredj, te ostoba! Az anyja nem azt mondta, sőt ellenkezőleg. A szegény asszony egyre azt hiszi, hogy a leány örülne, ha az öreg kibékülne veled. De ha — és ez feltehető — ha elfelejt a leány?

— Nem fog elfeledni, plébános ur!

— Jó, de ha don Elias egy szép napon másnak adja oda?

— Ez sem történhetik meg!

— Hogy-hogy nem? — Hát nem kérheti meg valami gazdagfi!

— Senki sem fogja megkérni. Az én gondom, hogy ez meg ne történjék.

— Mánuel!

— Plébános ur!

— Félek hidegségedtől és bizalmadtól.

— És joggal. Vannak perczek, amikor magam is megijedek önmagamtól!

— Mit szándékszol tenni?

— Isten tudja! Soledad az enyém és én majd igyekszem megvédeni őt. Többet nem mondok kegyednek.

— De én nem egyezhetem belé. Én soha sem fogok beleegyezni, hogy ez a sátáni gőg uralkodjék rajtad, amelyet most veszek észre. Ezt vedd tudomásul! Én keresztény vagyok, én pap vagyok. Nekem tetszenek a bátrak, de nem a haragosak és ezért...

— Értem! Értem!... Kikerget házából... Hisz ez természetes, és én majd tünni fogok.

— Eredj a patvarba! Ki beszél ilyesmiről?

Én csak abba nem fogok beleegyezni, hogy bármit is tégy Isten törvénye ellen... de nem is hiszem, hogy képes légy áthágni azt. De ha mégis megtennéd, noha nagy gondot fordítottam nevelésedre, mégis meghalnék dühömben, hogy nem vagy igazán fiam — ez esetben felkonczolnálak — és

szégyenemben, hogy keblemen ilyen szörnyeteget neveltem!

— Csillapodjék, jó atyám — felelt Mánuel azzal a komolysággal, amely nem annyira korával mint inkább élete szomorúságával járt. Én csak a száraz igazságot akarom. Igazságot mindenki számára. Védeni fogom jogom és tiszteletben tartom mindenkivel: védelmezni fogom a szegény leány szabadságát és meg fogom akadályozni, hogy atyja feláldozza, miként feláldozott engem, és ez egyszerű eszközzel, ne kételkedjék benne — Soledad nőm lesz.

— Majd gondolkozol, én nem veszítlek el szem elől. Igaz, nem kell a dolgot elhamarkodni. Van elég időtök. Te is, bár hirtelen léptél ki a gyermekkorból, még ráérsz házasságra gondolni. Ami a leánykát illeti... az sincs több tizennégy évesnél... semmi... egy gonosz csont!... manó vigyen el mindkettőtöket. Jézusom, milyen éhes vagyok! Már több lehet, mint egy óra... Nem számítok rá, kedves fiam, de don Elias már több mint hatvanéves és meghalhat, ha istennek úgy tetszik!... Igen, hatvanéves lehet az én számításom szerint... Azonkívül volt már sok atya (én is emlékszem néhányra), akik eleinte nemet, aztán igent mondtak. Isten nagy és könyörületes, megpróbáltat, de nem tipor le; fődolog, hogy a lelkiismereted tiszta legyen!... patvarba is!... a székesegyház órája már egyet üt. Gyere, siessünk, mert ma laskás levesünk van és Polonia már szitkozódni

fog. Nem hallgatsz reám, gyerek? mire gondolsz? Nekem kell tőled békecsókot kérni? No hát kérem! — Elégedett vagy?

Mánuel tőle telhetőleg megcsókolta don Trinidad Muley tisztas arcát és egy szót sem szólt; de nemes és szép homlokán vakmerő elhatározások voltak olvashatók.

IX.

Sztrategiai műveletek.

E naptól fogva mindaddig, amikor az a fel-tűnést keltő dolog történt, amely Mánuel arra kényszerítette, hogy elhagyja szülővárosát és — mint az már jelezve volt — csak nyolcz év múlva térjen vissza: fiatal emberünk félelmetes jellem-szilárdsággal vitte ki azt a tervet, amelyet a fás uton alkotott és amelynek részleteit nem tartotta szük-ségesnek elmondani a jó plébánosnak. E roppant merész és mint később kitűnt, nagyon is komoly terv három részből állott: egyik az önmagával, a másik a közönséggel, a harmadik a don Eliással és Soledaddal szemben való viselkedésre vonatkozott.

Ami önmagát illette, elhatározta, hogy dolgozni fog és pénzt keres, nemcsak azért, hogy ter-hére ne legyen pártfogójának, hanem, hogy kenyere legyen, hogy egy napon legyen mit felajánlnia imádottjának, aki bizonyára nagy örömet otthagyná

don Elias rossz uton szerzett millióit a szerelem és az erény tiszta élvezetéért, amelyeket don Quijotének ez a szakáltalan örököse a boldogság egyedül szilárd alapjának tekintett.

A sierra, ez a kincs, amely akkor még a senkié sem volt és amelyből mindenki tetszés szerinti hasznot huzhatott, ezuttal is bő teret nyújtott az árvának tevékenysége és óriási ereje kifejtésére. De most már nem összevissza bolyongott, hogy hiábavaló kalandokat keressen vagy hogy kénye-kedve szerint élhesse a természet szabad életét, hanem azon volt, hogy az atyjától tanult leczkék és a maga szerzte tudomány révén mennél több hasznot huzzon abból a csodálatosan gazdag hegyből, amelyet egy másik műünkben ¹⁾ »Andaluzia anyjá«-nak neveztünk el.

A mórok kiűzetése vagy III. Károly halála óta elfeledett mesterségek és más keresetforrások, amelyek a legujabb időkig nem vonták magukra az emberek figyelmét, bő anyagot adtak Mánuel bámulatos feltaláló tehetségének és titáni munkáságának. Minden segítség nélkül, hogy ne áruljon el titkokat, amelyeket csak ő maga tudott, egyszerre volt fű-gyűjtő, prémvadász, drága-fa-ács, bogár-gyűjtő, jaszpisz- és szerpentin-kőfaragó és aranymosó.

Különösen az utóbbi három foglalkozás ho-

¹⁾ E mű czime: La Alpujarra (Madrid 1890.)

zott neki jelentékeny hasznot. Az arany bőven fordul elő egy e magaslatok közt fakadó folyó homokjában és ha e gazdagság daczára sem lehetett ezt a vidéket Peru egy nemévé változtatni, annak oka abban van, hogy a homok kihalászására és mosására fordítandó munka oly hosszadalmas és fárasztó, hogy a rendes tehetségű legszorgalmasabb ember is, naponként tizenkét órát dolgozva, alig tud annyi aranyat összeszedni, amennyi a mindennapi kenyérré elég. A jaszpisz- és szerpentin kövek, bár a föld színén fordulnak elő az örök hó környezte magas szakadékokban, de letörésük annyi nehézséggel és veszélylyel jár, hogy csak nagy ritkán, amikor valamely pompás templom felékesítéséről volt szó, vállalkoztak megszerzésükre. De mik voltak mindezek az akadályok olyan rendkívüli tulajdonokkal megáldott embernek, mint Mánuel? Kiben egyesült valamikor annyi ész, annyi fizikai erő, annyi mozgékonyosság és oly megingathatatlan állhatatosság és kitartás? Ki ismerte oly jól a Sierrát, mint ő? Ki volt annyira hozzászokva zordságaihoz, annyira járatos labirintusaiban, annyira ügyes a magas csucsaikra kuszásban és a mély örvényeikbe való leszállásban? Itt-ott eltérítette folyásától a vizet, gátféléket állított fel és a vízfolyás lassítása által — mint Kaliforniában szokták — összesűrítette az arany-lemezkéket és szálacskákat, és ekként némely héten több mint két unczia aranyra tett szert. És hogy a jaszpiszokat és szerpentineket egész a Sierra

lábáig úgy szállítsa le, hogy össze ne törjenek, hosszú füvekkel és sűrű galyakkal övezte körül a hegyek sulyos tömegét.

Aztán élete veszélyeztetésével a jégsziklák egyengette uton lecsusztatta őket; nehézségekkel nem törődve, maga is e mesterséges hólavínák után ugrott, amikor azok szikláról-sziklára alágördültek, s a folyam egyszerű ágyát vizeséssé változtatták át.

De a többi említett foglalkozás is hihetetlen fáradságba került. Hogy a legkeresettebb gyógyfüvet összeszedje, és a hiperborikus régiók ritka állatait felkutassa, amelyeknek szőre drága árakon kelt el; hogy felhasználja mindazt, amit ama kiváltságos vidék nyújt, a hol egyszerre mind a négy évszak járja és ahol egyszerre terem meg a mokka és az indigó, a gyanta és a czukornád, az abszint és a kávé, a gesztenye és a chirimoyo: sokszor az örök hó között kellett töltenie az éjet, le kellett szállnia a félelmetes, soha sem látott mocsarakhoz, fel kellett kusznia a járatlan hegycsucsokra, szóval valószínű Herkulesse kellett lennie.

A hét első négy napjának zsákmányával Manuel minden pénteken a szomszédos partvidék kikötőjébe ment. Itt eladta mindazt, amit magával hozhatott és elintézte a szerpentin és jaszpisz szállítását is, amelyeket egy viszonylagosan alacsony és hozzáférhető talajon összegyűjtött. Mikor szombaton visszatért, jó csomó pénzt hozott magával, amelyet három részre osztott. Az első Polóniának adta,

hogy bőven és diszesen szerelje fel ruhatárát, bár nagyon egyszerűen öltözködött; a második részt don Trinidadnak adta, a »Földtekét tartó gyermek« kultusza fentartására és művelésére; a harmadik részt megtartotta, hogy saját külön kincstárát alapítsa meg. Ez tulajdonkép már második kincstára volt, mert a derék pap a tőle kapott összegeket is mind megtartotta számára, bár erről neki mitsem mondott. A gyermek Jézus kultuszát a maga költségén üzte, »tanítványa lelkének javára«.

A városba térve, ahol hétfő reggelig maradt, rendkívüli eleganciával öltözködött és a közönségre vonatkozó tervek kivitelének szentelte magát. Ez abból állott, amit ő »igazságszolgáltatásnak« nevezett, és aminek az a célja volt, hogy a részvétlen és szereteten kívül, amelylyel polgártársai mindenkor megtisztelték, — becsülésüket, engedelmeségüket és félelmüket (a szót jó értelmében véve) is megnyerje, míg a város ura, királya diktátora nem lesz, — aminthogy csakhamar azzá is lőn.

Valóban, az igazságszolgáltatás volt az egyedüli mód, amely don Rodrigo Venegas fiát e magas tisztségre emelte . . . Mert teljes három éven át a hétnek ezt a két napját arra használta, hogy a henczegőket lealázza, a zsarnokoskodókat megfékezze, a gyengéket védelmezze az erősek ellenében, ha az igazság részükön volt; hogy fentartsa a törvény uralmát azokban az esetekben, amelyekben a rendes hatóságok nem járhattak el. Szóval

hogy megorvosoljon minden visszaélést, minden méltatlanságot, minden bántalmazást, amelyen a jólelkű emberek megütköztek. Saját tartózkodási helyükön felkereste a város leghiresebb legényeit és matadorjait, szemükbe vágva gonosztetteiket és kicsapongásaikat, azzal a kijelentéssel, hogy azokat türni nem hajlandó.

Mivel ez efféle helyekre is mindig fegyver nélkül járt el, egy legény visszaélt a helyzettel és törrel megtámadta. De mit ér a tör azzal szemben, aki az oroszlánal is megviv? És mi az oroszlának az a kis vas az ember kezében? A fény gyorsaságával vetette magát a vakmerőre, egyetlen hatalmas csapással földre teperte és gyilkos kezét ujja bilincseivel nyugözve le, miként gyöngénádszalat összetörte. Aztán a többiek ellen fordult, de mindannyian tapsolva, alattvalóinak jelentették ki magukat, átkozódásukkal halmozva el az elesett támadót.

A merész fiatal embernek semmiféle más anyagi bizonyítékra nem volt szüksége, hogy a vidék pénzharácsolói alávéssék magukat neki. Bárhol tört ki verekedés vagy zaj és ő megjelent: rögtön ő lett a békebiró és ítélő. Szemének egy tekintete és ajkainak egy mozdulata elég volt, hogy nyugodtan távozzanak a gyávák és félelemmel telen a bátrak. És mivel azonkívül sok alkalommal panaszokat és károkat a maga tárczájából simított el; mivel majdnem don Trinidaddal vetekedett az

önmegtagadásban, hogy a szükölködőkön segítsen s fájdalmaikat enyhítse; mivel a tüzvészszel, a ragálylyal, vagy a vízárral való küzdelemben már nem egy embernek életét is megmentette, uralma nemcsak hogy meg nem alázta az embereket, hanem kedves volt és jogosnak tetszett előttük, s hódolatuk imádatná és tiszteletté változott át.

Más, különböző nemü okok is hozzájárultak e tisztelethez. — Hogy is lehetett volna máskép? Nemes származása, hősies atyjának emléke, szerencsétlenségei, különcz életmódja, a Földtekét tartó gyermekkel való azonosítása, szükszavusága és korai ridegsége, a jók iránt tanusított komoly udvariassága, szépsége, eleganciája, továbbá az a körülmény, hogy olyan gyámja volt, mint a népszerű don Trinidad Muley; az, hogy egyetlen vétkét sem ismerték; sőt az az eszme is, hogy Soledad szerette és végül az a sejtelem, hogy egy napon meg fogja büntetni a kaifást, elégtételt szerezve a sok áldozatnak, akiket az uzorás olthatatlan aranyszomja tönkre tett: mind hozzájárultak, hogy a nép szemében emelkedjék és ama hősök egyikévé változzék át, akik a románczokban és a legendákban szerepelnek.

És valóban, ebben a félvad ifjuban sok legendai és felsőbbbségi vonás volt, még erkölcsi és metafizikai tekintetben is. Hősies lelkét, melyet atyjától örökölt és amely irodalmi nevelés hiján egészen magába zárkózott lón, a fájdalom, a magány, a

természet szemlélete és az a buzgó ájtatosság, amely három évi csodálatos önkivületének következménye volt, nyájassá tették. Egyre gondolkozva és hallgatva abban a két templomban (a templomban és a hegyen); majd árvasága fájdalmától, majd a háza hóhéra ellen érzett gyűlölettől, majd a Soledad iránti szerelemtől és e három különböző érzés harczától domináltatva: szelleme nagy erőinek ismeretéhez jutott s már ifjukorában felülmulta a többieket. Ugyanaz történt vele, a mi Jakobbal, miután az angyallal megviaskodott.

Végül fizikai felsőbbbsége bizonyítására is követte el Mánuel tizenkilencz éves korában oly dicsőtettet, amely minden előbbi tetténél hiresebbé és bámultabbá tette a nép szemében. Ez eset elmondásával be is fejezzük don Rodrigo Venegas fia hőstetteinek végtelen sorozatát.

Megesett, hogy az 1831—32-ki kemény tél alkalmával, az éhségtől üzetve, vagy az elől a havak elől futva, amelyek a félsziget többi hegyét egészen elborították: az asturiai hegyekből egy óriási medve jött a vidékre. Az állat óriási károkat okozott a nyájakban, sőt az emberekben is, mert ha az istállókat üresen találta, lejött a síkságra és megtámadta a pásztorokat és utasokat, úgy, hogy az egész vidék valamennyi hatósága dijat tüzött ki a bőrére. De a hány vadászcsapat üldözésére ment, mind meghunyászkodva tért vissza, örülve, hogy a medve őket hagyta meg épségben.

A dolog odáig jutott, hogy senki sem mert a városból kimenni, nem csak a medve üldözésére nem, hanem még a legszükségesebb ügyek elintézésére sem. Egy szép nap reggelén azonban a medvét törsszurásokkal átlyukasztva találták meg a város kellő közepén.

Az egész uton levő nyomok után itélve, a testet a hegy felől hozták ide, de senki sem tudta, ki volt e tett okozója és senki sem jelentkezett a kitüzött jutalom felvételére.

— Venegas Mánuel volt. Csak ő képes ilyen dolgokra — hangzott mindenfelől a nép szava.

És tényleg csakhamar megtudták, hogy a Földtekés gyermek az előtte való éjjelen vértől elborítva ért don Trinidad Muley házába és hogy Luis, a borbély, három sebét gyógyítja, amelyeket a vállán és a hátán kapott.

Az ifju csak nagynehezen vallotta be, hogy ő ölte meg a medvét, test test ellen való rettenetes harcban, minden fegyver használata nélkül, mert az utóbbiakat csalóknak nevezte. De semmikép sem lehetett rávenni, hogy a kitüzött jutalmat felvegye.

— Soledad urasszonyunknak ajánlom fel, aki- nek a legnagyobb veszély pillanatában életemet és lelke- met ajánltam. Vegyenek neki új köpenyeget és mondjanak fényes misét a tiszteletére.

Könnyü elgondolni, hogy e tettek mily lelke- sedést keltettek a közönség körében. A sebesültet, amaz öt hét alatt, amennyibe gyógyulása került,

az egész város látogatta, s mindegyik látogatónak lelkében felidéződött a dicső halála don Rodrigo Venegasnak, akinek hőstettei oly méltó folytatóra találtak különcz fiában. És mikor Mánuel az utczára lépett s a San-Antónia templom felé ment, hogy hálát mondjon Soledad szüznek: nem köszönéssel, hanem tapsokkal és éljenzéssel fogadták az összes szomszédok.

És Kaifás? És a leánya? Mit mondhattak ehhez ők? Egyrészről mily gyűlöletet és félelmet, s másrészről mily szerelmet ébresztett ez alak mesés növekedése, amely őket mindenkinél jobban érdekelte? De e dolgról senki sem tudott, mert sem az apa, sem a leány nem voltak olyanok, akik gondolataikat el szokták mondani, sem Mária Josefa asszony nem jelent meg többé don Trinidad házában.

Most megmondhatjuk, mily viseletet tanusított Mánuel az ő irányukban; ez ugyanis a harmadik része annak a programmnak, amelyet szerelmesünk ily magasztos módon hajtott végre.

Az első három év folyamán, ameddig életének ez a korszaka tartott, Mánuel minden vasárnap látta Soledadot. E célból jókor reggel háza elé állt és várt, míg a leány anyjával misére megy. Az asszony nagyon vallásos volt, és nem birta elviselni, hogy leánya a vallásos szertartásokat elmulasztja, s így az ostromlott don Elias, bármennyire iparkodott is a helyből való illetén veszélyes »tá-

vozás«-t megakadályozni, kénytelen volt a fiatal ember újabb ostromának minden következményét elviselni. Nincs olyan házi zsarnok, aki elég erős volna arra, hogy megakadályozza nejét és gyermekét a lelkiismeretük előírta vallásos kötelesség teljesítésében. Különben az uzsorás, bár, — az utczára nem mervén kitenni lábát — templomba nem járt, de azért maga is apostoli római katolikus volt, vagy legalább látszani akart annak.

Szerencsére, Mánuel programjában nem volt benn az, hogy don Eliast bármiféle módon gyötörje, sem hogy Soledadhoz közelebb férkőzzék. Megelégedett azzal, hogy láthatja, amint előtte elmegy, követheti a távolból, s a templomban úgy helyezkedhetik el, hogy nézheti szép arczát; aztán várhat rá a kapuban és követheti tekintetével addig, amig a palotában el nem tűnt. Sem többet, sem kevesebbet nem tett ennél; de ez, párosulva azzal az imponáló viselkedéssel, amelyet a közönség iránt tanusított, elég volt az ő merész tervéhez, amely abból állott: hogy »ürt alkosson« az uzsorás leánya körül, hogy a magáéul jelentse ki őt, hogy megakadályozza, hogy bárkinek eszébe jusson megkérni a leányt, közéje és a világ közé szivének és kezének rettegett hatalmát helyezve oda.

Az anya és leánya szomoruan mentek el mellette; nem néztek rá, hogy engedelmeskedjenek az uzsorásnak, de azért folyton látták . . . A nők mindig látják azt, ami érdekli őket. Mánuel nem bánta,

hogy nem néztek rá s nem köszöntötték: becsületes lelke megmondta neki, hogy szomoruságuk a köszönés egy neme. Aztán elképzelte, mily rettenetes parancsokat kaphattak az uzsorástól, és egész lelkéből sajnálta őket. Oly biztos volt a szeretetükről és rokonszenvükről! Említsük még meg, hogy Mánuel olykor meglepte Soledadot, amint lopva rátekintett . . .

Az érdekes leány mindinkább kedvesebb és szebb lett, és három év leteltével bájos, szende nővé fejelett. Tekintete titokzatos és költői volt, termete elbűvölően karcsu, fekete szeme, melyet széles selyempilla árnyékolt, melankolikusan fénylett, arcán érdekes halványság ömlött el s keze is szép, fehér volt; tartása urias, ruházkodása komoly, elegáns, szóval annyi báj egyesült benne, hogy a népképzelet különböző dicsőítő nevekkel ruházta fel, s miután előbb ezüstleánynak, zsidó gyöngynek, rabolt gyöngynek, és más efféléknek nevezte, végül a Dolorosa¹⁾ nevet adta neki, amely a legjobban illett hozzá és amely állandóan rajta maradt, mint azt már előbb láttuk. Tényleg olyan volt, mint a fájdalmas Szüze; csak-hogy szomoruságában több volt a büszkeség, mint a levertség. De fekete ruhái, fehér csipkéi, az arany- és drágakő ékszerek, melyeket állandóan viselt, nagyon igazolták ezt a különös melléknevét.

Azt is meg kell mondanunk, hogy Mánuel

¹⁾ Dolorosa a. m. fájdalmas, szenvedő.

népszerűsége szive választottjára is kiterjedt, s mindenki oly tisztelettel és jóakarattal vette körül, amely gyűlölettel és rosszakarattal tekintettek atyjára. Különben . . . mit tudhatunk? Hisz a tömegnek oly különös lelkiismerete van a maga gyöngéinek és bálványainak igazolására. Utóvégre a legrosszabb uton szerzett milliók is lebilincselik és megnyerik tiszteletét, mihelyt elenyészik a lehetősége annak, hogy azokat jogtalan birtokosától visszavegyék. Innen van, hogy a hosszú időn át élvezett jogtalan gazdagságok utóvégre törvényesek lesznek, amint-hogy viszont bizonyos idő múlva a legtörvényesebb jogok is elvesztik hatályukat.

»Birni — mondja egy jogi axióma — egyike a sokféle szerzési módnak«. És tekintetbe kell venni, hogy don Elias már kilencz esztendőn át háborítatlanul bírta a Venegasok vagyonát, és hogy azóta már többszörös milliomos lett. A közvélemény bocsánata már közel lehetett, és aztán az ő anatómája nem nehezedett az ártatlan leányra, akit már a második birtokosok indemnitása illetett meg. Mária Josefa asszonyt is megkimélték, aki szintén részolgált, hogy az óvatos nép a milliomos házába erkölcsi utat nyithasson magának: kitünő asszonynak mondták, aki sokat szenvedett férje kegyetlenségei miatt — ami különben igaz is volt. De akár ez okoknál fogva, akár az érdemes Mánuelre való tekintetből, akár a saját kedvességénél és szépségénél, vagy együttvéve mindezeknél az okoknál fogva:

tény az, hogy Soledad becsülésnek, szeretetnek és rokonszenvnek örvendett az egész szomszédságban. Kivételt tett néhány rangja- és korabeli teremtés, akik különösen don Rodrigo Venegas vitéz fiának romantikus szerelmét irigyelték tőle, főképp amikor már pénze volt, elegánsan öltözködött és lovat vett.

Ifjunk azzal a leplezetlenséggel és bátorsággal, amely inkább a vad, mint a civilizált embert jellemzi, folyton szemével kísérte a szép leányt, amint a régi házból kijött és főleg a mise alatt, mintha a Dolorosa iránt való ájtatossága felmentette volna attól, hogy a vallásos szertartásra ügyeljen. Soledad viszont nem vette le szemét az oltárról; a szertartás kezdetétől annak végéig térdelt s folyton imádkozott, ítélve szerafin ajkainak gyöngéd mozgásából és olvasója szemének gyors rakosgatásából . . . De ki tudja, hol járt a lelke? — A szerelmes fiatal embernek a szive sugta, hogy ez az angyal kölcsönös szerelmük győzelmét kéri az égtől . . . Nekünk azonban nincs kellő bizonyásunk arra, hogy ezt a dolgot erősítsük vagy tagadjuk, sem arra, hogy a fiatal leány valóban imádkozott-e. Talán nincsenek emberek, akik meg vannak áldva azzal a különös adománnyal, hogy nem látják azt, amit néznek és látják azt, amit nem néznek? Tehát ki mondhatja meg nekünk, vajjon Soledad nem volt-e egy azok közül, és mialatt látszólagosan az oltárra szegezte szemét, nem a Venegas Mánuel szép arcját nézte-e?

Mindez lehetséges . . . Tény az, hogy az érdekelt, akit biztos ösztöne sohasem csalt meg, mindig a boldogságtól kábultan, s a legszebb reményekkel eltelve jött ki a templomból.

Menjünk azonban egyenesen tárgyunk felé és mondjuk el, miként esett meg az a dolog, amely hősünk e korszakbeli életének véget vetett.

X.

A megidézés.

Mikor a gondolkozó és óvatos don Elias rájött arra, hogy Soledad, az egyedüli, akit őszintén szeretett, pajzsul és védelemül szolgálhat neki Mánuel haragja és a nép méltatlankodása és tréfája ellen («mert mindig ilyen a jótettek gyümölcse» — fogják mondani erre vonatkozólag a moralisták) mikor meggyőződött, mondom, hogy leányát mennyire szereti és imádja a fiatal Venegas és mennyire csodálja és tiszteli a publikum: élete módját és szokásait gyökeresen megváltoztatta.

Azon kezdte, hogy olykor el-elment a misére, amire már régóta vágyott, hogy megszabaduljon a pogány, eretnek és egyéb ilyen diszes czimtől, amelyekkel a nép felruházta. Később aztán a mezőre is ki mert menni, mikor ezt házi orvosa egészségi szempontból tanácsolta neki; végre pedig a nyilvános sétatéreken és népünnepélyeken is megjelent,

mint bárki fia . . . Mindez akkor kezdődött, mikor Mánuel a medvétől kapott sebeiben betegen feküdt.

Meg kell még említenünk, hogy e séták alkalmával mindig Soledad kíséretében jelent meg és soha sem Mária Josefa asszonynyal, aki iránt az uzorás egyre ugyanolyan megvetést és keménységet tanusított, mint amily imádattal csüggött a leányon, akivel megajándékozta.

A misére rendszeren a székesegyházba, a legelső és legfényesebb templomba mentek. A séta céljaira az öreg uzorás a Venegasok egy régi kocsiját javíttatta ki, amelyet a kastély fatartójában talált. És mikor valami körmenetet vagy tüzijátékot akart megtekinteni, mindig akadt ablak valamelyik mogorva adósa házában, amelybe kellő óvatossággal, egy elhagyott utczára nyíló hamis ajtón át jutott be.

Igy tehát, váratlanságánál és hirtelenségénél fogva, mindenkor drámai hatást gyakorolt don Elias és Soledad megjelenése, akármelyik erkélyen vagy ablakon tünt is fel az ünnepség és a mozgékony tömeg szemléletére . . . A Dolorosa, a Dolorosa! hallatszott mindenfelől! Milyen szép, milyen jól van öltözködve! Mily gyöngyöket visel! Egész vagyont hord magán! És csak kis idő multával térült a figyelem don Eliasra (már nem nevezték többé Kaiásnak), akit némelyek nagyon megvénültnek, mások teljesen jó színben találtak; némelyek jobban öltözöttnek és kevésbé ellenszenvesnek vélték, mint

1823-ban, de mindannyian bocsánatra és feledésre méltónak mondták az elzárkózottság annyi esztendeje után. — Ha vétkes is — így látszott beszélni most a kórus — megbünhődött vétkéért! Fogadjuk legalább elnézéssel, amit senkitől sem lehet megvonni, ha büntetését kiállotta! Különben is don Rodrigo olyan pazarló volt, hogy előbb-utóbb valamely kórházban halt volna meg; ami pedig a Földtekés gyermeket illeti, látnivaló, hogy az sem igen született pénzügyminiszternek. Alig van egy kis pénze, már is lovat vett! »A gazdagok születnek, a szegények lesznek!«

Hősünk első izben akkor látta tisztán és világosan kedvese atyját, amikor a soledadi szüznek felgyógyulásáért ment hálát mondani. Kerülve a lelkes ovációkat, amelyek az utczán érték és a sok látogatót, akik házát előzönlötték, gyalog ment a környék egyik majorja felé, amely atyjáé volt. E major mellett forrás fakadt, amely nagyon jót tett azoknak, akiknek erejük visszaszerzésére volt szükségük . . . Itt, e fordulónál, találkozott egy teljesen elhagyott, mélyen gondolatokba merült, magas öreg emberrel, akinek komoly és zord arcát, hideg, átható tekintetét már látni vélte egy ablaküvegen át, a Venegasok ősi lakának erkélyén.

— Soledad atyja! — gondolta magában a fiatal ember, egy lépést hátrálva.

Ugyanekkor don Elias is felvetette szemét; meglátván és felismervén Mánuelt, sárgább lett, mint

a viasz, de egyetlen mozdulatot sem tett, amely indulatát elárulta volna.

Mánuel tovább folytatta előbbi utját, tetőtől talpig végigmérve az öreget, sajátos bátor és nyílt tekintetével, amely hasonlított a bikáéhoz, amikor legelészés közben egy alkalmatlankodóra talál s nem tudja, letiporja-e vagy megbocsásson-e neki.

A gögös öreg mozdulatlan maradt, látszólag másfelé tekintve, de nem tévesztve szem elől a merész ifjút, akinek szeme vöröses fényt kezdett lövelni.

Ekkor, e tarthatatlan helyzetben, a szomszédos helyről édes női hang volt hallható, amely vidáman kérdezte:

— Papa, hol vagy?

— Ő az — gondolta Mánuel, remegve s bizonyos lassusággal hátrálva.

Az öreg nem felelt leányának s nem mozdult helyéről. De amikor a (folytonosan hátráló) híres Földtekés gyermeket eltünni látta, meghatározhatatlan mosoly ült ajkaira; aztán arra felé fordult, ahonnan a bűvös s ezuttal gondviselészerű hang hallatszott: azé, aki e két ellenséges lélekben királynő és urnő volt.

Mánuel az ut mentére állott, hogy visszamezőben láthassa a fiatal leányt, és talán, hogy szokása szerint kövesse is, nem sokat törődve az öreggel. De a szegény nem gondolt őseinek kijavított kocsijára, amely titokban vágatott el a porfelhők

között, nem engedve, hogy vágyai gyöngéd tárgyának még legcsekélyebb árnyékát is láthassa.

Utóbb aztán senki sem vonta kétségbe, hogy ez a látszólag jelentéktelen, de tényleg fontos jelenet nagyban hozzájárult ahhoz, hogy don Elias és a fiatal Venegas néhány hét multán elkövessék azokat az oktalanságokat, amelyek köztük újabb örvényt ástak.

E minden összeütközéstől ment találkozás után nem tekintettek többé egymásra meglepetéssel, hanem megszokták, hogy megütközés nélkül nézzenek egymásra, akár az utcán, akár a templomban találkoztak. De egy nap, mikor legkevésbé sem lehetett volna gondolni erre, megint szembekerültek egymással, a legrosszabb körülmények között, amelyeket a pokol eszelhetett ki, hogy köztük minden kibékülést lehetetlenné tegyen . . .

A dolog így történt:

Ugyanazon év áprilisában, amikor Mánuel 19, Soledad 17 és fél, don Elias 68, Mária Josefa asszony 56, don Trinidad 40, gazdasszonya 59, ennek nővére 63 éves volt: a Dolorosa rá tudta birni megnyugtatót atyját, hogy a Santa Mária de la Cabeza-parókiában, a Földtekét tartó gyermek egyesületétől évenként rendezett ünnepeket megtekinthesse.

Ezek az ünnepek, amelyek még most is divatosak, vasárnapi nagy, énekes miséből, a szentések kitételéből, prédikációból és általános bér-málásból állottak. Este az egész városon nagy kör-

menet vonult végig és másnap »rifa«-val, azaz sorsjátékkal egybekötött táncmulatságot adtak. Don Rodrigo Venegas fia mindannyiban nagy szerepet vitt, egyrészt mint az egyesület tagja, másrészt mint a Gyermek Jézus különös barátja és két ízben keresztfia.

Általánosan csodálkoztak tehát, hogy Mánuel, noha a városban tartózkodott és sohasem mulasztotta el az alkalmat, hogy a »Dolorosát« lássa: ezuttal nem vett részt sem a misén, sem a körmeneten, ahol, mint a többiek, ő is láthatta volna az uzorás szépséges, elegáns és kedves leányát, aki ez alkalomra a grófnők és márkinők rendes varrónőjétől a fővárosból két uj ruhát is kapott.

Ekként eljött a »rifa«, vagyis a rifa báljának estéje, amelyet akkor, épp úgy mint most, a városon kívül, egy agyagdombos magaslat barlangjai közt tartottak meg, ahol a legszegényebb néposztály szokott lakni. A városban levő szolgálónők anyái ilyenkor kunyhóik elé teszik összes székeiket, amelyekre leányaik gazdáit már előre meghívták. Az elegáns városi nők nagyon megbecsülik ezt a jó helyet, ahol a szabad ég alatt tarthatják összejövetelüket, mutogathatják bájaikat, láthatják a rifa-t és a bált, sőt a legbüszkébbek is el-eljárnak egy tánczot, akárcsak a szegény néposztály leányai.

Tudni kell ugyanis, hogy a spanyol félsziget némely vidékein bizonyos szokások járnak s hogy e bálokban, amelyeket mindig az ünnepelt Szent Szüz

vagy vértanu oltárképe előtt tartanak meg — a közönségnek teljes joga van, licitáció útján sorsolni a fölött, tánczoljon-e Julcsa vagy sem Já-nossal, s csókolja-e meg vagy sem a táncz végez-tével... E bálban ugyanis mindenkor a tiszta és egyszerü fandangó járja, amely kötelességszerűleg úgy végződik, hogy a párok csókolóznak. Azok, akik ha nem akarják, hogy az történjék, amit a másik akar és fizet, nagyobb összeget tartoznak adni a szükölködő szentnek, és ekként jelentékeny összegek gyűlnek össze az imádott kép kultuszára. Egy izben huszonöt tallért fizetett egy corregidor¹⁾, hogy neje ne tánczoljon a vásári kikiáltóval!

Az említett délután már megkezdődött volt a sorsolás és a táncz, még pedig a szokottnál nagyobb élénkséggel és örömmel, mert a Dolorosa első izben vett részt az ünnepen. Nagyon jó helyen, ama barlang előtt ült, amely elé a szövetség háznagya és a parókia papja (don Trinidad Muley) az elnökség jelvényeit, azaz a Földtekés Gyermekek oltárát állította fel. Az általános megalégedéshez talán az is hozzájárult, hogy ezen az ünnepen sem jelent meg az ugyanolyan nevü emberi személy, akinek távollétét már mindannyian megszokták, ami némelyek titkos megalégedésére is szolgált, mert így merészebben nézhették, sőt olykor egy-egy bókot is mondhattak a milliomos szép leányának.

¹⁾ Városi tisztviselő.

Némelyek pedig szabadabban beszélhettek az öreggel titkos, de sajnós, nagyon is reális dolgairól e nyomorult világnak, amelyben a pénzszükség gyakran készíti az embereket, hogy önmaguk elől bujkáljanak, igaz, hogy olykor csak néhány órára, — de ez is elég, hogy aztán egész életükön át folytonos harcban álljanak lelkiismeretükkel . . . — Elég az hozzá, hogy don Elias Pérez is megjelent; épp oly vidám volt mint a többiek, akik őt jól fogadták, s akik közül a körülte levőkkel néhány szót is váltott, sőt szokása ellenére nevetett is — mintha nyomorult lelkét örömmel töltötte volna el a reflektált népszerűségnek e kései sugara, amely megaranyozta a halálhoz közelálló élete alkonyát . . . Mennyivel tartozott szeretett leányának! Mily gyönyörrel tekintett rája és susogta fülébe: »Mit nézel? Tetszik az a karperecz? Tetszik az a ruha? Vegyek hozzá hasonlót?«

Csakhamar azonban elhalványult az öreg arcán a dicsőségnek ez a határozatlan fénye, hogy azután sohase ragyogjon fel többé . . .

Venegas Mánuel jön! Itt van a »Földtekés gyermek«, — mormogta mindenfelől a tömeg.

Bizonyos gyászos sejtelem járta át a lelkek egy részét, mások pedig valami kifejezhetetlen, de kevésbé irigylendő örömet éreztek . . .

Tényleg Mánuel érkezett meg a város felől, mert az ő merész és büszke tartását máséval nem lehetett összetéveszteni. Csakhamar a legelénkebb

mozgás helyére ért; arczán nem látszott sem büszkeség, sem alázatosság; úgy tett, mintha nem vette volna észre a feltünést, amelyet keltett, és könnyed fejmozdulattal vagy néhány rövid szóval viszonzta a nagyszámu köszöntők üdvözlését. Így jött egészen addig az asztalig, amely a Földtekés gyermeknek oltárul szolgált. Megcsókolván a szent szobor lábait, don Trinidadnak csókolt kezet, aztán Soledad arczára szegezte szemét, szokásos ártatlan és nyílt merészségével, úgy nézve reá, mint tulajdonára; mintha az a hajadon neje, nővére vagy leánya lett volna.

Don Elias arczát bizonyos zöldes szín futotta el, de egy izma sem rándult meg, s tovább beszélt egy munkással, aki már perczek óta kalaplevéve szólott hozzá, aki azonban (bocsánat, hogy megmondjuk) gyorsan feltette kalapját, mihelyt Venegas Mánuel megérkezni látta. Soledad, akire minden szem rászegződött, még nyugodtabb maradt, mint az öreg, sőt arcszínje sem változott; és hogy tekintete ne találkozzék a merész ifju és a tömeg tekintetével, szemét a gyermek Jézus képére függesztette, nem mintha ide nem illő ájtatosságot akart volna tettetni, hanem mintegy szórakozottságból . . .

Bármilyen világlátott és az emberi szívet ismerő ember előtt félelmesnek tünt volna fel az önmegtagadásnak az örvénye, a szívós akarat, amely ennek a közönynek vagy tettetésnek a mélyén rejtőzött és amely a leány égi szemeiben az emóciónak legki-

sebb jelét sem idézte elő akkor, amikor a tragédia kigyós jogarát már az ő és az atyja fölött tartotta. De Mánuel úgy szerette, amilyen volt; megvolt az intuicziója, a hite, a bizonyossága, hogy ez a kifürkészhetlen lélek az övé. Ami pedig a publikumot, a kórust illeti, amely legtöbbször inkább szinlel, mint érez: ez megelégedett azzal, hogy az isteni nyugalma Dolorosa bájos angyali arcát csodálja, anélkül, hogy bárminemű vizsgálatokba bocsátkozott volna.

Ekkor, midőn a közönség már türelmetlenkedni kezdett, hogy semmiféle összetűzés nem történik, amely az érdeklődést felköltse: Mánuel nyugodtan a rifa elnöklő bizottsága felé fordult és világos, tiszta hangon, amely valamennyi szívre mély hatással volt, Soledadra mutatva így szólt:

— Száz reált, hogy azzal az urnővel tánczolhassak!

A nevezett »urhölgy« tetette, hogy nem halott semmit, de don Elias felugrott és a dühtől pirosan, nyomban visszakiáltott:

— Ezer reált, hogy ne tánczoljon vele!

Halk mormogás, mint amely a közeli mennydörgést jelzi, volt hallható az egész nézőtéren; a távolabb állók is közelegettek, hogy ezt a rémes licztációt jobban hallhassák.

Soledad nem nézett többé a gyermek Jézusra, hanem szemét a földre sítve, meghuzta atyjának

kabátját, mintegy hogy rábirja, hogy üljön le és hagyjon fel a licitálással.

Mánuel már felelt:

— Száz durót, hogy tánczolhassak velem!

És ezzel felnyitá övét, s egy csomó aranypénzt vett ki belőle.

A közönség jóváhagyó morgást hallatott.

A fősvény egy pillanatig habozott... Ezt néhányan észrevéve, malicziózusan néztek és mosolyogtak egymásra.

— Száztíz, hogy ne tánczoljon! — kiáltott végül a szegény don Elias.

— Tartsd, Mánuel! Számíts reám! — kiáltá néhány középosztálybeli fiu.

— Tartsd, fiam és számíts e hónapi fizetésemre! — szólt most egy nyugalomba vonult kapitány, akinek fejét ősz haj koronázta.

— Én Talaveránál atyád oldala mellett harcoltam!

Mánuel nyugodtan mosolygott és újabb aranycsomót véve elő, visszakiáltott:

— Otszáz durót, hogy tánczoljon velem!

— Helyes, helyes! — kiáltá úgyszólván az egész közönség.

Sőt tapsok és éljenzések is voltak hallhatók.

Soledad, aki a ránczigálások által (amelyek annál hatásosabbak voltak, mennél magasabbra hágta az árak) végre rábirta atyját, hogy leüljön, az utolsó ajánlat hallatára felállott és kezdte mantil-

lájának gombjait felkapcsolni, hogy a tánczot megkezdhesse.

Atyja vissza akarta tartani, — de egyszerre több mint ezer különböző hang volt hallható, amelyek mind ezt kiáltották:

— Ezt csak pénzzel lehet megakadályozni!

— A szövetség nem károsulhat!

— A gyermek Jézus nem vesztheti el azt a tizezer reált, amelyet felajánlottak neki!

— Vagy többet ad ön, vagy a Dolorosa tánczolni fog Mánuel Venegassal.

— Nyuljon a millióihoz, don Elias! Mikorra tartja őket?

— Most kell bőkezűnek lenni, Kaifás ur!

Az uzsorás halálosan izzadt; de rettenetes harcz után végre a gyűlölet győzött a fősvénysegen és haragosan felemelkedve, dühös hangon kiáltotta:

— Elég a tréfából! Végezzünk egyszerre! Kétezer durót, hogy leányom ne tánczoljon! — Soledad, jőjj haza . . . Háznagy ur a pénzt rögtön felveheti.

Ez a rendkívüli árfelemelés volt a gyáva dőfése: biztos, halálos, segítség nélküli! — Mánuelnek nem volt ennyi összegyűjtött pénze.

Ezt tudta az árva és báméskodva maradt állva helyén.

— Hagyd el, barátom, hagyd el! — majd a pokol elintézi számadásait!

— Mánuel, ne ragaszkodjál a dologhoz; az öreg olyan összeget akar tőled kicsikarni, amelyet nem leszel képes megfizetni.

— Hagyd abba, Mánuel, a leány akart veled tánczolni, a többivel pedig ne törődj.

Efféléket kiabáltak azok, akik előbb még kezeséget akartak vállalni érte.

Csupán még a nyugalmazott kapitány kiáltotta haragtól reszketve:

— Vedd két havi fizetésemet! Eleven ördögöt eszem majd!

Mánuel mindeme dolgokból semmit sem halott, a tömeg pedig, kábultságát, legyőzöttségét látva, szánakozni kezdett rajta.

De don Trinidad Muley, aki bárki másnál jobban ismerte tanítványát, és aki látta, amint mozdulatlanul, némán, fehér arczczal don Elias minden mozdulatát figyelemmel kíséri, mintha az alkalmat lesné, hogy rárohanjon és széttépje: a fiatal emberhez szaladt és parancsoló hangon így szólt hozzá:

— Mánuel, menj haza! Én parancsolom!

A hős fia aggodalmas sikoltást hallatott, mint az állatszelistől megsebesített vadállat, és kegyetlen alázatossággal kérdezé:

— Anélkül, hogy ezt az embert megöljem?

— Mánuel, távozz! — viszonzá a plébános.

— Legyőzött a pénzzel, amit atyámtól rabolt — felelt Mánuel, aki annál dühösebb lett

minél tovább beszélt. — Megtagadta tőlem, a Venegasok utódjától, akinek apja meghalt, hogy az ő rossz uton szerzett milliót megmentse, megtagadta tőlem, hogy ártatlan leányával tánczoljak, nem engedte, hogy kibékítsem családainkat. Megállj rabló, gyilkos, hóhér! Ezt véreddel fogod megfizetni!

— Hallod, hallod, — szólt most az uzsorás leányához, aki nyakán csüggött, mintegy hogy pajzsul szolgáljon neki. — Hallod, miként sérteget és fenyeget az, aki hozományod után áskálódik. Hallod, mikép kér meg ez a csaló, ahelyett, hogy megfizetné a milliót, amelylyel tartozik!

Mánuel, akit a jó don Trinidad Muley csak nagynehezen tudott megfékezni, a gyermek Jézust hiva segítségül és annak képét ájtatos beszédek kíséretében mutatva neki, — meghallotta don Eliás utolsó szavait, és ahelyett, hogy jobban feldühösödött volna, az átmenetnek ama gyorsaságával, amely mindenben jellemezte, hirtelen lecsillapodott és mozdulatlan, merev, hideg maradt, mint a márványszobor.

— Én? ... Én? — Én egy millióval tartozom önnek? — kérdé végül a legnemesebb ártatlanság hangján.

— Talán nem tudod? — felelt don Elias bátran, mint aki elemében érzi magát. — Nem hárommal tartozott-e atyád? Nem kettőt kaptam-e tőle? Aki hárommal tartozik és kettőt fizet, az egygyel adós maradt ... És te, derék ifju, te aki

fia vagy és nem mondtál le örökségéről: te tartozol vele, aminthogy én tartozom lelkemmel az Istennek! — Úgy hogy, uraim — folytatá az uzsorás, a bizottság felé fordulva — az előbbi árverés semmis és egészen érvénytelen, mivel a pénz, amelyet ez az ifju felajánlt, az enyém volt, aminthogy enyém lesz mindaz, amit e világon szerez, míg csak a milliót meg nem fizette, amelylyel tartozik.

— Micsoda ember! Mily aljasságokat beszél! — És a legrosszabb a dologban, hogy igaza van! — Nincs senki, aki megölje? — mormogta a bátrabb közönség.

— Senki se nyuljon hozzá! — kiáltá Mánuel szigoruan. — A dolgok képe megváltozott s most nekem kell életét védenem . . . Nem tudtam, hogy adósa vagyok: de miután mindannyiok arczkifejezése világosan ezt látszik mondani, nem akarom, hogy bárki higye, mikép e szörnyeteg halálát akarom, hogy ne kelljen fizetnem neki . . . Meg fogom fizetni neki! . . . Senki se ütközzék meg azon, amit mondok . . . Megfizetem neki! . . . Egészen biztos vagyok benne, hogy nem csalódom . . . Én tudom, mire vagyok képes! Élj nyugodtan, ravasz vén róka, és ha don Rodrigo Venegas a lángok közt halt meg, hogy ne mondassák, hogy ki akart játszani, fia még rettenetesebb és fájdalmasabb dolgot fog cselekedni: nem fogja visszontlátni büvölő leányodat addig, amig meg nem szerezte a milliót, amit követelsz tőle.

— Távozom a városból, uraim — szólt ünne-
pélyes hangon a közönséghez fordulva. — Távozom
Spanyolországból... De visszatérek! Visszatérek
annyi arannyal, hogy adósságomat kifizessem és
aranyba fojtsam hitelezőmet! Visszatérek, igen, és
ugyanerre a helyre fogok jönni, épp ily napon, mint
a mai... Esküszöm atyám lelkére, hogy elérem a
dicsőséget, hogy karjaimba szorítsam azt az an-
gyalt, akit e pogány gazember az égből rabolt,
azt a szerencsétlent, aki leányának nevezi magát!
Jaj annak, aki igényt tart rá! Soledad az enyém,
és én eljövök érte és megölöm a vakmerőt, aki
csak megpróbálta is kettőnk közé furakodni! —
Te, imádott kedvesem, te, tudom, várni fogsz reám!
Isten veled, drága Soledadom! Isten vele, plébános
ur! Isten veled, Gyermekek! Ne feledjétek el Má-
nuel Venegast!...

Ezt mondva, kiszakította magát don Trinidad
Muley karjai közül és kezével csókot vetve Sole-
dad és a Földtekés gyermek felé, a városba kez-
dett futni és eltűnt az emberek szeme elől.

Soledad látszólag nyugodt maradt, mihelyt
atyja élete veszélyen kívül volt; de amint menni
akart, ereje elhagyta és széken kellett a Venegasok
kocsijához vinni.

HARMADIK KÖNYV.

A távollevő visszatérése.

Napleszálltakor.

Mivel most már mi is annyit tudunk, mint bárki más a merész lovagról, aki a hegység magaslatán végig vonult, amikor a dráma első jelenetét bemutattuk: ideje, hogy kövessük lépteit, s nyolcz évi távollét után visszatérjünk vele a mór városba, amely bölcsője volt.

A fényes nap már-már lenyugvófélben volt, amikor hősünk ki tudott bontakozni ama sziklák és örvények utvesztőjéből, amelyeket a nagy hegyláncz itt alkot. A távolban feltűntek előtte szülőföldjének széles horizontjai, síkságai, zöld szőlőhegyei, sötét olajfái és a vidéket határoló távoli magaslatok árnyrajzai. A szeretett város, az egész terület királynője még elfödve maradt amaz agyagos dombok mögött, amelyek nyugat felől védik; de az, aki a várost már előbb ismerte, könnyen megkülönböztethette a székesegyház tornyának óramuta-

tóját és a néhány évvel utóbb lerombolt arab Alcazaba¹⁾ őrtornyát.

A földgolyós gyermek megállította lovát, hogy megszemlélje ezt a sohasem feledett panorámát. A legelénkebb felindulás tükröződött arczán, amely most sokkal kevésbé volt zord és büszke, mint előbb, amikor a távollét melankóliája és a világ tanításai még nem munkálták meg szivét. Tiszteletteljesen levette kalapját, hogy házi isteneit köszöntse és mélyen felsóhajtott, mint akinek hosszas fáradalmi érték véget.

— Fialat ur... nem jól érzi magát? — kérdezte az arriero e változás láttára.

Mánuel nem felelt: sietve feltette kalapját és megsarkantyuzta lovát, hogy ettől az alkalmatlan tanutól megszabaduljon.

Egy félóra mulva, amikor már a nap nyugat felé szállt, a malagai utólérte a büszke személyiséget, aki ismét ama veszélyes oldal fölött állt, amely a hegy utolsó magaslatán át a város körül elterülő síkságra vezet. Nézte a barlangokat, a Santa-Maria elővárost, a kerteket és őseinek régi házát, amelyet a mellette diszló cziprusfa valamennyi más épülettől megkülönböztetett. Főleg ez a régi ház vonta magára az aggodó figyelmét. A szerencsétlen nem tudta, hogy most már senki sem lakott benne! Semmit sem tudott arról, ami távolléte alatt történt...

¹⁾ Arab eredetű szó, a. m. várkastély.

De ne mondjunk el részleteket, amelyek csakhamar ugysis az olvasó tudomására jutnak.

Mánuel tovább folytatta utját. Ezuttal nagyon lassan haladt és akár azért, mert megbánta, hogy a szegény ember utolsó gyöngéd kérdésére nem felelt, akár mert a maga gondolataitól akart szabadulni, szóba ereszkedett vele s ezt kérdezte:

— Volt már maga egy huzamban sok ideig távol Malagától?

A kém arcját tűz futotta el az örömtől e váratlan kérdés hallatára, és egy rövid szempillantás alatt a következőket hadarta el:

— Hogy voltam-e? Képzetem, hogy ez az, ami fáj önnek! Bizonyára a világ végéről jön s ezért izgatta föl annyira szülőföldének látása! Először is két évig voltam Marokkóban, aztán a királyt, akarom mondani Krisztinát szolgáltam, amíg nem kiadták az obsitomat, a luchanai hid bevétele után, amikor meg is sebesültem... Kérdezi, ha tudom-e, mi a fáradtság? Kérdezze szegény anyácskától, akire nem szüntem meg folytonosan gondolni azon szerencsétlen Jó Éjszakán¹⁾, amelyet Szomoru éjszakának is neveznek, s amelyen Espartero győzött Bibao mellett... Képzelve csak el, majd elvérzettem a havon, nem volt körültem senki, csak a magány²⁾... De mit mond ez a papagály?

¹⁾ A spanyolok a karácsony-éjszakát »Noche buena«-nak (jó éjszakának) nevezik.

²⁾ Magány spanyolul a. m. Soledad.

— Soledad — ismételte a papagály, pontosan kiejtve minden betűt.

Mánuel utja folyamán most mosolygott először, aztán e kérdéssel fordult az arrieróhoz:

— Nem volt maga soha abban a városban, amelybe most megyünk?

— Nem, uram; nem voltam; de tudom, hogy nagyon jó, noha zajos város. Már tudom... Ön bizonyosan ott született s aztán elment Indiába szerencsét próbálni. Így van ezzel mindenki. Ha még egyszer oda tetszik menni, kérdezősködjék Malagában Frasquito Caladuras után (engem mindenki ismer) és vigyen magával szolgájának; mert az öszvérhajcsárságból sohasem fogok zöld ágra vergődni.

Mánuel nem figyelt a malagaira, hanem az előbbinél hatalmasabb benyomás hatása alatt ismét megállott. A távolból néhány harang vidám hangja volt hallható, amelyet ifjunk bizonyára felismert. Arcza oly örömet, oly gyöngédséget, oly bánatos élvezetet (ha lehet ezt mondani) fejezett ki, amely minden más embert könyekre fakasztott volna.

— Menjünk, fiatal ur, csak bátorság — kiáltott fel az arrieró. — Ha fél valamitől, itt vagyok én, és itt a négy fegyver.

— Jaj neked — szakította félbe Mánuel — ha elmondod valakinek, hogy ily állapotban látál! — Viszont, ha hallgatsz, jól megfizetem hall-

gatásodat . . . Nem akarom, hogy ismerjék gyengeségeimet. Most hát csak menjünk.

Meg kell mondanunk, hogy a heves ifju már nem bírta elviselni lelkének súlyát. S mivel az ut meredeksége miatt nem tudott gyorsan előremenni, elhatározta, hogy tovább beszél az arrieróval, s ekként elnyomja érzelmeit ez alkalmatlan leskelődő előtt.

— E harangok, amelyek most konganak — szólt hozzá tettett természetességgel — a Santa Maria de la Cabeza-templomból hirdetik, hogy holnap, április első vasárnapján, ép úgy, mint minden évben, nagy ünnepség leszen a parokiában.

Mily élénkség uralkodik most ama városrészben! Ismerek valakit, aki gyermekkorában gyakran huzogatta ezeket az örömhirdető harangokat. Menynyire mulik az idő, anélkül, hogy a dolgok változának! Majd meglátod, mily szép körmenet indul meg itt holnap reggel . . . a földtekés gyermek körmenete! És ha holnap reggelig a városban maradsz, elmehetsz a rifára, a barlangokba, ahol mindig érdekes dolgok történnek. Ott mindent árvevreznek: tánczot, csókot, boldogságot . . . a lélek életét . . . a teremtések sorsát! De már lenyugodott a nap, és a hegy oly meredek. Menjünk gyorsan, hogy még mielőtt besötétedik, átkelhessünk a folyón, mert sajnálnám, ha podgyászom megnevésülne.

És mivel az ut már tényleg könnyebb volt,

Mánuel megsarkantyuzta lovát és csakhamar egyedül volt a sikságon, a szilfák hosszú sorai között, amelyek az említett folyó közelségét jelezték. A város még elég messzire feküdt, de az utas már könnyen hihette, hogy falai alatt jár.

Lassanként sötétedni kezdett, s az óra titokzatos kelleme, a levegő nedves frissesége, amelyben ráismert ama fák, virágok és füvek tavaszi illatára, amelyek közt nevelkedett; az összhangzó zaj, amelyet füle megszokott s amely a gáttal elzárt hullámok mélyéből vagy a korai gabonaföldek öléből szállt felé; a himnusz, amelyet a növekvő árnyékban a teremő legalázatosabb énekesei zengtek felé: mindez Mánuelt mély erkölcsi békébe ringatta, amely ugyan távol állott a boldogságtól, de azért sokkal jobb tanácsadója a léleknek, mint a reménykedő vágy... Megállott hát szegény története Rubiconja e nyugodt partján, mintha meg akarná pihentetni fáradt szellemét azok előtt a nagy emóciók előtt, amelyek rávárakoznak, vagy tán hogy hidegen azt is megkérdezze önmagától, vajjon a boldogság helyett nem végzetes szerencsétlensége felé megy-e... Él-e Soledad? Hű maradt-e hozzá, ő, aki sohasem ígért neki semmit? Akadt-e ember, aki nőül merte venni? Él-e a rettenetes öreg? Tovább is vonakodni fog-e minden egyezkedéstől? Ez esetben fog-e merni Soledad don Rodrigo Venegas fiához nőül menni, a rifa borzasztó jelenete után? Annyira szeretné? Mi várt rá hosszas szám-

üzése után való visszatérésekor? Iszonyu fájdalom? Kegyetlen csalódások? Uj küzdelmek? Véres jelenetek? Saját halála, annyi fáradság és kipróbáltatás után?

Az arrierónak a teherhordó állatokkal való megérkezése felrázta Mánuel az aggasztó nyugtalanságból, amely épp oly keserű, bár egészen másnemű volt, mint az, amelyet Diego Marsilla érzett amikor a rablók úgyszólván Teruel falai láttára elfogták.

Utasaink átkeltek a folyón, melyet galagonyafenyők szegélyeztek s melyeken át, illatos sárgarózsák s sok szőlőhegy között, a városunkba vezető utra értek. Már ötszáz lépésnyire lehettek a várostól, amikor egy emberemlékezet óta ott levő remetelak rácsai mellől egy női hang hallszott:

— Mánuel, te vagy az? — Légy szives megállni néhány szóra.

II.

A valóság.

Mánuel megzabolázta lovát s annál a fénynél, amelyet e szerény lakocska mécsese vetett, egy feketebe öltözött, magas asszonyt vett észre, aki látára e szavakba tört ki:

— Tehát te vagy! Hála a szent Szüznek! Félttem, hogy más utat választottál!

— Igen, asszonyom, én vagyok — felelte Mánuel nagy meglepetéssel. — És ön kicsoda? Hangja ismerős előttem.

— Soledad anyja vagyok — felelt az asszony nyájasan.

A fiatal ember e szavak hallatára egy pillanatot alatt a földön termett.

— Mária Josefa asszony! — kiáltott fel mélyen megilletődve. Várjon, kérem, egy pillanatra, asszonyom. — Te arriero, ide figyelj: Eredj előre s a város kapuja előtt várj reám. Jaj neked, ha csak egy szót is szólsz!

A malagai tovább folytatta utját, égve a kíváncsiságtól, hogy megtudjon valamit abból, amit titkoltak előtte. Mánuel lovát egy a remetelak mellett levő vén hársfához kötötte, aztán gyorsan belépett a kis házba s gyöngéd hangon kérdezte:

— Ön itt? Engem vár? Mit jelent ez? Mi történik? Honnan tudta, hogy megérkezem?

Don Trinidad Muleytől — felelt az öreg asszony (ezután már bizvást így nevezhetjük), aki megfogta Mánuel kezét s könyáztatta arcához vitte — de ne vedd rossz néven a plébános urtól, hogy elárulta titkodat. Nekem meg kellett tudnom! Különben nekünk nincsenek titkaink egymás előtt... Tudd meg, hogy szeretlek, hogy szerettelek attól kezdve, midőn atyád meghalt! — Jőjj, ülj le ide... Nagyon sok beszélni valónk van és én majd leesem lábamról.

Ezt mondván, a jámbor asszony a fiatal embert egy téglalóczához toltta, amely arra szolgált, hogy arramenő jámbor zarándokok pihenhesenek rajta.

Mánuel nagyon meg volt lepve, s a legellen-tétebb gondolatok tengerébe merült . . . Anélkül, hogy valamit kérdezni mert volna, úgy érezte, mintha reménye utolsó álmai is elenyésztek volna. De látva, hogy megszólítója szintén nem beszél, kinos rezignációval kérdezte:

— Valami nagyon jó, vagy nagyon rossz történik, hogy ön így fogadásomra jött. — Nem akarom a legrosszabbat hinni s el akarom fogadni azt, ami mindenki számára boldogságot hozna . . . Azért jött, hogy tanácsolja, ne lépjek a városba harcias szándékkal, mert férje kibékül, vagy ki akar békülni velem, ha alkalmazkodom bizonyos tekintetekhez? Feleljen teljes nyíltsággal. Ah, kegyed hallgat. Tehát nem ezt jött kérni tőlem!

— Nem, Mánuel . . . nem ezt — felelt szomoruan az anya — nem ezt jöttem kérni tőled, Mánuel. Bocsáss meg, hogy tegezlek: de ekként szólítottalak, mikor még kis fiu voltál és isten a megmondhatója — mindig úgy szerettelek, mintha fiam volnál! Amiért könyörögni jöttem hozzád, hogy fordulj vissza, hogy ne lépj a városba! Ezt kérem tőled, mindarra, amit a legjobban szeretsz a világon!

Mánuel gúnyosan felelt:

— Arra, amit a legjobban szeretek a világon! Mily ellenmondás és mily keserű guny! Mit gondol, hány szerelmem van nekem? Hogy visszatérjek! Hogy ne lépjek a városba! Könnyű ezt mondani; de kérje kegyed a folyótól, hogy térjen vissza a hegyre és majd meglátja, mi történik. De minek fárasztjuk egymást? Ugyis tudom, mit akart mondani: hogy don Elias mindentől vonakodik, hogy úgy vagyunk, mint eleinte voltunk, hogy ismét küzdenem kell. Nos, harczolok, amig szükség lesz rá!

— Ezt sem, Mánuel. Férjem már semmit sem ellenez.

— Ah! Don Eliás enged! — kiáltott fel az ifju meglepetéssel és örömmel. Akkor hát mi tartson vissza? Mit törődünk a többiekkel? Én mindenre el vagyok készülve. Teljes elégtételt fogok adni a szegény öregnek. Tudom, hogy akkor tulságosan kegyetlen voltam vele! Különböben hozom a millióját. Itt van nálam, malagai értékpapirokban. Ha atyám látni fogja, hogy kifizetem ezt az adósságot, megáldja majd Soledaddal való frigyemet!... Ah! asszonyom, most neveztem meg lelkem legdrágábbját... Beszéljen róla! Nyolcz éve, hogy nem hallottam felőle! Ugy-e, hogy szeret még... hogy ő győzte le apját. Hallgat, asszonyom; könnyörüljön rajtam... Mentsen meg ettől az aggodalomtól!... Mi történik? Mi történt távollétem alatt?

— Nyugodj meg, fiam. Megijedek, ha így látlak — felelt a szegény asszony, ismét sirásra fakadva. — Mindent elmondok, ha megesküszöl, hogy nem térsz a városba. Oh, ne tekints úgy reám! ne haragudj meg!... Istenem! Miért kell ez embernek is tudni e csapásokról, miért akar oly szerencsétlen lenni, mint én?

— Beszéljen, asszonyom, az ég szerelmére, és mindenekfölött ne mondja, hogy térjek vissza! Ez istenkáromlás, ha meggondolja, hogy nyolcz évet számüzve és küzdelemben töltöttem el, és ezer meg ezer mértföldet tettem, egyre csak arra gondolva, hogy eljussak ide, ahová most érkeztem! Beszéljen gyorsan, különben lóra kapok és házába megyek, hogy magam győződjem meg arról az iszonyatos-ságról, amelyet titkolni igyekszik előttem!... De tévedek... tulságosan gyötröm magamat... Nem lehet, hogy Soledad meghalt... Kétségkívül férje kíván valami nagyon súlyos dolgot, valami képtelenséget. Eltaláltam? Ez az? — Nos, ne nyugtalankodjék... Mindent elintézünk nyugalommal és mérséklettel.

Mária Josefa asszony még ingadozott néhány pillanatig, aztán tompa hangon susogá:

— Ismétlem: férjem nem kíván semmit. Férjem meghalt!

— Dicsértessék Isten! — kiáltott fel a földtekés gyermek a kérlelhetetlen igazságszolgáltatás indulatos ünnepeiségével — Ha van ezenkívül más

világ, atyám már megbosztatott. Megbocsátok összes szenvedéseim okozójának.

— Én is megbocsátom neked — felelt szomoruan az özvegy — azt a kegyetlenséget, amellyel csapásaim egyikének hírét fogadod és könnyörögve kérlek, ne folytassuk tovább. Menj, Mánuel! Menj vissza oda, ahonnan jöttél és ne akarj halani más szerencsétlenségekről is.

Az ifju az iszonyattól dermedten emelkedett fel az utóbbi szavak hallatára.

— Izráel Istene! — kiáltott fel emberfölötti hangon. — Bóldogtalanságom biztos! A föld nyilik meg lábam alatt. Az ég szakad be fejem fölött... A világ elérte végét... Soledad meghalt!

— Mit mondasz, szerencsétlen! — szólt az asszony rémülettől telten. — Leányom meghalt! Oh ne hidd... Szegény szived ezuttal ismét megcsal! Akkor én is meghaltam volna! Akkor nem volnék itt!... Menjünk... jőjj... ülj le... csillapodjál... Megölsz őrzöngéseddel!

Mánuel mélyen felsóhajtott, mintha rémes álomból ébredett volna fel, aztán az öreg asszony karjai közé esve, végtelen gyöngédséggel mondá:

— Soledad él!... Oh mennyit szenvedtem néhány percz alatt! Isten bocsásson meg kegyednek.

És a boldogságtól mintegy megsemmisült.

— Ez aztán szerelem! — mormolá sajnálkozóan az öreg asszony.

— Soledad él és don Elias meghalt, — folytatá

nehány percz mulva az ifju — don Elias, könyörtelen ellenségem, az ő ellensége, sőt a kegyed ellensége is . . . Mily boldogok lehetünk most! Azt hiszi, jó anyám, hogy én nem tudtam arról a szeretetről és pártfogásról, amelyben mindenkor részesített? Mindent tudtam! Don Trinidad Muley mindent elmondott! . . . A jó don Trinidad, barátom, gyámom második atyám!

— Ma beszéltem vele — sietett megjegyezni Mária Josefa asszony. — És ő, épp úgy, mint én, azon a véleményen van, hogy . . .

— Ne ismétélje többé, — szólt közbe Mánuel — micsoda örültség ez? Miért mondja, hogy ne menjek a városba, amikor a sors mindent úgy rendezett el, hogy teljesen boldogok lehetünk? — Micsoda új akadály merül fel? Bizonyára a jó plébános valamelyes ellenvetése, vagy kegyednek alaptalan félelme? Azt hiszik tán önök, hogy Soledad nem szeret? Igen, szeret, még ha önöknek az ellenkezőjét mondta is! Én tudom! . . . Tudja lelkem! . . . Majd meglátja kegyed, hogyha reám néz, hogyha beszél velem: hogy lelke az enyém! . . . Én ismerem őt! . . . Titkolja érzelmeit; de ami szerelmünk hasonlít a Naphoz, amely, noha olykor felhők homályosítják el, mindenkor egyenlőkép ragyog. Oh Mária Josefa asszony! Már én más ember vagyok. Jó és béketűrő. Nem hiába teszi meg az ember az utat a föld körül, mint én tettem két izben! Nem hiába él az ember annyit és úgy, amint én éltem!

A lefolyt nyolcz év alatt minden érzésem és eszmém megváltozott, kivéve Soledad iránt érzett szerelmem és a nevem becsülete fölötti őrködést. Oh mennyit küzdöttem a sorssal Afrikában, Indiában, a Filippineken és a két Amerikában! És mennyire kedvezett a szerencse! Gazdagabb vagyok, mint volt atyám még legkedvezőbb idejében is... Malagában nagy tőkét helyeztem el... Lovamhoz csatolt táskában arany- és drágakincseket hozok. Voltam tábornok Délamerikában... Legyőztem az indus főnököket, vagyis királyokat — s magam is király lehettem volna e vad törzsek fölött. Ne beszéljen el semmit mindebből, mert senki sem hinné el... Hozok Soledadnak néhány remek ajándékot! És kegyednek is! Még don Eliasnak is szántam nagyszerű ajándékot!

— Átkozott legyen a pénz! Ez oka mindennek! — szolt jóslólag az asszony. Közben földre szegezett szeme egyre ontotta a könnyeket. Mánuel pedig, aki mellette ült s úgyszólván átölelve tartotta, elbeszélte neki, miként szerezte meg a maga arany gyapjút.

— Átkozott legyen a pénz, ezt mondom én is! — felelte az ifju a keserőség egy nemével. — De én nemcsak most kezdem mondani. Mindig ezt mondtam és ha azért jártam be a világot, hogy több aranyat szerezzek, mint amennyit a mi Sier-ránk adni képes; kegyed tudja, miért tettem. Különben a kincset, amelyet magammal hozok, tisz-

tességes uton szereztem a harcmezőn, mint sok európai király a magáét! Én mindenkor a don Rodrigo Venegas fia vagyok! De végre is, menjünk a városba... Az arriero vár reám... Én majd féken vezetve lovam, elkisérem kegyedet, és ha megengedi, még ma este beszélünk leányával és pár szóval mindent elintézünk. Menjünk asszonyom. Ne veszítsük ezt a drága időt.

Ezt mondván, az ifju felállott, mint aki nyomban indulni akar.

Mária Josefa asszony nem kelt fel, hanem arczát kezébe rejtve, vigasztalanul sóhajtozni kezdett és szivet tépő hangon sikoltá:

— Oh, Istenem! oh, édes, jó Istenem! Mi lesz belőlünk? Végünk lesz, szegény leányom!

Mánuel hideg lett, mint a márvány és halálos izzadtság futott végig feldult arczán.

— Asszonyom — hebegte aztán — beszéljünk világosan. Micsoda uj gyalázatosság történt távollétem alatt? — Mondja meg gyorsan, vagy magam megyek meggyőződni róla a városba!

— Mánuel! Mánuel! — kiáltott fel a szegény asszony — ne a városba! — menjünk máshová, ahová akarod... Elkísérlek a világ végéig! Veled töltöm el azt, amit még élnem adatott... Szerető anyád leszek... gyöngéd, jó anyád.

— De hát Soledad? — sikoltá örülten a Földtekés gyermek. — Mit teszünk Soledaddal? Mi lett belőle? Gyorsan, gyorsan, nem kell több hazugság.

— Nem tudom... ne kérdezd... Soledad nem érdemli meg szeretetünket! El fogjuk hagyni... Én magam sem fogom többé látni. Gyer, jöjj, fiam. Hívd azt az embert s menjünk Amerikába, Portugáliába, a Filippinekre, ahová akarod.

— És Soledad? — ismétlé Mánuel oly erővel, hogy az asszony rémülten hátrált. — Mit csinált kegyed leányával? Kivel marad Soledad?

Egy percnyi csönd állott be, amely alatt két sziv heves lüktetése volt hallható.

Mánuel volt az első, aki visszanyerte lélekjelenlétét, hogy tovább haladjon az örvény felé s azután az öngyilkos félelmetes nyugalomával mondá:

— Már semmit sem kell magyaráznia... Soledad férjhez ment.

Az anya minden felelet helyett térdre esett és az ifju felé nyujtá összekulcsolt kezét, mintegy, hogy kegyelemért esdekелjen.

Ismét halotti csönd uralkodott.

Venegas néhány pillanatig a romok sulya alatt maradt, amelyek ismét lelkére nehezettek. Egész világ dőlt romba számára! Egy pillanatig, de csak egy pillanatig az a nagy illuziója volt, hogy balsorsa fölébe kerekedett, ezuttal is azt hívén, amit atyja temetése estéjén hitt: hogy maga is meghalt és el van temetve.

De csakhamar felülkerekedett benne a vadállat; sokkal borzasztóbban, mint ama katasztrófa után, amely gyermekségének véget vetett. Oly ret-

tentő ordítást hallatott, hogy a közelében levő nemes állat megrémült; aztán a lábánál fekvő áldozat felé fordult s rekedt hangon mondá:

— Ki? Ki volt? Ki vette feleségül a nőmet? Hogy hívják a vakmerőt? De mit is törődöm a nevével? meg fog halni, bárki legyen is! Meg fog halni, még ha a föld közepébe rejtezkedik is! Erről nincs mit beszélni többé: ez elvégzett dolog! De mondd meg, te öreg hazudozó, siránkozó asszony, ki ezerszer rosszabb vagy, mint a skorpió, amely férjed volt: mondd meg, hogy tudtál beléegyezni, hogy Soledad... Mit tettél, hogy lebeszéd? Miképp szánta rá magát? Oh, a képmutató, a szemérmetlen, az aljas teremtés, akit én angyalnak tartottam! Nőül menni egy más emberhez! Mily iszonyat! Mily undor! Mily nyomoruság! Mindannyian ugyanolyan csuszó-mászó férgek vagytok: az atya, az anya és a leány!

— Ő ártatlan, — felelt az öreg asszony, lassanként felemelkedve e kegyetlen sértegetések sulya alól.

— Meg fog halni — mondá Mánuel kinyujtva kezét, mintha esküdnék.

— Atyja kényszerítette a férjhezmenésre... Ő nem akart... Esküszöm arra, ami a legszentebb előttem!...

— Meg fog halni — ismétlé Mánuel könyörtelenül.

— Előbb ezerszer fogsz meghalni te, pokoli

sárkány! — kiáltott végül az anya, felemelvén arcát, úgy hogy az majdnem érintette a fiatal emberét. — Oly anya előtt állsz, aki képes mindenre: ölni, meghalni, sirni addig, amíg meg nem lágyul kő-lelked... aki képes mindenre, semhogy leányomat szenvedni lássam... semhogy apa nélkül maradjon drága kis unokám!... Most már mindent tudsz, szörnyeteg... Arra mehetsz, amerre kedved tartja.

Mánuel kebléből vad és hiszterikus kaczagás tört elő, amely visszhangot keltett a csendes mezőkön.

— A szemtelennek gyermeke is született! — ordította görcsösen. — Egy jött-menttől fia is született! Mennyire elszaporodnak ezek a férgek! Mennyit, mennyit kell majd megölnöm, magán kezdve, aki mindnyájuknak ügyvivője! Mondja el a miatyánkját, Mária asszony!

Az öreg asszony éles sikoltást hallatott; és mivel menekülni nem tudott, ismét térdre borult és átölelte az őrjöngő ifju lábát.

— Így, így! lábamhoz! — kiáltá ez sátáni örömmel. — Ebben a helyzetben hallgassa utasításaimat; lássuk, vajjon megváltoztatható-e a büntetés, ha vakon engedelmeskedik. Most nem az az árulócska beszél magához, aki leányával vadházasságra kelt... Most én beszélek, Soledad igazi férje! Mondja meg annak az embernek, hogy távozzék a házból, melyet már úgy is sok ideig bi-

torolt, mert még ma este odamegyek, nem tudom azért-e, hogy nőmet megcsókoljam, vagy hogy megkorbácsoljam, mielőtt megölöm . . . Mondja meg neki, hogy holnap reggel felkeresem, bárhová rejtőzködjék is el; ki fogom szimatolni hód-oduját, rabló róka-barlangját és megölöm, mint férget . . . Mondja meg Soledadnak, hogy megérkeztem, hogy dobja fiát a lelenczek házába és szépen felöltözködve várjon, míg hozzá megyek vagy érte küldök . . . Mondja meg neki, hogy én, Mánuel Venegas, hogy a Földtekés gyermek . . . Oh! ne mondjon neki semmit! — Oh istenem! Elvesztem a fejem! Megőrülök! . . . Levegőt, levegőt! — Szegény Soledadom! Drága Soledadom! Soledad! Soledad!

Ekként sikoltozva, sóhajtvá és nevetve, de egyetlen könyvet sem ejtve, kifutott a remetelakból, lovára kapott és eltűnt a sötét uton, mintha futni akarna arról a földről, amelytől oly hosszú ideig volt távol és a városból, amely előtt halálosan megsebesítették.

III.

Mit beszéltek és gondoltak az nap este a város lakói.

Az a hír, hogy a Földtekés gyermek visszatérőben van, tele kincsekkel, de egyszersmind haraggal is, még az nap este a rémület gyorsaságával

járta be a várost, mintha a kolera érkezéséről vagy valamely ellenséges hadsereg közeledéséről lett volna szó. — A malagai arriero, aki három megterhelt állatával össze-vissza kóborolt a reá nézve ismeretlen utczákon, nem tudva, hová menjen s a járókelőktől kérdezősködve »egy don Mánuel Venegas után, aki Malagából jött vele, és akit, amidőn bizonyos remetelak előtt elmentek, egy feketebe öltözött, szenvedőnek látszó asszony kerített hatalmába« — a malagai volt az első, aki az estharang megkondultakor ezt az érdekes hirt a közönség előtt felfedezte. Nemsokára aztán ezt a hirt Arregui asszony (alias Dolorosa) egy régi szolgálója is megerősítette, aki a nagy téren levő gyógyszerházból orvosságot vitt Mária Josefa számára. És utközben mindazoknak, akikkel találkozott, elbeszélte mindazt, ami a mezei szentélyben történt, ahogy azt az anya leányának elmondta . . .

Már késő este volt, s így e nyárspolgári város lakói nem nyujthatták tulságos hosszúra az utcán és tereken való sétáikat s még nem vitathatták meg kellőkép ezt a nagyfontosságú eseményt sem. Mindannyian meggyőződve a tény valóságáról, házaikba vonultak, hogy a dolgot a vacsora salátájával együtt jól megrágnak. Biztosítjuk olvasóinkat, hogy kezdve a püspök palotáján és végezve a cigányok utolsó kunyhóján: aznap este mindenki a hősről gondolván nyugodott le és róla álmodott . . . Mindenkinek eszébe jutottak ifjusága tragikus törté-

nete, Soledad iránt való szerelme, azok a fenyegetések, amelyeket elmenetelekor tett és azok a bajok, amelyeket visszaérkezése kétségkívül okozni fog.

A pénzsükségletben szenvedőknek eszükbe jutott az a nemes bőkezűség, amelylyel don Rodrigo fia a nyomorgókon segített, amikor még csak néhány reálnyi vagyona volt, és most, megtudván, hogy arannyal megrakodva tért vissza Indiából, abban a reményben ringatóztak, hogy csak adósságaik és költségeik jegyzékét kell felmutatniok, hogy megkapják azt, amire szükségük van. A férjhez adható leányok kérdezősködtek, vajjon nőtlen-e még, és átkokat szórtak a Dolorosa ellen. Az orvosok arra gondoltak, hogy egy jó pánenziensel többük lesz; a sekrestyések arról vitatkoztak, vajjon mennyit hoz majd nekik e gazdag indus temetése az esetre, ha azon való buja, hogy régi jegyesét férjnél találja, megöli; a hetvenkedők elismerték, hogy az a tekintély, amelyet *sede vacante* ideiglenesen gyakoroltak, ismét a visszatérő tulajdonosra fog rászállani és ezért megegyeztek abban, hogy a Földtekés gyermeknek meg kell ölnie Antonio Arreguit (ez volt Dolorosa férjének neve) már csak azért is, hogy lássák, vajjon fel merik-e akasztani ez utóbbit, ha ugyan Antonio Arregui meg nem öli előbb Mánuel. Az egyházkerület új püspöke, egy nagyon szent és értelmes ember azon tünődött, vajjon ez a rendkívüli ember nem fogja-e a lelkiismereteket megzavarni; a polgármester és a bíró

attól félték, hogy munkájuk szaporodni fog; a jegyzők és törvényszolgák ellenben, akiket előre szokás fizetni, örültek ennek az eseménynek . . . De mindannyian rettentő tragédiát sejtettek, miközben a lehető legnagyobb kényelemben az álom karjainak engedték át magukat. Egyuttal tán számot adtak maguknak arról is, hogy még sem szeretik felebarátaikat annyira, mint önmagukat, mert kétségkívül örültek, hogy házuk népe vagy szeretett barátaik közt senki sincs olyan kellemetlen helyzetben, mint Antonio Arregui, Soledad és Mánuel Venegas.

Két hely volt a városban, amely kivételt tett a korán záródók alól. Az egyik a gyógyszertár volt, amely csak tíz órakor zárult és amelyben annak a fiatal embernek elnöklete alatt, aki a gyógyszertárt vezette (nevezetes személyiség, akinek még nagy szerep jut történetünkben), olyan fiatal emberek gyülekeztek, akik mindannyian rossz hirnek örvendettek, noha bizonyos kényes dolgokban eléggé képzettek voltak. A másik ház egy régi, dúsgazdag és rendkívül képzett ősnemes emberé volt, aki nagyon csodálta Moratint és a Jovellanos után nevezett titkos társaságnak annak idején tagja volt. Ennek házat csak tizenegy órakor zárták be; azután visszavonult a négy vagy hat személy, akiket a házi ur arra méltatott, hogy elfogadjon s akik mind bizonyos eszméket vallottak.

A gyógyszertárban, vagyis jobban mondva,

annak hátsó részében bőségesen megbeszéltek a Földtekés gyermek megérkezését. Volt ott olyan is, aki — bizonyára don Trinidad Muley gazdasszonyának nővérétől értesülve — azt is elbeszélte, hogy a plébános tizennégy nap előtt egy Malagából keltezett (a lakcím nem volt megjelölve, hogy a feladó minden feleletet elkerüljön) levelet kapott, amelyben Mánuel a legnagyobb titokban tudatja vele, hogy április 5-ike szombatján a városba érkezik. Kérte, hogy erre az időre egy jó és szép helyen fekvő butorozott lakást béreljen számára s ennek következtében nem az új dékán — mint beszélték — hanem Mánuel Venegas fog lakni az ugyanolyan téren fekvő házban, amelyet a Kántor házának neveztek. Beszélték, hogy a pap gazdasszonyának nővére már el is foglalta magas felügyelői állását don Rodrigo fia mellett s e minőségében már átvette azt a három, gyöngyökkel, gyémántokkal és rubintokkal terhelt zsákot, amelyeket az arriero hozott. Mindazonáltal még senki sem tudott semmit a Földtekés gyermekről s csak éjfél-tájban látta néhány ór, amint lovával örülten vágatott az utak mentén. Azt azonban tudták, hogy don Trinidad Muley már keresésére ment s így hinni (félteni — mondá egyik elbeszélő) lehetett, hogy ha találkozik vele s sikerül neki őt lecsendesítenie: az este már semmi sem fog történni.

Mivel a hátsó gyógyszertár valamennyi személyisége nagyon jól ismerte Soledadnak Antonio

Arreguival való házassága történetét s mindannyian tudtak mindazokról a dolgokról, amelyek don Elias Pérez házában Mánuel Venegas távozása alatt végbementek, nem tartották szükségesnek ezekről a dolgokról ismét beszélni. E helyett mindenki elmondta a maga nézetét arra a megoldásra nézve, amely e tragédiának legjobban megfelelt. Vitriolo (ez volt a gyógyszerértárt vezető ifju neve) nézete szerint »valamenyi szereplőnek meg kellett halni«: Mánuelnek, Antoniónak, Dolorosának, anyjának, s ha úgy esik a dolog, don Trinidad Muley-nek is.

Viszont minden máskép történt az érdemes nemes házában. Ennek oka az volt, hogy nő-vendége érkezett Madridból (egy márki másodunokanővére), aki utolsó birtokait jött eladni. Moratin párthivének egy hajdani miniszter ajánlotta, aki a haragos esparteristák szerint szintén tagja az említett titkos társaságnak. E nő miatt a nevezett estén eleitől végig el kellett mondani don Rodrigo, az uzsorás, Mánuel, Soledad és Antonio Arregui életét és tetteit. E feladatot a házi gazda, aki az akadémia nyelvészeti osztályának tagja, in utroque jure doktor volt, kitünően teljesítette. Egyébként pogány és híres előnevei: Trajano Pericles de Mirabel y Salmeron világosan mutatták, hogy édes atyja, épp úgy mint III. Károly uralkodása alatt számos más spanyol is, nagyon szerette az Enciklopédiát és e mellett a keresztelést is.

A tudós férfiú elmondta mindazt, amit mi regényünk második könyvében elmondottunk, addig a pontig, amidőn Mánuel a rifa feledhetetlen jelenete után elhagyta a várost; elbeszélésének e kritikus pontjához érve, vizet ivott, megpihent, aztán ekként folytatta: . . .

Mielőtt azonban lemásolnók azt, amit mondott, nem lesz fölösleges előbb valamit a nevezett idegen urhölgyről . . . és egy más ifjonczról is szólnunk, aki e nőbe örülten szerelmes volt s aki épp ez időtájt az öngyilkosság és a dicsőség között lebegett.

IV.

Két közbevetett arczkép.

Az arisztokrata hölgy körülbelül harmincz éves lehetett. Jól megtermett, magas, könnyed járású nő volt, akinek pompás eleganciája bőségesen pótolta azokat a fogyatkozásokat, amelyeket a gyors, lázas élet okozhatott természetes szépségének. Szellemes és kedves volt és sok embert ismert: ismeretségben és érintkezésben állott — mint azt a nevére érkező levelek mutatták — Madrid valamennyi nevezetes egyéniségével. Beszélt francziául, angolul és olaszul és mindig ezen a nyelven írott könyveket olvasott, még pedig nemcsak irodalmi, hanem orvostani, természettudományi műveket is,

amelyeket különösen kedvelt s azonkívül még néhány vallásellenes bölcseleti munkát is. Mindamellett azonban vásár- és ünnepnap eljárt a templomba és a hires és jól öltözött főpapokkal is társalgásba bocsátkozott. Kitünően zongorázott, emlékezetből elénekelt egész operákat, tudott lovagolni minden iskola szerint, biztosította környezetét, hogy tud uszni (mint azt majd a közeli nyáron be is bizonyítja); tudott lőni hosszú és rövid fegyverrel, és mégis, vagy jobban mondva, mindamellettt Mirabel urnak sem mint férjes asszonyt, sem mint özvegyet, hanem mint hajadont ajánlották, ami e kis város elmaradott polgárai és polgárnői szemében sokkal rendkívülbb és meglepőbb dolognak tünt fel, mint az előbb említett tulajdonságok mind együttvéve.

Az említett ifjonz fanatikus, vak, abszolút imádatot érzett e relativ istenség iránt.

Ezt az imádatot inkább fogjuk tudni megértetni, ha az ifju képzeletének mélyébe hatolunk, mintsem ha az asszony érdemeit mérlegeljük.

— Ugyanis a következő történt:

Európa minden valamire való városában, különösen a régi főbb városokban, amilyen az is, amelyről szó van: viharos századunk kezdete óta mindig akadt egy orgonista, aki arról álmodozott, hogy elhomályosítja Rossinit, egy rimfaragó, aki felül akarta mulni Byront, egy ujságolvasó állatorvos, ki tul akart tenni Marat-n. Rendesen halvány, komor fiatal ember az ilyen, aki kerüli az embe-

reket és egyedül sétál az elhagyott mezőkön . . . Telve van gondolatokkal és epével, kijelentett el-
lensége mindannak, ami körülte van s buzgó bá-
mulója mindannak, ami kívülről jön. Lázás képze-
lete a távolból követi legkedvenczebb nagy kortár-
sainak élete folyását, mint ahogy a csillagász követi
az üstökösök járását, amelyeket soha sem fog látni
és amelyek közönyösen bolyonganak az égen, nem
is gyanítva az obszervatoriumok létezését.

E csirában levő Mirabeauk, Napoleonok, Bal-
zacok közt némelyek meghalnak, mielőtt huszadik
életévüket elérik, lesujtatván vagy saját lángeszük-
től vagy a kétségbeeséstől; mások lassan és nehe-
zen leszállnak a közönséges emberek színvonalára,
és utóbb városi vagy falusi jegyzők lesznek. Néme-
lyeknek sikerül felszárnyalni . . . de aztán szegényen
valamely fővárosba, Párisba, Madridba, Bécsbe vagy
Szentpétervárra kerülnek, ott meghalnak éhen, ön-
gyilkosok lesznek, vagy még becstelenebbül vesznek
el, a nyomor sikamlós lejtőjén mindinkább mé-
lyebbre süllyedvén . . . Csak néhánynak sikerül való-
ban nagy emberré, akadémikussá, tábornokká, mi-
niszterré, milliomossá lenni, és nevét az utókor
előtt is ismertté tenni.

Nem tudjuk, mily jövőt tartott fenn ifjon-
czunk számára a sors, de ekkortájt ő volt a város
állítólagos nagy irodalmi embere, és az igazat meg-
vallva, némely kellő tulajdonsága meg is volt hozzá.
Mondták, hogy írt romantikus tragédiákat: Hugo

Viktor volt a bálványa. Végig olvasott mindent, ami a városban volt: néhány ezer kötetet, amelyek az eltörölt szerzetes-kolostorokból és a profán tudományok nemrég elhunyt nagy barátjának, a tudós dékánnak könyvtárából kerültek ki. A nyolczadik volt a tizenkét gyermeke — valamennyi fiu, mint a Jakobéi — közül egy jó hirnevü ügyvédnek, aki épp csak hogy el tudta tartani számos örökösét. Arra azonban már nem telt neki, hogy egyetemre is járassa őket, amit nagyon sajnált, különösen imádott Pepitójára nézve, akinek talentumát nagyobbra tartotta, mint mindazokét a tudósokét, akikről a történelem emlékezett és mindazokét a miniszterekét, akikről a lapok beszéltek. Elküldte hát fiát az új püspök látogatására s mihelyt az idegen nő nagy összeköttetéseiről értesült, megkérte don Trajanot is, hogy fiát a nevezett szűkkörű társaságba fogadja be. A szeretreméltó atya (Isten részesítse szent dicsőségében) bizonyára azt hitte, hogy ő méltóságát el fogják bájolni magzata szép tragédiái és nyomban tiszteletbeli kanonokká teszi meg, ezáltal utat nyitván neki a mitrához, a piros kalaphoz, sőt a tiarához is; vagy hogy a márki unokanővére Mária Krisztinának fogja ajánlani s ez magához hivatja az udvarba s magas polczra emeli.

Különben Pepito elhagyottan élt, részint azért, mert a város népét sértette tudományossága és büszkesége, másrészt, mert ő is megvetette e tulboldog

lényekkel a társalgást. Néha az a felséges unalom szállotta meg, amely a kiváltságos emberek sajátja, s ilyenkor irigyelte a szerényebbek könnyü boldogságát. Főképp azonban a női dicséretért rajongott s hallattukra valóságos lázba esett . . . De szive hangosan kiáltotta, hogy a városbeli tudatlan és féltékeny kisasszonyok soha sem fognak merni nyíltan bánni vele . . . s hogy ő sem lesz képes oly hangon beszélni velök, amely meg ne haragítsa és meg ne botránkoztassa őket . . . Mindezeknek következtében tehát ideje elég rosszul telt el.

Különben pedig még egész gyermek volt; tizenhetedik esztendejét töltötte be, amikor történetünkben feltűnt. A kései, de energikus fejlődés következtében nagyon rut volt; dagadt orrczimpái és ajkai, hangjának határozatlansága kegyetlen tanujelei voltak e kései válságnak. Nem nőtt meg annyira, mint korához illett volna, arczsine zöld volt s pelyhedző szakáll árnyékolta; szeme két égő szénhez hasonlított. Rettentő izléssel, bár illedelmesen és tisztán öltözködött. — Vallási tekintetben Voltaire tanítványa volt; a politikában Mirabeaut bálványozta, de az ehhez hasonló iszonyatosságokat senki sem gyanította . . . Ezeket a tanulmányokat ifjunk egyedül, háza padján tette meg.

A madridi nő nagyon is jól tudta, mi történt Pepitóval. Figyelembe vette korát és körülményeit s nagyon jól megértette, micsoda lángoló szerelem és költői rajongás lakozik ifjunk testében és lelkében.

E vad lángolás látványa rendkívüli módon mulattatta és a világ minden kincséért nem csillapította volna. Azt hisszük, hogy szórakozottságot tettetve, képes lett volna teljes ruhátlanságban megmutatkozni ifjunk előtt, csak hogy még jobban megörjítse, mindamellett nem engedve meg neki még a legcsekélyebb kegyet sem ... még tán azt sem, hogy zsebkendőjének koronás szélét megcsókolhassa!

Mindez természetes volt. Ebben a kis városban, ahol mindent láttak és tudtak, ebben a szigorú házban, amelyben Szent Orsolyának tekintették, a madridi nő kénytelen volt önmagáról megfeleledkezni, azaz alkalmazkodnia kellett ahhoz, amit tettetni volt kénytelen ... Különben vannak nők, akik csak hasonlóik között szokták a hódítás zászlaját kitüzni; és a márki unokanővére, a herczeg barátnője, a divatos poétáktól ünnepeelt, a miniszterektől ajánlt hölgy ebbe az osztályba tartozott.

Ezért, mint már mondtuk — megtagadott a merész ifjoncztól olyan dolgokat, amelyek előtte csekélységek voltak ... ekként kénytelenített tétlenségét a más vágyainak feláldozásával bosszulva meg ... Tessék elképzelni, még három hajszálat is megtagadott tőle széles hajbodoraiból, azokból a hajbodorokból, amelyeket olykor csak azért rövidített meg, hogy feledékeny szeretőinek óraláncokat csináljon belőlük! Viszont ő honosította meg Mirabel körében azt a szokást, hogy a nők az uraknak kezet adtak és amikor Pepitónak nyuj-

totta oda, nagy öröme volt, látva azt a gyönyörteljes és büszke arcot, amelyet a szerencsétlen ifju vágott... Az a kéz, amely annyiszor hasztalan erőlködött, hogy a hálátlan és hűtlen Aeneasokat visszatartsa, az ő szemében szüzi liliomnak, isteni adománynak, egy titokzatos lépcső első fokának tünt fel, amely a dicsőséghez vezet!

Szerencsére senki sem volt a városban, aki kijózaníthatta volna. Talán csak a püspök és a fő-törvényszék birája sejtették az igazságot... De mindketten hivatalbeli emberek és nagyon óvatosak voltak, képtelenek arra, hogy a közönséget megbotránkoztassák... s legkevesébbé sem hajlandók arra, hogy ellentétbe jöjjenek a miniszterek párt-fogoltjával.

Különben nem is volt szükség erre. A város asszonyai és leányai, noha az idegen nő eleganciája és tudományossága kissé megfélemlítette őket: sem meg nem vetették, sem nem irigyelték, mivel a férjek és jegyesek, a jelenlegiek vagy a jövőbeliek egyaránt, szintén ugyanilyen félelmet éreztek vele szemben. A nők nagyon jól tudták, hogy ez a finom, előkelő hölgy nem fog belebolondulni az ő parlagias lovagjaikba. Nem is mentek hát látogatására, részint előbb említett fogytkozásuknál, részint pedig azoknál a sugallatoknál fogva, melyeket a kényszerített szerénység szokott előidézni. Mindazonáltal, amennyire tehették, a legkisebb részleteiben is iparkodtak utánozni a »márki unoka-

hugá«-nak ruházatát, sőt sokan a fővárosban vagy házi varrónőiknél már kalapot, ruhát is rendeltek az övéinek mintájára.

De elég e nő közbevetett jellemzéséről; hallgassuk meg don Trajano Pericles de Mirabel urat, aki el fogja mondani mindazt, ami Venegas Mánuelra vonatkozólag ennek a városból távozása óta történt.

A kiváló személyiség így beszélt:

V.

Hogyan nősült Antonio Arregui.

Hónapok, évek, lusztrumok (de mindenesetre egy lusztrum) multak el, anélkül, hogy a Földtekés gyermekről hír érkezett volna . . . Sőt többet mondok: két és félórával ezelőtt a városban még senki sem tudta, él-e, hal-e, sikerült-e neki meggazdagodnia, avagy nyomorban van-e, sőt azt sem, mely égöv alatt, a világnak mely tájékán vette föl rettenetes harczát a sorssal . . .

— De miért nem irt? — kérdé a madridi nő, akinek érdeklődése könnyen volt érthető e csont-és vérből való dráma iránt, amely az akkori irodalmi izlésnek annyira megfelelt.

Mirabel ur mindjárt megfelelt:

— Diego Marsilla sem irt Isabel de Segurának abban a drámában, amely ma annyira diva-

tos és annyira tetszik kegyednek is! De különben hagyjuk a hasonlatokat; szerencsétlen barátom fia nem volt az az ember, aki félig szokta intézni dolgait, és ezért érthető, hogy nem adott számot tartózkodása helyéről és pénzügyi viszonyairól... Ez annyi lett volna, mint egyidőben jelen és távol is lenni, és ez által csökkent volna az a varázs, amely mindig növelte és kísérte a titkost és a titokzatost. Művészeti-irodalmi tan ez, amely a rögtönzés hevében jut eszembe, és amelyben, oh szép márkinő, mi klasszikusok megegyezünk önökkel, romantikusokkal...

— Csak folytassa — szólt a hajdani istenség.

— De minek is irt volna? — folytatta a megintett öreg. — Rettentő fenyegetései amugy is élénken éltek e város lakóinak emlékezetében, és ismételni őket annyi lett volna, mint feltenni, hogy valaki megfeledezhetik róluk. — Ami azt illeti, hogy Soledadnak miért nem irt, erre is kész a felelet. Hiába lett volna, mert a ravasz és vigyázó don Elias minden levelet kezébe kerített volna... De tekintsünk el ettől az eshetőségtől; mit is irhatott volna Mánuel a leánynak? Hogy ne felejtse el? Hogy szeresse? Hogy várjon visszatértéig? — Hisz kegyed jól tudja, doña Luisita, hogy az efféle dolgokat nem szokták kérni... Ergo nem kell azt bűnül felróni — mint ma este történt — barátom fiának, hogy hosszas távolléte

alatt imádottjának semmit sem irt . . . Én az ő helyén hasonlóképp cselekedtem volna!

— Te, Mirabel! — kiáltott fel az öreg jogtudós ünnepest neje. — Gondold meg, mit beszélsz! Csak nem hasonlítod magad ahhoz az ifjonczhoz?

— Haggy el Tecla! Te nem értesz ezekhez a szenvedélyekhez művészi szempontból — felelédon Trajano oly nyomatékkal, hogy szegény neje megbánta, hogy közbeszólt.

A többi vendég lecsukta szemét, jeléül annak, hogy ők semmikép sem mernének megjegyzéseket tenni e sörényes Salamon-féle beszédére, de főleg nem az emberfölötti madridi nő jelenlétében.

Pepitora nézve megjegyezzük, hogy ő elment hírek után nézni, amivel az egész vendégsereg bizta meg, mielőtt még Trajano elbeszéléséhez fogott volna.

Szóval — folytatta győzedelmesen az uj-pogány — Mánuel ugy cselekedett, amint kellett: engedte, hogy a világ forogjon, az idő muljék s mindenki secundum se, naturaliter cselekedhessék, minden külső vagy benső presszió nélkül. Az ellenkezője annyi lett volna, mint erőszakolt és hamis állapotokat létesíteni, a melyeknek az a rossz látzatuk is meglehetett volna, mint a mással való házasság lehetőségének feltevése. Feledjük el tehát ezeket a dolgokat s léptessük fel Soledadot, mert látom, kedves Luisita, hogy kegyed nagyon ki-

váncsi: a Földtekés gyermek imádottja miként volt képes máshoz nőül menni és miként akadt ember, aki feleségül merte venni . . .

— C'est ça — felelt élénken az udvari hölgy.

— Azt mondja, hogy úgy van — szolt a francziául tudó rendes társaságához. — Nos, hölgyeim és uraim — folytatá — Soledad a merész Venegas távozása után közel egy évig beteg volt és ez idő alatt atyja folytonosan gondozta és örködött felette, és hosszas ápolás és a mindenfelől előhivott orvosok segítségével helyre is állították egészségét. Aztán don Elias maga és mások által férjet keresett, lehetőleg úgy, hogy sem az anya, sem a leánya ne vegyék észre; de a távollevő becsületére és dicséretére legyen mondva, senki sem akarta tőle elragadni választottja szívét és kezét. Hiába mondta az uzsorás — hogy saját szavaival éljek — hogy leányát »aranyba borítva fogja átadni«, hiába kínálta még középosztálybeli és szegénysorsu embereknek is, s hiába szépült még meg a leány is, a kibe pedig mindannyian kellőkép szerelmesek voltak. Lényegében tehát megvalósult a hajdani kórus-fiu ördögi terve: hogy a város bátrainak feje legyen, mert ez csalhatatlan módszer volt arra, hogy Soledadnak is ura legyen.

Meg kell ugyanis jegyeznünk, hogy azok közül, akik visszautasították a milliomos leányával való házasságot, ezt nem mind Mánuel iránt való baráti tiszteletből, mint inkább azoktól a feny-

getésektől való félelmükben tették, amelyeket távoztakor mondott. — Különben mindazok, akik don Eliásnál leánya érzelmei után tudakozódtak az esetre, ha megkérnék kezét, mindig ugyanazt a feleletet hallották:

— Ez az én gondom! — szólt az öreg a legnagyobb nyugalommal. — Számíthat beleegyezésére.

És most nagy meglepetés vár kegyedre, Luisita!... és az urakat is kérem, hogy köztünk maradjon, amit most elmondok, mert erről nagyon kevesen tudnak s nekem maga az uzsorás beszélt el, mikor egyszer bizonyos ügyekben nálam járt. — Nem akarok ugyanis ellenséges lábon állni olyanféle lényekkel, mint az is, akit most fogok megnevezni. Nagy meglepetés vár kegyedre, ismétlem! — Egyetlen egyén, a város legrútabb és leggyávább ifja, olyanféle Quasimodo, de nemes lelki tulajdonok nélkül, amelyek ellentétben álljanak teste idomtalanásával... (ebből láthatják, hogy én is ismerem Hugo Viktort) egy rosszlelkű és rosszhirű állat, az Isten és emberek ellensége, akit mindenki láb rugásokkal fogad, bár bizonyos foku intelligenciát és igaz, hogy utálatos műveltséget nem lehetne megtagadni tőle, egy »Vitriolo« nevű ifju, aki gyermekségétől fogva árva és a helyi gyógyszertár segédje: volt oly merész, hogy Soledadot megkérte. És nem is az uzsorás fölszólítására tette ezt, aki őt soha sem vette ember számba, hanem a saját maga

elhatározásából levelet irt Soledadnak és atyjának, jelentvén, hogy a szép leány kezére igényt tart! — A nyomorult a legnagyobb komolysággal felsorolta lelke összes kiválóságait, tehetségének nagyságát, műveltségét (amelyről — szerinte — még a legostobábbnak is el kellett ismernie, hogy az egész szomszédságét felülmulja!) véteknélküliségét, munkásságát, a vallási és politikai dolgokban való teljes szabad gondolkozását és főként azt, hogy semmikép sem fél a Földtekés gyermek nevü szájhöstől.

— Úgy látszik, az atya és leánya megve-tették ezeket a leveleket, rossz tréfának véve a dolgot. De az ifju, nem kapván választ, rászánta magát, hogy személyesen beszél majd e dologban don Eliással. Ez, aki némelykor ördögi szellemet ragyogtatott, feleletkép sértésekkel és maró gúny-nyal halmozta el a gyógyszerészt s végezetül ezt mondá neki:

— Isten mentsen attól, te mérges kigyó, hogy még egyszer levelet küldj leányomnak, mert ha ő megelégedett azzal, hogy napokon át egy kutyával etette meg nevetséges szerelmi vallomásodat, én arra foglak kényszeríteni, hogy magad nyeld le azokat a papirokat, amelyeket elég aljas volnál ezentul is hozzá intézni.

Vitriolo még zöldebb lett mint rendesen és a Kaifást megrémítő nevetéssel viszonzá:

— Szegény kutya! Vigyázzanak, hogy meg ne veszsen! A szerelmes levél, amelylyel ekként

bántak el, könnyen változhatik át acidum sulfuricum-má.

Ezt mondva, házába ment s két vagy három hónapon át beteg volt.

— Elmondtam ezt a történetkét, hogy ítéletet alkothasson arról a végletről, amelybe a dolgok jutottak, az uzsorás makacskodása miatt, aki bárkinek odaadta volna leányát, csak Mánuelnek nem. Elképzelheti, hogy a nehéz helyzet következtében, melyet a balsors teremtett számára, mily szomorú és bánatos volt Dolorosa. Különbözik látszólag ugyanolyan maradt, mint azelőtt; hideg, közönyös és hallgatag mindarra nézve, ami Mánuelre vonatkozott, s kedves és hizelkedő az örömittas don Eliással szemben. Elkísérte a templomba, a sétára; minden évben egy vagyont költött el ruhákra és ékszerekre és hideg, sajnálkozó mosolylyal felelt azoknak az ifjaknak, akik minden következmény nélkül való bókokat mertek intézni hozzá. — Isten bocsásson meg, ha tévedek! de nekem úgy tetszik, mintha ez a szép és gazdag lány nagyon méltatlankodhatott, hogy egyetlen ember sem akad, aki szembe mert volna szállni a halállal, nőül vevén, vagy legalább is nőül kérvén őt.

— Ily módon múlt el hat év. Don Elias megviselve a kortól és a gondoktól, sirjához közeledett és kétségbeesése határtalan volt, ha arra gondolt, hogy Soledad hajadon marad s a gyűlölt Venegas egy nap, amidőn a legkevésbé gondolnak

rá, hazajöhet és feleségül veheti. Ekkor arra gondolt, hogy családjával más országba költözködik, ahol a lelkek fölött nem lebegnek majd a Földtekés gyermek feledhetetlen fenyegetődzései, és ahol könnyebben találhat férjet milliói örököse számára . . . De már késő volt! Makacs csuza miatt mozdulni sem tudott. Az ágyhoz volt kötve, hogy többé fel se kelhessen belőle.

Mivel sem don Eliásnak, sem Dolorosának soha sem voltak barátai és bizalmasaik, s ebben különböztek a színház hőseitől: nagyon keveset tudni azokról a beszélgetésekről, amelyek az apa és a leány között ez utóbbi érzelmeire vonatkozólag végbementek. Csupán Mária Josefa asszony, akivel szemben a leány épp oly hideg és tartózkodó volt, mint apja, mintha ő is épp oly kevésbé bocsátaná meg neki, hogy szolgáló minőségben épp oly hűségesen szolgálta ezt, mint később, a hitves minőségében, csupán Mária Josefa asszony tudott olykor egyet-mást meghallani. Szerinte don Elias hosszú betegsége alatt gyakran kiáltott fel:

— Leányom, menj férjhez, mielőtt meghalok!

A mire Soledad állandóan így felelt:

— Kihez? Vitriolozhoz? Ez az egyedüli, aki megkért.

Az anya, amikor erről barátnőivel beszélgett, amielőtt még Antonio Arregui szerepelni kezdett volna, mindig a következő megjegyzést tette:

— Látni való, hogy a kis hamis tudja, hogy

annak az árnyéka védi, aki eltávozott s akinek hirtelen megjelenésétől mindannyian félnek. Ezért s mert tetszik neki az elkényeztetett leány szerepe, nem mond nyiltabban ellen atyjának. — Minek is, ha senki sem kérte meg kezét? — Leányom lelkéből szereti Mánuel; de okos és hidegvérü; nagyon büszke arra, hogy soha semminemü érzelmét fel nem fedezi és senkivel szemben sem szereti magát bármire is kötelezni. Soha sem láttam nőt, aki állhatatosabban tudott volna várni.

Ez az anyai magyarázat nagyon figyelemre méltó, mert kulcsát adja Soledad jellemének és jövőbeli és jelenlegi viselkedésének.

— Kegyed is, kedves márkinő, aki oly nagy örömmel szokta az érzelmeket bonczolni, kegyed is e szavak mögött bizonyára más női szívet fog észrevenni, mint a minőt a romantikusok a női vállfűzőbe elhelyezni szoktak.

— Mirabel, az Istenre! Nők is vannak itt — kiáltá a klasszicista neje.

— A szent Szüzre! Tecla! — viszonzá a megszólított — tisztán irodalmi szempontból beszélek és a márkinő nagyon jól megérti erkölcsi autopsziáimat . . . Nem igaz; Luisita?

— Majd később vitatkozunk — felelt a doktornő, maliciozus arczfintort vágva az ügyvéd neje felé, hogy ennek jóakarátát biztosítsa magának. E perczen legjobban azt óhajtom, hogy eljusson odáig, amit a történetírók »napjaink«-nak neveznek.

— Folytatom tehát . . . de te, kedves nóm, ne botránkozzál meg ez elvont dolgokon . . . Nem mint ember, hanem mint művész vitatkozom itt! Tehát figyeljen márkinő:

— Mikor don Eliást, három hónappal halála előtt, a szentséggel először ellátták, az özvegyasszony elbeszélése szerint, az öreg görcsösen átölelte Soledadot és végtelen aggódással így szólt hozzá:

— Esküdj meg, hogy soha sem mégy nőül Mánuel Venegashoz!

— Nem teszek másként, mint atyám parancsolja; — felelt Soledad.

— De én meghalhatok . . . én haldoklom . . . Esküdj meg, hogy mikor lezárom szemem . . .

— Akkor azt teszem, amit anyám parancsol; — szólt közbe a leány.

— Anyád ostoba! — kiáltá az uzsorás. — Anyád büntársa annak a banditának! Esküdj meg tehát, hogy még ha parancsolja is, nem mégy nőül ahhoz, aki halálom okozója.

— Atyám, én nem esküszöm — felelt Soledad komolyan. — Különben pedig engedelmeskedni fogok atyámnak vagy anyámnak, mint Isten parancsolja ugyanabban a törvényben, amelyben megtiltja, hogy szent nevét hiába ajkunkra vegyük.

— Hiába! hiába! — ismételteté a haldokló. — Ah, nagy képmutató! Ki fogsz nevetni, ha eltemetnek . . . Hálátlan vagy, megkeseríted az agóniáját a haldokló atyának, aki annyira bálványo-

zott, annyi pénzt költött, hogy kedvedre tegyen s most már semmire sem szolgálhat neked!

— Én engedelmeskedem szüleimnek és Istennek... mindenekelőtt pedig Istennek! — felelt a ravasz leány, az égre emelve szemét. Ezért nem esküszöm és nem fogok esküdni, még ha atyám hasonlóképp sérteget is!

— Akkor hát nem halhatok még meg — felelt az öreg csodálatraméltó nyugalommal.

— Félre ezekkel a gyógyszerekkel, adjanak ennivalót ide. Holnap egészséges leszek! Lázadásod feltámasztott! Uj erőt érzek lényemben, amelyre sem én, sem te az imént még nem számíthattunk... Egy évvel meghosszabbítottad életemet s épp ennyire van szükségem, hogy engedelmességedet felhasználjam!

— Amint parancsolni fogja.

— Bizony parancsolni is fogok! Holnap reggel belépsz egy kolostorba s ha a noviciatus ideje alatt férjhez nem adhatlak, mához egy évre felszentelt apácza lész, és én nyugodtan fogok sirba szállni, összes vagyonomat a riojai kórházaknak hagyva.

— Mit felelsz most?

— Hogy holnap reggel a kolostorba megyek — felelt Soledad, megcsókolva atyját.

Az uzsorás nem lett egészséges másnap, s nem is volt elég ereje ahhoz, hogy elhagyja ágyát, valahányszor megkisérelte. Amint mondtam, fel sem

kelt többé; de tényleg annyira jobban lett ama társalgás óta, hogy kezelő orvosai is kijelentették, hogy fenyegető veszélyen kívül áll s még sok ideig élélhet, ha új válság nem áll be.

Ami Soledadot illeti, másnap tényleg belépett a kolostorba. — Az atya és leánya egyféle anyagból voltak gyurva!

Mindenkinek megvolt a véleménye Dolorosa titkos gondolatairól; mi is azt tartottuk róla, hogy azt reméli, mikép atyja a kitüzött évnél előbb hal meg. Semmikép sem állt szándékában a fogadalmat letenni, mert ha apáczává lesz vala, elzárt volna Mánuel Venegas előtt minden utat, még a házasságtörését is . . .

— Mirabel! . . . Soha sem hallottalak így beszélni — szolt közbe donna Tecla. — Valóban átléped a határt!

— Mert soha sem beszéltem neked lélektanról és fiziológiáról — felelt az akadémikus. — De a márkinő érti.

— Folytassa, folytassa, barátom! — mondá a jövevény hölgy. — Donna Teclának igaza van. Hagyja most ezeket a tanulmányokat; siessünk a kifejlés felé!

— Kegyed, Luisita, valóban nagyon szeretteméltó, hogy nem tiltakozik e közbeszólások ellen, amelyeket lelkemből sajnálok, bár az igazsághoz hiven el kell ismernem, hogy becsületére válnak tisztelt nőm erényének — felelt don Tra-

jano, az utolsó csapást adva meg nejjének ezzel a fényes bókkal, amely határozatlan mosolyt idézett a madridi nő ajkaira.

— Mint tehát mondtam — folytatá a megfélemlíthetetlen orakulum — így álltak a dolgok, amidőn Soledadnak kolostorba vonulása után néhány nap múlva (s ebből láthatni hogy milyen a halandók végzete!) városunkba egy riojai ember jött. Don Eliásnak volt ajánlva, hogy segítse tanácsaival és összeköttetéseivel egy viz által hajtandó posztógyár felállításában, amelyet a hegy lábánál akar felépíttetni...

— Az új jövevényt Antonio Arreguinak hívták; harminczéves, jó megjelenésű, óvatos és komoly ember volt, aki nem szerette a sok beszédet...

Elég gazdag volt, ha nem is olyan, mint az uzsorás; érzései nem lehettek valami tulságos finomak s külső megnyilatkozásuk sem volt valami fényes. Teljesen a munkának és üzleti ügyeinek élt. Megjegyzendő, hogy még nőtlen volt.

— Don Eliás megtalálta a maga emberét! Mindenekelőtt háza vendégeül fogadta: valamennyi adósát felhasználta, hogy segítsék és pártolják mindenben, amire szüksége van. Azon a czimen, hogy földije és rokonainak barátja, ingyen engedte át neki a gyárhoz szükséges területet: számos izben felkérte, hogy a szép leányát a kolostorban meglátogassa, különböző üzeneteket és megbízásokat adva neki.

Amikor már azt hitte, hogy a jámbor iparos eléggé megérett arra, hogy az eléje kifeszített há-lóba essék: elmondta neki »öregsége gondjait és a házát ért csapásokat, amelyek az ágyhoz kötözik és csakhamar végét fogják okozni.« Elmondta neki azt az iszonyatos pressziót, amelyet egy Földtekés gyermeknek nevezett gazember (az ő nyelvén szólva) gyakorol fölötte és leánya fölött, mert gyengék és mert egyetlen védő karra nem számíthatnak ebben a városban, ahol senkinek sem bocsátják meg, hogy idegen . . . Elbeszélte neki, hogy ez a presszió meg-akadályozta a leányt, hogy igen derék emberekhez nőül menjen s arra kényszerítette, hogy, bár semmi kedve sem volt hozzá, zárdába vonuljon . . . csak azért, hogy nevetséges és veszélyes helyzetében menedéket találhasson. »Mindez — végzé beszédét don Eliás — annak a képzelt félelemnek követ-keztében, amelyet e tizenkét ezer lakosu városnak egy bandita-féle gaz fenyegetései okoznak, akinek lakóhelyét senki sem tudja s aki azóta valószínű-leg már meghalt valamely vérpadon«.

— Arregui riojai születésü és navarrai szár-mazásu volt és ennek következtében azok a babo-nák és félelmek, amelyek iránt az andaluziaiak kép-zelete annyira fogékony, az ő kemény szivét nem illették meg. — Én is andaluziai vagyok, kedves Luisitám, de portugál származásu . . .

— Arregui nagyon elcsodálkozott azon, amit hallott; komoly embereknél kérdezősködött a dolog-

ról és meggyőződött, hogy minden úgy van, mint az uzsorás elmondta. Mivel pedig másrészt már első látásra beleszeretett a Dolorosa szépségébe, nyájasságába s nem fogta fel, hogy ilyen bájos teremtésnek, akire több millió örökség vár, miért kellene egy kolostor négy fala közé zárkóznia: néhány nap mulva az öreg ágya mellé ült s szokott komolyságával így szólt hozzá:

— Nem vagyok hivatásos vitézember: de nem félek egyetlen embertől sem, főleg ha az igazság részemen van s számíthatok a törvény és a bíróság oltalmára. Gazdag sem vagyok, ha önhöz hasonlítom magam, de szükségleteim oly csekélyek, hogy vagyonommal és a munkához való szeretetemmél bátran ellehetek a más milliói nélkül. Mint földije és jóságaiért lekötelezettje s mint aki szép leányába őszintén szerelmes, szükségét látom azonban, hogy véget vessek annak a szégyenletes zsarnokságnak, amely házára sulyosodik. Ennél fogva van szerencsém megkérni Soledad kezét; nem vetem meg s nem hívom ki, de egyszersmind nem is félek a híres Földtekés gyermek fenyegetéseitől.

Don Eliás átölelte Antonio Arreguit, megcsókolta kezét és arcát, »drága gyermekének« nevezte s örömkönyvek közt megparancsolta szerencsétlen nejének, hogy azonnal siessen leánya felkeresésére, előbb azonban »csókolja meg vejét«.

Mária Josefa már néhány nap előtt megsej-

tette, sőt bizonyos tekintetben óhajtotta is ezt a csapást.

A szegény anyának nagyon kinos volt az élet szive egyedüli kincse nélkül; a gondolat pedig, hogy a kolostori év letelte után végleg elvesztheti leányát, kedvesebbé tették előtte még azokat a szerencsétlenségeket is, amelyeket ez a házasság előidézhet, ha a félelmetes Mánuelnek sokaktól valószínűtlennek, tőle azonban mulhatatlanul bekövetkezendőnek tartott visszatérése megtörténik.

— A szerencsétlen csak azt akarta, hogy leányát minden órában láthassa; hogy ne vegyék el tőle s ne temessék továbbra is a kolostorba!

— Ezért bizonyos örömmel ölelte át a gyárost, igyekeztén elhallgattatni szívének balsejtelmait, aztán nyomban Soledad keresésére siettek, akit nem látott . . . tegnap délután óta.

— Hogy micsoda dolgok mentek végbe don Eliás ágyánál, amikor a leány visszajött a kolostorból? — ezt adatok hiányában nem mondhatom meg pontosan. Mária Josefa nagyon óvatos volt e tekintetben s csak néhány dolog elmondására szorítkozott. Elég az hozzá, hogy a könnyörgés, a sirás és a parancsok, amelyeket a sir szélén álló atya úgyszólván a koporsóból intézett leányához, hivatkozva az ígért engedelmességére és fenyegetődzve az Isten és maga átkával, továbbá a magatartás melyet a nemes gyáros tanusított, akinek komoly

szereleme szembe mert szállni a halállal, — végre megrendítették Soledadot.

Improbe amor! quid non mortalia pectora cogit!

Szóval a Dolorosa feláldozta Mánuel Venegas alaptalan reményeit, hisz — az anya-tudatta szavak szerint — soha sem ígért neki semmit és soha sem váltott vele egyetlen szót sem.

— A szfinksz tehát kimondta az annyira óhajtott igent, és az igazat megvallva, kijelentése nagy csodálkozást és rémületet keltett az egész városban . . . Némelyek szerint nagyon nyugodtan és bátran, mások szerint rettenetes göresrohamok között ejtette ki. — Tény azonban, bármiként essék is a dolog a romantikus iskolának, hogy kimondta és hogy ipso facto Antonio Arregui foglalta el a Földtekés gyermek eltávozása óta megüresedett helyet e lármás városban.

— Nem hiányoztak olyanok sem, akik azt mondták, és én is azt hittem, hogy a ravasz és titokzatos leány visszatartotta magát addig, míg jegyese másnap a gyárba ment, ekkor aztán idegei annyira megfeszültek, hogy néhány óráig holtnak tartották . . . Mindazonáltal mikor Antonio Arregui visszatért, már erőt vett magán, s teljesen nyugodtnak, nyájasnak, sőt mosolygónak mutatkozott.

— Olyan jelenségek ezek, kedves Luisitám, amelyek sokszor csak utólagosan magyarázzák meg sok házasság vizályát; számos nő hűtlenségét, akik

látszólag kedvvel mennek férjhez, de titokban más, kiolthatatlan szenvedély kigyóját táplálják keblükben, amely egy nap szivén harapja a hiszékeny férjet és becsületét. — De jellememhez nem illő könyelműséggel járnék el, ha e pontra és ez esetre vonatkozólag nézeteket és feltevéseket állítanék fel, amelyek annyival merészebbek volnának, amennyiben semmi biztosat sem tudhatni a Dolorosa igazi érzelmeiről. Egyszerűen folytatom hát szerény történetkémet.

— Hogy ne fáraszszam a hallgatóságot, a lehetőleg rövidebben elmondom, hogy néhány nappal a felek beleegyezése után megkezdődtek a szokásos kihirdetések is. Ezek tartama alatt mindenki a templom bejáratára szegezte szemét, várva, hogy ünnepiesen és tragikusan, mint Lucia szeretője, belépjen rajta a Földtekés gyermek s leüsse azt a papot, aki e házasságot kihirdeti. De szerencsére nem történt semmiféle botrány, sem egyéb ujság s ekként bekövetkezett, aminthogy e világon minden bekövetkezik, a menyegző napja.

Menyegzőt mondok, pedig ilyen nem is volt. Az egybekelés este, Don Eliás ágya előtt történt meg, akinek élete ismét veszélyben forgott s aki egy órával sem engedte halasztani a szertartást. Senki sem vett részt benne, kivéve a papot és a tanukat... Én egyike voltam az utóbbiaknak... és soha sem voltam nagyobb iszonyatosságoknak tanuja, mint aminők ott végbementek! Alig végző-

dött be a házassági szertartás, amikor a menyasszony segítségére sietett anyjának, aki eszméletét veszítette s a földre rogyott. Majd egy mély sóhaj hallszott a Földtekés gyermek apja ősi ágyából, amelyben don Eliás Pérez az örömapa szerepét játszotta... Az öreg uzorás agonizált... Alig volt rá idő, hogy a pap istennek ajánlja lelkét, olvasván ugyanabból a könyvből, amelyből néhány perczel ezelőtt még ő maga szent Pál levelét olvasta fel az új párnak!... Don Eliás nemsokára kiadta lelkét.

Így tehát — ó emberi nyomor, ó iróniája a sorsnak, leckéje a végzetnek! — ugyanazok az égő gyertyák, amelyeket azért gyújtottak meg, hogy világosságot árasztanak szét a feláldozott leány menyegzőjénél, ugyanazok a gyertyák halotti fáklyaként égtek az ágya körül annak a zsarnoki atyának, aki felidézte azt a viszályt, amely most anyai érző szivben dúl.

Don Trajano Pericles letörölte izzadtságát, amikor befejezte az ékesszólásnak ezt a kis remekét, amelyben tudtán kívül némikép a romanticizmus kultuszának hódolt; aztán klasszikus kiegyenlítés-kép tette hozzá:

— Éppen kerek kilencz hónap mulva Soledad szép gyermeknek adott életet.

— Hála istennek! — kiáltott fel az idegen nő. — Hát én, uram, határozottan a Földtekés

gyermek pártjára állok. Az igazság az ő részén van. Soledadnak nincs szive s nem is volt soha.

— Úgy hiszem, ön összetéveszti a fajokat — felelt don Trajano. — Soledadnak nincs oly szive, mint valamely regény hősnőjének, sem olyan, mint egy férfinak. Szive egyszerűen és tisztán női sziv.

— El van csavarva a feje — szólt donna Tecla mosolyogva, mintegy, hogy férjét igazolja vendégei előtt.

— Mondjuk hát, hogy női szive van, de szeretni nem tud — viszonzá a madridi nő.

— Helyesebben, — szólt don Trajano — szive csak bizonyos pontig szeret. Én nem tagadom, hogy Soledad még mindig szerette Mánuel Venegast... Sőt azt hiszem... most, hogy nem hallja nőm... azt hiszem, hogy még mindig szereti... De az uzsorás leánya nem született hősnőnek, nem született arra, hogy önmaga védje magát; arra született, hogy mások védjék és hódítsák meg.

Kétségkívül azt hitte, hogy a félelmetes Földtekés gyermek legyőzi szerelme valamennyi ellenességét, atyját, és lehetséges kérőit mind...

A keleti mesék ama herczegnőihez hasonlított, akik mint valami pályadijat engedik megnyerni magukat attól, aki a legjobban és legügye-
sebben tudja megfejteni a szó- és betürejtvényeket. Kétségkívül a mi herczegnőnk, Dolorosa azt óhajtott volna, hogy Mánuel legyen a győztes. Kétség-

kivül szerette . . . De a szegény ifju távol volt s nem térhetett vissza Indiából; szegény nem számított arra, hogy jöhet a városba oly idegen, mint Antonio Arregui, aki kevésbé lesz érzékeny a határozatlan fenyegetések iránt . . . És az engedelmes leány, kisebb-nagyobb fájdalommal, rosszabb vagy jobb titkos mellékgondolatokkal engedte magát legyőzteni don Eliástól, a gyárostól, a végzetességtől, a sorstól — noha el volt határozva, hogy később tetszése szerint fog cselekedni. Így cselekedett valamennyi Istentől teremtett nő, amig a regényírók és költők újra nem alakították és meg nem hamisították őket! Így cselekedett első anyánk is a paradicsomban, amikor a Genézis szerint . . .

Szerencsére épp akkor kopogtattak az utcza ajtón; mert ha ez nem történt volna, ki tudja mily ostorcsapásokat mért volna a jogtudós Éva szegény leányaira és unokáira, belészámítva a legszebbeket is, akik a történelemben szerepelnek!

— Itt van Pepitó! — kiáltott fel a márki unokahuga. — Bizonyára friss híreket hoz.

Az első megtörtént; de nem így a második. Pepitó tényleg belépett a szalonba, köszöntve mindenkit, bár szeme csak az idegen nőt látta, mint-hogy a lepke sem lát mást, mint a lángot. De hozott hírei tagadólagosak és kétségesek voltak.

Annyit meg lehetett állapítani belőlük, hogy Mánuel még nem hatolt a városba és senki sem tudta, hol jár. Azt is megtudták, hogy don Trini-

dad Muley belefáradt Mánuel keresésébe s mivel a másnapi ünnepre kora hajnalban kellett felkelnie: néhány percz előtt visszavonult aludni. Köztudomásra jutott továbbá, hogy Antonio Arregui háza a Venegasok most már üres palotájával szemben fekszik: be van zárva, mint valami sirbolt; ellenben a Föltekés gyermek számára berendezett ház nyitott ablakain át sok világosság látszott, mintha valami halottat őriznének benne. És végre az a hír is járta, hogy még az örök is, az egyedüli emberek, akik ez időtájt az utczákon jártak, attól félték, hogy a következő nap délutánján, az igazi Földtekés gyermek körmenetén, valami szerencsétlenség fog történni, mert az ünnepről nem hiányozhatik a dráma három főszereplője. Soledad nem hiányozhatik illendőségből, hogy ne mondják, mikép régi szeretőjének visszatérése nagyon megzavarta; Venegas Mánuelnek meg kell jelennie, hogy tényekké változtassa át hajdani esküit és fenyegetéseit, Antonio Arreguinak pedig ott kell lenni, nehogy azt mondják róla, mikép elfutott és a gyáva rut jelzőjével illethessék... Szóval mindhármuknak meg kellett jelenni a közönségre való tekintettel!

— No hát el kell mennünk erre a körmenetre! — kiáltott fel az idegen nő.

— Fentartottam néhány erkélyt, még mielőtt gyanítani lehetett volna mindezeket a zavarokat

— felelt don Trajano. — Egyik munkásom házába megyünk majd.

— Nem fogok hiányozni, mondta Pepito szeme, nem tudván felfogni, hogy Venegas Manuel érdekesebb lehet, mint a Muzsák fia.

— És holnapután a rifára is el kell mennünk; — folytatá a madridi nő. — A Földtekés gyermek szintén nem hiányozhatik onnan, hogy megtartsa esküjét és tánczoljon a Dolorosával... Kiváncsi vagyok mindkettőt megismerni!

— Számítson a legelső páholyra, azaz az egyesület háznagyának barlangjára — viszonzá don Trajano, a márki unokahugát köszöntve.

És mivel e perczen a teremben levő zenélő óra tizenegyet ütött, a társaság felemelkedett s tagjai elbucsuztak egymástól másnap délutánig, azaz a körmenet idejéig. Az idegen nő is visszavonult szobájába, hogy ki tudja mily madridi uzsorásokról álmodjék; Pepito magános szobácskájába ment, hogy szerelmi verseket írjon az idegen nőhöz; a többi néma tag eltávozott, hogy kipihenjék a lét fáradalmait, az ékesszóló Mirabel ur pedig neje védő karjába hanyatlott.

Pihenjünk mi is, véget vetvén e czélből a harmadik könyvnek.

